

Η Γεωιδεολογία των Καταφρονεμένων

Του Νώντα Σκυφτούλη

...Και το νήμα του νέου χωρισμού

Αναλαμβάνοντας τη διαχείριση του ελληνικού καπιταλισμού, ο Σύριζα άφησε στη χωρικότητα του πεδίου της Αριστεράς ό,τι ήδη προϋπήρχε αλλά και ένα εξίσου γνωστό μικρό πολιτικό υποκείμενο που απέβαλε από τα σπλάχνα της κυβερνησιμότητας του.

Το κενό στον χώρο της ιδεολογίας της Αριστεράς, που η απόδραση του Σύριζα θα άφηνε, ήταν όχι μόνο υπερπλήρες αλλά ξεχειλίζε από την πολυδιατυπωμένη και θεσμισμένη αφηγηματική πληθώρα.

Η πανσημία που χαρακτηρίζει τη μεθοδολογία του συγκεκριμένου χώρου δεν κατόρθωσε να αρθρώσει ούτε μία νέα σημασιολογική κριτική σε ένα πρωτόγνωρο συμβάν που ήταν η ανάληψη της κυβέρνησης από την Αριστερά και η κατάληψη των υπουργικών θώκων από πρώην και νυν συντρόφους. Η νέα, πλέον, αριστερή ανάλυση και αντίληψη απέναντι στο κράτος, στον καπιταλισμό, στην κυρίαρχη θέσμιση, είναι τελικά η πολιτική άποψη του Σύριζα, ο οποίος μπορεί να νομιμοποιείται κοινωνικά αλλά και να αυτοαναιρείται ρητά. Αντιθέτως, η άλλη εναπομείνασα αριστερή αφηγηματική πληθώρα δεν είναι νέα αλλά παραδοσιακή, της οποίας η διαρκής επανάληψη την οδηγεί και αυτήν στην αυτοαναίρεση των θεσφάτων τα οποία χρησιμοποιεί ως αφετηρία.

Μέσα από αυτή την πληθώρα των κριτικών του αριστερού χώρου, αποκαλύπτεται διαμέσου του λόγου, όχι η πολλαπλότητα και η πολυμορφία, αλλά η μονοσήμαντη αφαίρεση που καθόρισε και καθορίζει την ελληνική Αριστερά. Είναι αυτή η αφαίρεση που πληρώνει τα κενά και τα κάνει να ξεχειλίζουν. Είναι το ιστορικό φαντασιακό του χώρου της Αριστεράς, στο οποίο κανένα

νέο στοχαστικό δεν προστέθηκε τα τελευταία 50 χρόνια. Παρήχθησαν μόνο κάποιες σημασιολογικές αναδιαρθρώσεις, αναγκαστικά για λόγους συγχρονισμού με τον ευρύτερο αισθητό κόσμο. Αυτές τις αναδιαρθρώσεις ενσωμάτωσε ο Σύριζα για να επιφέρει το τελικό πλήγμα σε ό,τι νέο για το χωρικό πεδίο της Αριστεράς.

Στο εγγενές έλλειμμα της ιδεολογίας της ελληνικής Αριστεράς οφείλεται τόσο η αδυναμία ανάδυσης ενός νέου πολιτικού λόγου έπειτα από μια κρίση, μια διάσπαση, μια ήττα, μια νίκη, όσο και η κοινότοπη επαναληψιμότητα κριτικής άποψης για τα όποια πολιτικά συμβάντα. Αυτή η μανιέρα έρχεται πληθωριστικά να καλύψει το κενό που δημιουργείται και τελικά το αφήνει ουσιαστικά περισσότερο κενό, διότι με κοινοτοπίες και κενολογίες δεν γεμίζει ούτε πληρούται κανένα κενό.

Τι ήταν και τι είναι η ελληνική Αριστερά

Η ελληνική Αριστερά στο σύνολό της δεν υπήρξε κομμουνιστική. Ο Κομμουνισμός για το σύνολο του χώρου της ιδεολογίας της Αριστεράς ήταν μια μελλοντολογική, πολύ μακρινή αφαίρεση, η οποία εκτοπιζόταν από ένα δαιδαλώδες σύστημα μεταβατικών αφαιρέσεων και οι οποίες απορροφούσαν όλη τη φαιά ουσία του αριστερού αφηγήματος. Ο κομμουνισμός αποτελεί ένα τόσο μεγάλο πρόσχημα, που αφήνεται να αναδυθεί μέσα από την παρακμή της κατώτερης του αφαίρεσης – τον Σοσιαλισμό. Για αυτόν τον συλλογισμό είναι αλήθεια πως δεν φταίνε οι Έλληνες Αριστεροί αλλά είναι σίγουρο ότι είναι οι μόνοι στην Ευρώπη που ήθελαν να τον ακούσουν και να πλειοδοτήσουν σε αυτόν. Φυσικό επόμενο αποτελεί, λοιπόν, η έλλειψη κομμουνιστικής κουλτούρας και φυσικά αντίστοιχου σχεδίου.

Η ελληνική Αριστερά δεν υπήρξε ποτέ αντικαπιταλιστική. Ο αντικαπιταλισμός παρουσιάστηκε μέσα από ένα σύνολο μεταβατικών «αντικαπιταλιστικών» τακτικών, οι οποίες παρέπεμπαν εντέλει στην κατάληψη της εξουσίας και οι οποίες θα εφάρμοζαν, τελικά,

τον κρατικό καπιταλισμό, αφού κάτι άλλο δεν υπήρχε στα υπόψιν. Η παντελής απουσία σοσιαλιστικού σχεδίου αντικαθίσταται από την κρατικοποίηση των μέσων παραγωγής, τη μεγαλύτερη δηλαδή απόδειξη εφαρμογής κρατικού καπιταλισμού.

Η λαϊκή δημοκρατία, το αντιιμπεριαλιστικό στάδιο, ο εθνικοαπελευθερωτικός χαρακτήρας, και οι διάφορες μορφές και ονοματοδοσίες παρείχαν στην επερχόμενη σταδιακή «επανάσταση», κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης, και τον αντίστοιχο χαρακτήρα, αθρώνοντας ταυτόχρονα την πολιτική και οικονομική δομή του ελληνικού καπιταλισμού απέναντι στους «ξένους δυνάστες», στους «ιμπεριαλιστές» και στα «ξένα συμφέροντα».

Η **επανάσταση**, ως ρήξη με το υπάρχον, είχε αποδράσει από το φαντασιακό της Αριστεράς όπως και η Αριστερά από αυτό. Το κενό αυτό κάλυψαν άλλα φαντασιακά, είτε **εθνικά** είτε **αντιιμπεριαλιστικά**, τα οποία αντικατέστησαν τις οπτικές με τις οποίες φαίνεται ο κόσμος αλλά και τα διάφορα πολιτικά και κοινωνικά πράττειν.

Σε αυτή την κατεύθυνση, και όπως συμβαίνει σε κάθε ιδεολογικοποιημένη πολιτική, παρουσιάστηκε μία διττή γλώσσα, μία του αισθητού κόσμου και μία του υπεραισθητού. Και ενώ στην αρχή φαινόταν ορθολογική αυτή η διττή αμφισημία, μόλις έπεσε τελείως και η χωρικότητα του υπαρκτού, μετετράπη ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός σε ρώσικη σαλάτα και έμειναν οι υπόλοιπες αφαιρέσεις (αντιιμπεριαλιστικές, κ.λπ.) αποσπασματικές, ορφανές αλλά και απονεκρωμένες από το κομμουνιστικό περιεχόμενο των φορέων τους. Όλα αυτά βρίσκονται πλέον στριμωγμένα στον χώρο της άκρας Αριστεράς, λες και ήθελε κάποιος να τα εναποθέσει εκεί και να φύγει από τον χώρο.

Το αποτέλεσμα, το οποίο βλέπουμε δια γυμνού οφθαλμού στην εναπομείνασα Αριστερά, είναι ότι εξαντλεί την κριτική της σε δύο επίπεδα, τα οποία δεν ανήκουν με φυσικό τρόπο στην Αριστερά. Ανήκουν στην Εθνοκρατική Δεξιά, η οποία, παρ' όλη την εις βάρος της ιστορικότητα, επαναοικειοποίησε την ηγεμονία της σε αυτά τα τρόπαια της ελληνικής Αριστεράς, η οποία τα

διακινούσε εισπράττοντας γόητρο και οίκτο μαζί. Με αυτόν τον τρόπο, στην τελευταία απέμεινε το ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ, η κριτική στην πολιτική με όρους ΠΡΟΔΟΣΙΑΣ.

Το ΚΚΕ δικαιωματικά, η μήτρα του αντιιμπεριαλισμού

Η κυρίαρχη μήτρα ιδεολογικής παραγωγής στον χώρο των πολυτασικών αριστερών ρευμάτων είναι δίχως αμφιβολία το ΚΚΕ. Με βάση το κόμμα αυτό, και σε σχέση σύνθεσης ή αντίθεσης, παράγονται οι νοητικές δομές της αριστερής ιδεολογίας και το «σκεπτικό» για τον αισθητό κόσμο, τον εγχώριο και τον διεθνή. Το ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ για το ΚΚΕ είναι μια νοητική δομή με ενδογενή αλλά και εξωγενή αίτια.

Το πρώτο, διότι το κόμμα αυτό αντικατέστησε νωρίς την επανάσταση, ως φαντασιακό πρόταγμα, με το λαϊκοδημοκρατικό ή λαϊκομετωπικό και πέρασε την οπτική του μέσα από τα συμφέροντα της λαϊκομετωπικής συμμαχίας σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο. Ήρθε και η δεκαετία του '40, όχι μόνο για να επισφραγίσει αυτή την προοπτική αλλά και για να την επιβραβεύσει. Έκτοτε, ο εθνοκρατισμός, ο αντιιμπεριαλισμός με μικρές ή μεγάλες εντάσεις, είναι η βάση της ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.

Η τελευταία ενδυναμώθηκε από τον δεύτερο, τον εξωγενή παράγοντα, που είναι ο καθορισμός του κόμματος αυτού από την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας (Σ.Ε.), του πάλαι ποτέ κρατικού καπιταλισμού. Ενώ, δηλαδή, στα καθεστώτα με κυρίαρχη ιδεολογία τον μαρξισμό-λενινισμό, η γεωιδεολογία έπαιζε τον ρόλο της υπεράσπισης και διεύρυνσης των κρατικών τους συμφερόντων, για τα αδελφά κόμματα και τις ομαδοποιήσεις στον υπόλοιπο κόσμο ανάγονταν σε ιδεολογία και πολιτική παρέμβαση που έφτανε στα όρια ενός ιδιότυπου σουρεαλισμού.

Η κινέζικη θεωρία των τριών κόσμων (α΄ κόσμος: οι δύο υπερδυνάμεις, β΄ κόσμος: ο αναπτυγμένος καπιταλισμός, γ΄ κόσμος: οι υπανάπτυκτες χώρες), η οποία δικαιολογούσε τις οικονομικές και διπλωματικές σχέσεις της μαοϊκής Κίνας με

διάφορες δικτατορίες (Χιλής, κ.λπ.), εξελίχθηκε στην Ελλάδα ως μία στρατηγική για τα διάφορα αριστεριστικά ΜΛ κομμάτια και ως πολιτική πρόταση στις ντόπιες άρχουσες ελίτ. Και αυτό δεν ήταν ένας απλός αντιιμπεριαλισμός αλλά αποτελούσε την αθωωτική και νομιμοποιητική φόρμα των σχέσεων κυριαρχίας του υπάρχοντος.

Είχε δίκιο το ΚΚΕ όταν θεωρούσε τους Έλληνες αριστεριστές, δεξιούς οπορτουνιστές ως προς αυτό, διότι έφτασαν να υποστηρίζουν και αντιδραστικά εθνικο-κινήματα στον τρίτο κόσμο. Η άκρα Αριστερά, επομένως, δεν αντλεί τον αντιιμπεριαλισμό της από τις παραδόσεις του ΕΑΜ αλλά τον ενισχύει και με δικά της όπλα, μετατρέποντάς τον σε μια **φευγάτη γεωπολιτική καρικατούρα** (12 μίλια στο Αιγαίο). Με αυτές τις παραδόσεις να κυριαρχούν, δεν ξέφυγαν ποτέ, όσο και αν τις στρογγύλεψαν, και ποτέ δεν έγιναν ούτε αντικαπιταλιστές ούτε βεβαίως και κομμουνιστές, όποια έννοια και να δώσουμε σε αυτούς τους όρους. Παρ' όλα αυτά, τις χρησιμοποιούν για να υποδηλώσουν όλα τα παραπάνω.

Η συγκρότηση σε ένα λαϊκίστικο αφήγημα, ακόμη κι αν είναι κάτι απολύτως εθνικιστικό, είναι πλέον αυτοσκοπός και θα το υιοθετήσουν αρκεί να υπάρχει ελπίδα ότι θα τροφοδοτηθούν από κόσμο. Γιατί άλλη ελπίδα δεν υπάρχει...

...και από τον αντιιμπεριαλισμό στον εθνικισμό

Η Αριστερά για το Μακεδονικό, τη Μέση ανατολή και την ΕΕ έχει μια εθνοκεντρική οπτική. Μόνο που σήμερα αυτή η αντιιμπεριαλιστική εθνοκεντρική πολιτική αποτελεί κυρίαρχη ιδεολογία και καθολική για τη μικρομεσαία, τουλάχιστον, τάξη αλλά και για τις κυρίαρχες θεσμίσεις (Παιδεία, Δικαιοσύνη, Εκκλησία) με συνέπεια την αμηχανία των διαχωριστικών γραμμών που προκύπτει. Ο *θύτης* και το *θύμα* αγκαλιά, ο Σκαλούμπακας με τον Θεοδωράκη, ο Αριστεριστής τάδε με τον χρυσαυγίτη. Αν τα διάβαζε αυτά κάποιος σε έναν άλλον χρόνο θα τα θεωρούσε συκοφαντίες σταλινικού τύπου. **Να όμως που τα είδαμε με τα**

μάτια μας γιατί ήμασταν απέναντί τους στις 4 Φλεβάρη.

Τον τόνο και τον χαρακτήρα σε αυτή την τελευταία γεωideoλογική εξέλιξη της Αριστεράς τον έδωσαν ασφαλώς ο Συνασπισμός το '89 και ο Σύριζα, συμπορευόμενος με την ακροδεξιά ANEL το 2015. Και σε αυτούς τον παρέδωσαν οι κυρίαρχες αξίες του Ελληνικού Βαλκανικού εθνοκρατισμού. **Τέλος, λοιπόν, οι διαχωριστικές γραμμές Δεξιάς -Αριστεράς.** Το μόνο βέβαιο είναι το νέο νήμα των διαχωριστικών γραμμών, που βρίσκεται ήδη στο προσκήνιο, ανατρέποντας τις χωριστικές αχνοκεριές του παρελθόντος διαχωρισμού.

Συμβαίνουν όμως και εις τας Αναρχίας

Υπάρχουν καθολικά φαινόμενα που εσωτερικεύονται από όλους, γι' αυτό και τα λέμε καθολικά. Στην προκειμένη περίπτωση, όμως, η εμφάνιση του χώρου της Αναρχίας και του Αντιεξουσιαστικού εν γένει ρεύματος κριτικής, ανέδειξε μια πολιτική και ένα φαντασιακό πέρα και ενάντια σε αυτή την ιδεολογία και πολιτική της Αριστεράς (του ΠΑΣΟΚ συμπεριλαμβανομένου) και από αυτό το πλαίσιο αντλούσε τη δυναμική του. Η κριτική στον αντιιμπεριαλισμό, στο εθνικοανεξαρτησιακό και σε όλον τον πολιτισμό που τα πλαισίωνε, ήταν δίχως αμφιβολία ο πιο βαθύς διαχωρισμός απέναντι στα επαναστατικά προτάγματα που προέβαλλε ο αντιεξουσιαστικός διαφωτισμός.

Παρά την άτακτη φαινομενική υποχώρηση της αριστερής αντιιμπεριαλιστικότητας, ομάδες από τον αναρχικό χώρο φρόντισαν να την καλύψουν και ενισχύσουν, μηχανιστικά είναι η αλήθεια, με ένα είδος **αναρχικού αντιιμπεριαλισμού**. Αυτό έγινε για δύο λόγους που είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε. Η βαθμιαία έξοδος των αναρχικών ομαδοποιήσεων από το σύνολο του αναρχικού προτάγματος και η αντικατάστασή του με ιδεοληψίες και στάσεις προσωρινού και ευκαιριακού χαρακτήρα είναι ο πρώτος λόγος. Δεύτερον, η προσφυγή στα αντιιμπεριαλιστικά μαρξιστικά-λενινιστικά αφηγήματα, λόγω πολιτικής και αναλυτικής

ανεπάρκειας.

Αλλά το σημαντικότερο είναι που όλα αυτά γίνονται αποδεκτά και από ένα υποκείμενο το οποίο έχει παραδοθεί σε αυτές τις ανακουφιστικές και παρηγορητικές ψευτοπολιτικές. Ναι μεν δεν υπάρχει κίνδυνος διεύρυνσης, ούτε δυνατότητα εμφάνισης ενός αναρχικού Κιμ, αλλά υπάρχει κίνδυνος γελοιοποίησης της, καταναλωμένης με περίσσεια βουλιμία, λέξης “Αναρχία”. Η χωρίς φειδώ χρησιμοποίηση του όρου, λόγω της γοητείας που προκαλεί αλλά και του κόσμου που συσπειρώνει λόγω ταυτότητας –διότι σε άλλη περίπτωση θα ήταν πιο υποδεέστερο το μπαγκκράουντ αυτό και από μια ομάδα μ-λ – κατατρώει σαν σαράκι αυτό το υψηλό ιδεώδες.

Όπως και να έχουν τα πράγματα, είναι αναγκαίο να επαναδιατυπώσουμε τα αντιεξουσιαστικά προτάγματα και όχι μόνο γι’ αυτόν τον λόγο, ο οποίος ούτως ή άλλως ανήκει στο δίπολο **επανάσταση ή εθνικισμός, αντιιμπεριαλισμός**. Αλλά υπάρχουν πολλοί πιο σημαντικοί και σύγχρονοι λόγοι.

Η συγκεντροποίηση του σύγχρονου κράτους επιβάλλει μια κυβερνησιμότητα και διαχειρισιμότητα έλεγχου και επιτήρησης, αποστεωμένης από κάθε πολιτικό και νοηματικό περιεχόμενο. Πέρα από τις σχέσεις κυριαρχίας, τεχνολογίας και οικονομίας, η αντιεξουσιαστική κριτική είναι πιο επίκαιρη από ποτέ και αυτό είναι πλέον καθολικά αποδεκτό.

Γνωρίζοντας ότι η εξουσία και το Κράτος είναι η βάση και η δυνατότητα της καταπίεσης, των ανισοτήτων του καπιταλισμού, του ιμπεριαλισμού αλλά και της θανατοπολιτικής του Άουσβιτς, θα διευρύνουμε την αντιεξουσιαστική κριτική σήμερα σε όλα τα σημεία. Ο Οργουελικός εφιάλτης της επιτήρησης και του ελέγχου, της εκμετάλλευσης και του χρηματοπιστωτικού ολοκληρωτισμού δεν παίρνει εναλλακτική διαχείριση. Η κατάργηση των σχέσεων κυριαρχίας περνά μέσα από την κατάργηση του κράτους, με προοπτική την κοινωνική οργάνωση της αυτονομίας, της αντιεξουσίας, της άμεσης δημοκρατίας.

---

* Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο [τεύχος της Βαβυλωνίας #20](#).

Σκέψεις για τις 100+ ημέρες από την εκλογή Τραμπ

Κώστας Σαββόπουλος

Έχουν περάσει σχεδόν 6 μήνες από τότε που ο Ντόναλντ Τραμπ ανέλαβε καθήκοντα ως πρόεδρος των Η.Π.Α. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, όταν αυτή είχε πλέον κορυφωθεί μετά την απόσυρση του Μπέρνι Σάντερς από τους Δημοκρατικούς, ολόκληρος ο πολιτικός διάλογος επικεντρώθηκε στην εικόνα.

Από τη μία πλευρά οι Δημοκρατικοί με την υποψήφια Χίλαρυ Κλίντον, ως υπερασπιστές της δημοκρατίας, μαζί με ειδησεογραφικούς ομίλους και φαινομενικά προοδευτικούς φορείς έσπευσαν να κατακεραυνώσουν τον Τραμπ ως μισογύνη, ρατσιστή και παρανοϊκό, με άλλα λόγια κάποιον απολύτως ακατάλληλο για πρόεδρο των Η.Π.Α.

Από την άλλη πλευρά το κόμμα των Ρεπουμπλικάνων, «αδειάζοντας» τον Τραμπ με κάθε ευκαιρία προσπάθησαν να σπρώξουν άλλους υποψηφίους για το χρίσμα (Τεντ Κρουζ, Μάρκο Ρούμπιο, Τζεμπ Μπους) καθώς οι δημόσιες δηλώσεις του Τραμπ για τείχη στο Μεξικό, υποχρεωτική καταγραφή κάθε μουσουλμάνου πολίτη και πληθώρα άλλων προεκλογικών δηλώσεων, είχαν αρχίσει να τους φέρνουν σε δύσκολη θέση.

Κανείς δεν αρνείται πως ο Τραμπ είναι όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. Είναι σεξιστής, ρατσιστής, ελιτιστής και γενικώς μια

καθόλου συμπαθητική προσωπικότητα. Όμως τι γίνεται με το πολιτικό του πρόγραμμα; Γιατί δεν αναλύθηκε καθόλου προεκλογικά και γιατί ολόκληρος ο πολιτικός διάλογος επικεντρώθηκε στον σχολιασμό της κάθε του κίνησης, με καθόλου πολιτικό πρόσημο, θυμίζοντας έντονα κιτρινισμό;

Το 2014 υπολογίζεται πως οι νεκροί από αστυνομικά πυρά στις Η.Π.Α. ήταν 1.112. Το 2015 ήταν 1.213. Το 2016 ήταν 1.157. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν μαύροι και λατίνοι, σε ελάχιστες περιπτώσεις λευκοί. Το διάστημα 2014-2016 υπήρξε περίοδος κυβέρνησης των Δημοκρατικών και προεδρίας Ομπάμα. Την ίδια περίοδο υπολογίζεται πως πάνω από 2.5 εκατομμύρια μετανάστες και πρόσφυγες απελάθηκαν και επαναπροωθήθηκαν. Αυτός ο αριθμός βρίσκεται πολύ κοντά στις προεκλογικές υποσχέσεις του Τραμπ και το περίφημο **Muslim Ban**. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Ομπάμα, οι Η.Π.Α. συμμετείχαν σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Λιβύη, το Αφγανιστάν, τη Συρία, την Υεμένη, το Ιράκ και τη Σομαλία. Στις ίδιες ακριβώς χώρες έχει δηλώσει ο Τραμπ πως θέλει να «εξάγει» τον πολιτισμό των Η.Π.Α. Η χρήση των drones, που παρεπιμπτόντως εγκωμίασε ο Τραμπ, εγκαινιάζεται και αυτή την ίδια περίοδο. Οι επιθέσεις σε κατοικημένες περιοχές και οι απώλειες αμάχων πυκνώνουν με το πρόσχημα του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και έχουμε 3.040 νεκρούς «τρομοκράτες» και 391 νεκρούς πολίτες. Η ΤΤΡ και η ΤΤΙΡ, το εμπόριο οπλικών συστημάτων με την Σαουδική Αραβία, η στρατιωτικοποίηση και αναβάθμιση των αστυνομικών δυνάμεων και ένα σωρό άλλες «μεταρρυθμίσεις» δεν αφήνουν πολλές αμφιβολίες για τις πολιτικές των Δημοκρατικών, των ίδιων Δημοκρατικών που εκπροσώπησε η Χίλαρυ Κλίντον στις εκλογές του 2016.

Με όλα τα παραπάνω στο μυαλό μας, δεν είναι δύσκολο να δούμε γιατί ο δημόσιος προεκλογικός (και μετεκλογικός) διάλογος περιστράφηκε γύρω από το πόσο ακατάλληλος είναι ο Τραμπ. Διότι αν τα 2 κόμματα έμπαιναν στη διαδικασία να συγκρίνουν τα πολιτικά τους προγράμματα, δημόσια, δεν θα φαινόταν καμία απολύτως απόκλιση. Θα ήταν φανερό προς όλες και όλους πως τα δύο κόμματα και κατ'επέκταση οι δύο υποψήφιοι αποτελούν απλώς

πλευρές του ίδιου νομίσματος.

Αυτό φυσικά δεν σημαίνει πως ο Τραμπ και η Κλίντον είναι το ίδιο πράγμα ακριβώς αλλά πως επί της ουσίας εκπροσωπούν τις ίδιες πολιτικές.

Το ποσοστό των πολιτών που ψήφισαν σε αυτές τις εκλογές ήταν επίσης ιδιαίτερα χαμηλό, συγκριτικά με τις υπόλοιπες χρονιές καθώς υπολογίζεται πως **περίπου 95 εκατομμύρια ψηφοφόροι προτίμησαν την αποχή σε αυτές τις εκλογές.** Σε μια χρονιά λοιπόν όπως αυτή, που η αποχή εμφανίζεται αρκετά αυξημένη και επίσης υπάρχει μεγάλη κινητικότητα στον δρόμο με διάφορα κινήματα να αναπτύσσονται και να αποκτούν δυναμική (New Sanctuary Movement, Black Lives Matter, Film the Police) μπορούμε λίγο να καταλάβουμε και γιατί το θηρίο του δικομματισμού των Η.Π.Α. σιγά σιγά καταρρέει.

Σχετικά τώρα με το ποιος εν τέλει είναι αυτός που ανέδειξε τον Τραμπ ως πρόεδρο έχει μια σχετική σημασία να γίνουν μερικές παρατηρήσεις. Οι περισσότερες αναλύσεις που έχουν γίνει όσον αφορά την εκλογική βάση των Ρεπουμπλικάνων στις πρόσφατες εκλογές συνηγορούν στο εξής: η λευκή εργατική τάξη (άντρες και γυναίκες) είναι αυτή που ανέδειξε τον Τραμπ, σε αυτό δεν υπάρχει πλέον αμφιβολία. Εκείνο όμως που σηκώνει πολλή κουβέντα ακόμα και είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί είναι οι λόγοι που η λευκή εργατική τάξη ψήφισε κατά αυτόν τον τρόπο.

Στις περιοχές του Αμερικανικού Νότου, κατοικούν παραδοσιακά από το τέλος του Εμφυλίου, τα πιο φτωχά λευκά στρώματα που υπό μια έννοια έχουν αφεθεί στο έλεος της τύχης τους. Οι χρόνιες και εκτεταμένες αναπαραστάσεις των νότιων σε σειρές, ταινίες, στην ποπ κουλτούρα ως άξεστοι, μισογύνηδες, ρατσιστές και τεμπέληδες έχουν δημιουργήσει μια συγκεκριμένη εικόνα για το πώς γίνονται αντιληπτοί από τους άλλους. Σε ένα οικονομικό επίπεδο, όμοιο με αυτό των μαύρων και λατίνων εργατών, οι λευκοί εργάτες του νότου αλλά και των πόλεων με βιομηχανία (π.χ. Μίσιγκαν) βρίσκονται σε εξαιρετικά δυσμενή θέση. Η απόλυση από μια δουλειά μπορεί να σημαίνει επιστροφή στην

πρόνοια και αδυναμία συντήρησης κατ'επέκταση. Τα οικονομικά συμφέροντα της μαύρης και της λευκής εργατικής τάξης είναι κοινά όπως κοινή είναι και η δυσμενής συνθήκη στην οποία βρίσκονται. Αν είναι όντως έτσι γιατί ψήφισαν διαφορετικά; Εδώ εισέρχεται ένας παράγοντας που δεν έχει εξεταστεί σχεδόν καθόλου, καθώς ολόκληρη η εκλογική ανάλυση έγινε με οικονομικά κριτήρια.

Ο Αμερικανικός Νότος έχει σχεδόν 100 εκατομμύρια πληθυσμό, τη μισή σχεδόν εκλογική δύναμη των Η.Π.Α. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω όμως, δεν είναι μια περιοχή της οποίας οι κάτοικοι μπορούμε να πούμε πως συμμετέχουν σε πολιτικές διαδικασίες πέρα από τη ψηφοφορία και τη συνάντηση με εκπροσώπους. Αντίθετα, είναι μια περιοχή της οποίας οι κάτοικοι παρουσιάζονται ως καρικατούρες όχι μόνο στις Η.Π.Α. αλλά και παγκόσμια. Διαμορφώνεται λοιπόν μια συνθήκη κατά την οποία αρκετά ΜΜΕ, Δημοκρατικοί (καθώς ο Νότος είναι παραδοσιακά Ρεπουμπλικανικός) και διάφοροι φορείς θεάματος συγκροτούν μια εικόνα για τον Νότο γραφική, θα λέγαμε, και αναληθή σε μεγάλο βαθμό.

Ο Τραμπ είναι ο πρώτος υποψήφιος που εμφανίζεται και υπόσχεται στη λευκή εργατική τάξη ότι θα της επαναφέρει τη δύναμη και ότι θα κάνει την Αμερική ξανά σπουδαία, κατά τα παραδοσιακά πρότυπα, τα οποία ενσαρκώνει ο Νότος σε μεγάλο βαθμό (θρησκεία, οικογενειακές αξίες, εργασία, κλπ). Αντίθετα οι Δημοκρατικοί και η Κλίντον εμφανίζονται να κατακεραυνώνουν τον Τραμπ ως μισογύνη, μισαλλόδοξο και παρανοϊκό (που όπως αναφέρθηκε είναι όλα αυτά, σε αυτό δεν χωράει αμφιβολία) αλλά ταυτόχρονα γίνεται και το λάθος να υπονοηθεί πως όσα κομμάτια της λευκής εργατικής τάξης δεν ψηφίσουν Δημοκρατικούς αυτόματα συστρατεύονται με τον μισογυνισμό και τον ρατσισμό του Τραμπ. Επί της ουσίας δηλαδή, πριν ολοκληρωθούν οι προεκλογικές περιόδεις και αναλυθούν τα πολιτικά προγράμματα (έστω σε ένα μικρό βαθμό) αρκετά ΜΜΕ και φορείς, που χρησιμοποιούν και αναπαράγουν την καρικατούρα της λευκής εργατικής τάξης που αναφέρθηκε παραπάνω, απαγόρευαν στη λευκή εργατική τάξη να

ψηφίσει τον Τραμπ. Την ίδια στιγμή, ο Τραμπ είχε καταφέρει να συγκροτήσει ένα αντισυστημικό προφίλ, ρίχνοντας βέλη κατά ΜΜΕ, κατά άλλων υποψηφίων και γενικώς εναντίον όλων, κερδίζοντας ταυτόχρονα τη συμπάθεια της λευκής εργατικής τάξης. Μιας εργατικής τάξης που έβλεπε για πρώτη φορά έναν υποψήφιο πρόεδρο να δίνει υποσχέσεις συγκεκριμένα σε αυτήν και ο οποίος δεχόταν πυρά από παντού, ακόμα και από το ίδιο του το κόμμα.

Σε τελική ανάλυση, αν αξίζει να μελετηθεί κάτι παραπάνω σε αυτή την ιστορία είναι το τι είδους παρακαταθήκη μπορεί να αφήσει αυτή η εκλογική αναμέτρηση σε ένα επίπεδο συνείδησης αφενός και σε ένα επίπεδο συγκρότησης των πολιτικών κομμάτων σε αυτή την περίοδο, έχοντας ταυτόχρονα τα μάτια μας στραμμένα και σε αντίστοιχες περιπτώσεις στην Ευρώπη (Γαλλία, Αγγλία κλπ).

Υπάρχουν φασίστες στην Ελλάδα; Το πρόβλημα της λαϊκής υποστήριξης στο φασισμό στις συνθήκες της κρίσης

Βαγγέλης Λαγός

Το τελευταίο διάστημα και με αφορμή το προσφυγικό ζήτημα, γίναμε μάρτυρες της οργανωμένης επανάκαμψης του χρυσαυγίτικου λόγου και δράσης στη δημόσια σφαίρα. Ταυτόχρονα, επανεμφανίστηκε στη δημόσια συζήτηση μια προβληματική που είχε υποχωρήσει (έως και εξαφανιστεί) μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα και τη σύλληψη και παραπομπή σε δίκη της ηγεσίας της

Χρυσής Αυγής. Πρόκειται για την άποψη που εκφράστηκε πάλι πρόσφατα από συμπολιτευόμενο βουλευτή, ο οποίος υποστήριξε σε συνέντευξή του, ότι οι ψηφοφόροι της ΧΑ «δεν έχουν σχέση με το ρατσισμό και τον φασισμό», αλλά είναι «απλοί άνθρωποι» που έχουν «παρασυρθεί» στην υποστήριξη του φασισμού», καθώς «αγωνιούν για να βρουν μία λύση επιβίωσης».[1] Η άποψη αυτή εκφράστηκε εν πολλοίς και από άλλους συμπολιτευόμενους πολιτικούς που προσπάθησαν να εξηγήσουν την κυβερνητική απόπειρα προσέγγισης των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής μέσω της συμπερίληψής της στην «κολυμβήθρα του Σιλβάμ» που αποκαλείται «εθνικά θέματα», κατά την πρόσφατη κοινή επίσκεψη μελών της κυβέρνησης και βουλευτών της Χρυσής Αυγής στο Καστελόριζο.

Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης επανενεργοποίησαν ένα, εδώ και καιρό, απαξιωμένο στη δημόσια συζήτηση, εξηγητικό-ερμηνευτικό σχήμα για την ενίσχυση του φασισμού στο πλαίσιο της κρίσης. Το σχήμα αυτό είχε εμφανιστεί κατά τη φάση του σοκ που προκάλεσε η είσοδος της ΧΑ στη Βουλή και, για ένα διάστημα, είχε επικρατήσει στον δημόσιο λόγο γύρω από τα αίτια και το νόημα της εκλογικής ενίσχυσης του φασισμού στην Ελλάδα της κρίσης. Είχε όμως σταδιακά εγκαταλειφθεί, μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Πρόκειται για την απόπειρα εξήγησης και ερμηνείας της λαϊκής ψήφου στο ναζιστικό κόμμα μέσα από την επίκληση της οργής και της απελπισίας των πολιτών μπροστά στις καταστροφικές, για την κοινωνία, πολιτικές λιτότητας.

Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η ψήφος στη ΧΑ δεν σηματοδοτεί την ύπαρξη μιας ακροδεξιάς (φασιστικής-ναζιστικής) τάσης στο εκλογικό σώμα, αλλά αποτελεί έκφραση της απελπισίας που αισθάνονται οι (γι' αυτή την προσέγγιση, εκ παραδοχής δημοκρατικοί) πολίτες εξαιτίας των πολιτικών λιτότητας και της συνακόλουθης οργής τους απέναντι στο κατεστημένο πολιτικό σύστημα που επιβάλλει εξοντωτικές για την κοινωνία πολιτικές. Μ' άλλα λόγια, σύμφωνα μ' αυτό το σχήμα, η λαϊκή ψήφος στη ΧΑ δεν είναι παρά ψήφος διαμαρτυρίας. Από αυτή την άποψη, οι ψηφοφόροι της ΧΑ δεν αντιμετωπίζονται ως «φασίστες», αλλά ως

«δημοκρατικοί πολίτες», οι οποίοι, παραπλανημένοι από την οργή και την απελπισία, αντιδρούν συναισθηματικά ενισχύοντας ακραία πολιτικά μορφώματα για να τιμωρήσουν το κατεστημένο πολιτικό σύστημα, το οποίο θεωρούν υπεύθυνο για τα δεινά τους. Γι' αυτό το λόγο, τα κόμματα του λεγόμενου «δημοκρατικού τόξου» πρέπει να ξανακερδίσουν την εμπιστοσύνη και την υποστήριξή τους.

Εντούτοις, η σταθερότητα των εκλογικών ποσοστών της ΧΑ στις εκλογικές αναμετρήσεις που ακολούθησαν τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα, τη σύλληψη και παραπομπή σε δίκη της ηγεσίας της και τις αποκαλύψεις για την ιδεολογία και τις πρακτικές του κόμματος, οδήγησαν στην αμφισβήτηση (και εντέλει στην εγκατάλειψη) αυτής της παράξενης ιδέας που επιχειρούσε να αποδώσει την πολιτική ενίσχυση του φασισμού μέσα στην κρίση σε «συναισθηματικούς λόγους».

Σταδιακά έγινε φανερό, σε όλο και περισσότερους, ότι το πρόβλημα είχε βαθύτερες ρίζες. Πραγματικά, αυτή η αδιαμεσολάβητη και επιπόλαιη, γραμμική σύνδεση της κρίσης, των συναισθημάτων των πολιτών και της πολιτικής ενίσχυσης του φασισμού υποτιμούσε τη σοβαρότητα και τη σημασία του φαινομένου και ταυτόχρονα κατασκεύαζε ένα καθησυχαστικό και νομιμοποιητικό αφήγημα που συσκοτιζε την πραγματικότητα, αφού κατέληγε σε μια παραδοξότητα, αυτήν της ενίσχυσης ενός φασιστικού κόμματος χωρίς, όμως, να υπάρχουν φασίστες ψηφοφόροι.

Πέρα όμως, από το παράδοξο του «φασισμού χωρίς φασίστες», η θεώρηση αυτή έπασχε και από άλλα σοβαρά κενά και ασυνάφειες. Έτσι, η προσέγγιση αυτή, (ας την ονομάσουμε «κρίση-οργή-ακροδεξιός-εξτρεμισμός») α) ερμήνευε την άνοδο του φασισμού ως συγκυριακή εκδήλωση αφροσύνης, υπό την πίεση ακραίων δυσχερειών μέσα σε ένα εξαιρετικά αντίξοο περιβάλλον, ενώ, την ίδια στιγμή, αδυνατούσε να εξηγήσει, γιατί και με ποιο τρόπο τα συναισθήματα οργής, απογοήτευσης και απελπισίας ενός, υποτίθεται, δημοκρατικού εκλογικού σώματος, οδηγούσαν ένα τμήμα του στο να απωλέσει τα, προϋποτιθέμενα, δημοκρατικά και ανθρωπιστικά του χαρακτηριστικά, ως αποτέλεσμα της απώλειας

εισοδημάτων και δικαιωμάτων, β) αδυνατούσε να εξηγήσει γιατί τα συναισθήματα οργής και απελπισίας οδηγούσαν ορισμένους από τους ψηφοφόρους στην εκλογική υποστήριξη του φασισμού, ενώ δεν είχαν το ίδιο αποτέλεσμα στους ψηφοφόρους των άλλων κομμάτων του, μέχρι πρόσφατα λεγόμενου, αντιμνημονιακού στρατοπέδου που, προφανώς, κι αυτοί διακατέχονταν από ανάλογα συναισθήματα οργής και απογοήτευσης και γ) αδυνατούσε να εξηγήσει την παντελή έλλειψη παρόμοιων εξελίξεων σε άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου (Πορτογαλία και Ισπανία), των οποίων οι πολίτες δοκιμάστηκαν, κι αυτοί, σκληρά από την κρίση, αλλά χωρίς αυτό να οδηγήσει στην εκλογική ενίσχυση φασιστικών ή ευρύτερα ακροδεξιών πολιτικών δυνάμεων. Παρά τα κενά και τις ασυνάφειές της, αυτή η θεώρηση, που συνέδεε άμεσα και γραμμικά την κρίση, την οργή κατά του πολιτικού συστήματος και την εκλογική ενίσχυση του φασισμού, είχε αξιοποιηθεί στο πρόσφατο παρελθόν από τους υποστηρικτές της λιτότητας στην προσπάθειά τους να απαξιώσουν τις λαϊκές αντιστάσεις, μέσω της ενεργοποίησης της λεγόμενης «θεωρίας των δύο άκρων», η οποία ενοχοποιούσε τις αντιστάσεις και τους αγώνες ενάντια στη λιτότητα για την ενίσχυση του φασισμού.

Η «θεωρία των δύο άκρων» αποτελεί, εδώ και καιρό, το κυρίαρχο θεωρητικό σχήμα μέσα από το οποίο οι ευρωενωσιακοί θεσμοί προσλαμβάνουν και αντιμετωπίζουν ιδεολογικά την αμφισβήτηση των πολιτικών τους από τη Δεξιά και την Αριστερά.[2] Η θεωρία αυτή, που υποστηρίχθηκε σθεναρά από εγχώρια και διεθνή, συστημικά πολιτικά κέντρα και ΜΜΕ, εξισώνει τον φασισμό με τον κομμουνισμό και συνολικά την Αριστερά ως δύο όψεις του αντιφιλελεύθερου και αντιδημοκρατικού εξτρεμισμού που υπονομεύει και απειλεί τις ευρωπαϊκές αστικές δημοκρατίες. Σε αυτή την απλουστευτική εξίσωση συμπυκνώθηκε η άποψη ότι η κρίση οδήγησε σε ακραίες ιδεολογίες και πρακτικές, μέσα από τις οποίες ενισχύθηκαν τα δύο άκρα του πολιτικού συστήματος (η άκρα Αριστερά και η άκρα Δεξιά) και είχε ως βασικό στόχο την τούτωση της Αριστεράς, αλλά και ευρύτερα όσων αντιστέκονται στη λιτότητα, με τη Χρυσή Αυγή και τον φασισμό, ώστε να απονομιμοποιηθούν οι κοινωνικές αντιστάσεις ως «επικίνδυνος

εξτρεμισμός».

Η πρόσφατη αναβίωση της θεωρίας «κρίση-οργή-ακροδεξιός εξτρεμισμός» και εμμέσως, της συνδεδεμένης με αυτήν «θεωρίας των δύο άκρων» από κυβερνητικούς βουλευτές και στελέχη επαναφέρει στο προσκήνιο τη συζήτηση για τον χαρακτήρα και το περιεχόμενο της ψήφου στη ΧΑ. Επαναφέρει στο κέντρο της δημόσιας συζήτησης τον προβληματισμό για το πολιτικό περιεχόμενο και το νόημα του τμήματος εκείνου της λαϊκής ψήφου που στρέφεται προς την πολιτική υποστήριξη του φασισμού και ταυτόχρονα επαναφέρει στο δημόσιο διάλογο τον προβληματισμό για τις πολιτικές συνέπειες της κρίσης.

Το κείμενο που ακολουθεί επιχειρεί να αναδείξει μια διαφορετική προσέγγιση του προβλήματος της λαϊκής ψήφου στο φασισμό στις συνθήκες της κρίσης. Αξιοποιώντας τα πρωτογενή κοινωνικά δεδομένα που συλλέχθηκαν το 2013 από δύο, κυρίως, περιοχές της Αθήνας (Αργυρούπολη και Νέα Φιλαδέλφεια) στο πλαίσιο του τετραετούς, διεθνούς, πολυμεθοδολογικού ερευνητικού προγράμματος MYPLACE[3], φέρνει στο φως χρήσιμα στοιχεία για την κατανόηση της λαϊκής υποστήριξης προς το φασισμό στις συνθήκες της κρίσης, αμφισβητώντας το ερμηνευτικό σχήμα του «συναισθηματικού φασισμού-χωρίς-φασίστες» που παράγει η θεωρία «κρίση-οργή-ακροδεξιός εξτρεμισμός». Επιπλέον, τα πρωτογενή κοινωνικο-πολιτικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν υποδεικνύουν σοβαρές θεωρητικές και εμπειρικές ελλείψεις και ασυνάφειες και της ίδιας της «θεωρίας των δύο άκρων», αφού η, προϋποτιθέμενη σ' αυτήν, αντίθεση μεταξύ κέντρου και άκρων δεν τεκμηριώνεται εμπειρικά, αλλά, αντίθετα, αναδύεται η ρευστότητα, ακόμη και η αλληλοδιείσδυσή τους.

Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζεται ότι η ψήφος στη ΧΑ δεν μπορεί να κατανοηθεί και να εξηγηθεί απλά ως «ψήφος διαμαρτυρίας», αλλά πρέπει να ιδωθεί ως μια πραγματική «ιδεολογική ψήφος» που προκύπτει, όχι από κάποια ανορθολογική-συναισθηματική αντίδραση σε εξωτερικά ερεθίσματα και πιέσεις, αλλά αναδύεται μέσα από πραγματικούς ιδεολογικο-πολιτικούς κοινούς τόπους και ταυτίσεις μεταξύ ψηφοφόρων και κόμματος. Κοινοί τόποι και

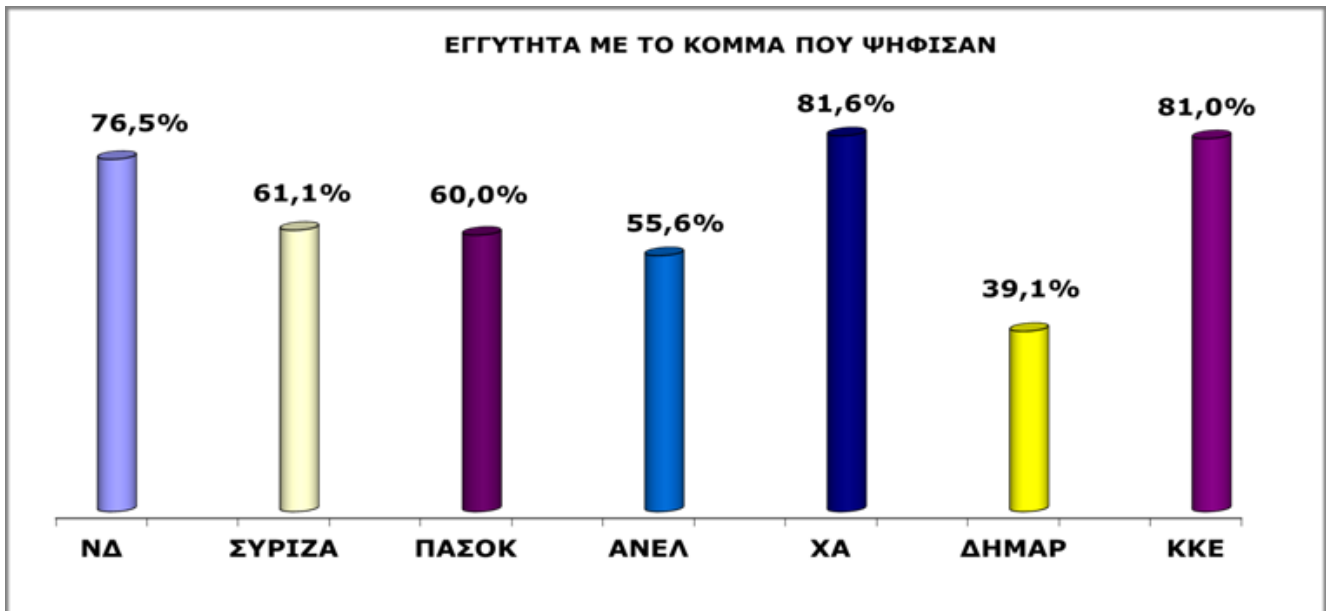

ταυτίσεις που δεν είναι δυνατόν να αναχθούν απλά στη συγκυρία της κρίσης, αλλά υποδηλώνουν τη λειτουργία βαθύτερων κοινωνικών (ιδεολογικών και πολιτικών) διεργασιών που ξεπερνούν κατά πολύ τα στενά χρονικά πλαίσια της κρίσης και εκτείνονται σε μια περίοδο τουλάχιστον τριών δεκαετιών.

Τέλος, υποστηρίζεται ότι το ίδιο αβάσιμη είναι και η «θεωρία των δύο άκρων», καθώς τα πραγματικά κοινωνικά δεδομένα που συλλέξαμε υποδεικνύουν μια ανησυχητική διάχυση των ιδεολογικο-πολιτικών χαρακτηριστικών της άκρας Δεξιάς στην ελληνική κοινωνία, περιλαμβανομένων όσων τοποθετούνται στο κέντρο της γνωστής κλίμακας ιδεολογικο-πολιτικής αυτοτοποθέτησης. Στο βαθμό που τα ιδεολογικο-πολιτικά χαρακτηριστικά της άκρας Δεξιάς απαντούν διάχυτα (αν και σε διαφορετική έκταση, ανάλογα με την ιδεολογικο-πολιτική τοποθέτηση) στην κλίμακα «Αριστερά-Δεξιά», του κέντρου περιλαμβανομένου, η επιστημονική υποστήριξη της θεωρίας των άκρων καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής και προβληματική, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται η θέση που αντιμετωπίζει την ισχυροποίηση της άκρας Δεξιάς και του φασισμού ως αποτέλεσμα ευρύτερων ιδεολογικο-πολιτικών διεργασιών που δεν μπορούν να αναχθούν μονοσήμαντα και γραμμικά στην κρίση.

Ιδεολογικο-πολιτική συνάφεια και χρυσαυγίτικη ψήφος

Τα πρωτογενή κοινωνικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν μέσω ερωτηματολογίου και συνεντεύξεων αναδεικνύουν την ύπαρξη ισχυρών ιδεολογικών και πολιτικών κοινών τόπων και δεσμών μεταξύ της ΧΑ και των νεαρών ψηφοφόρων της. Οι κοινοί τόποι και δεσμοί αυτοί αντανακλώνται στο υψηλότερο ποσοστό (81,6%) των νεαρών ψηφοφόρων του κόμματος που δηλώνει ότι αισθάνεται κοντά στο κόμμα.

Γράφημα 1: Εγγύτητα των νεαρών ψηφοφόρων προς το κόμμα που ψήφισαν στις εκλογές 2012

Τι σημαίνει όμως «αισθάνονται κοντά» στη ΧΑ; Όπως έχουμε ήδη δείξει αλλού[4] ο δημόσιος ιδεολογικο-πολιτικός λόγος και η αντίστοιχη δημόσια δράση της ΧΑ αρθρώνονται γύρω από τρεις θεμελιώδεις άξονες, το σημείο σύμπτωσης των οποίων, έχει αναδειχθεί από τη σύγχρονη ιστορική και κοινωνική έρευνα ως το ιδιαίτερο ιδεολογικο-πολιτικό περιεχόμενο του ιστορικού, αλλά και του νέου φασισμού. **Οι άξονες αυτοί (υπερεθνικισμός, υψηλής έντασης κοινωνικο-πολιτικός αυταρχισμός και αντιδημοκρατικός αντισυστημισμός) συγκροτούν το ιδεολογικο-πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου αναπτύσσεται η φασιστική σκέψη και δράση.** Ταυτόχρονα, αποτελούν τον πυρήνα του πολιτικού λόγου και της πολιτικής πρακτικής της ΧΑ. Η θεματική ανάλυση λόγου (thematic discourse analysis) που διενεργήσαμε στα κείμενα που δημοσιεύονται στους επίσημους ιστοτόπους του κόμματος αποκαλύπτει τη διαρκή λειτουργία, στον επίσημο λόγο του κόμματος, του, ιδιοσυστατικού για τον φασισμό[5], μυθοποιητικού οράματος ενός, πολιτισμικά και βιολογικά-φυλετικά, ομοιογενούς λαού που βρίσκεται σε παρακμή και κινδυνεύει από εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς και ο οποίος πρέπει να σωθεί μέσα από μια λαϊκή επανάσταση που θα εξοντώσει τους, εγχώριους και ξένους, υπαίτιους της παρακμής και θα αναγεννήσει το έθνος από τις στάχτες του επιβάλλοντας

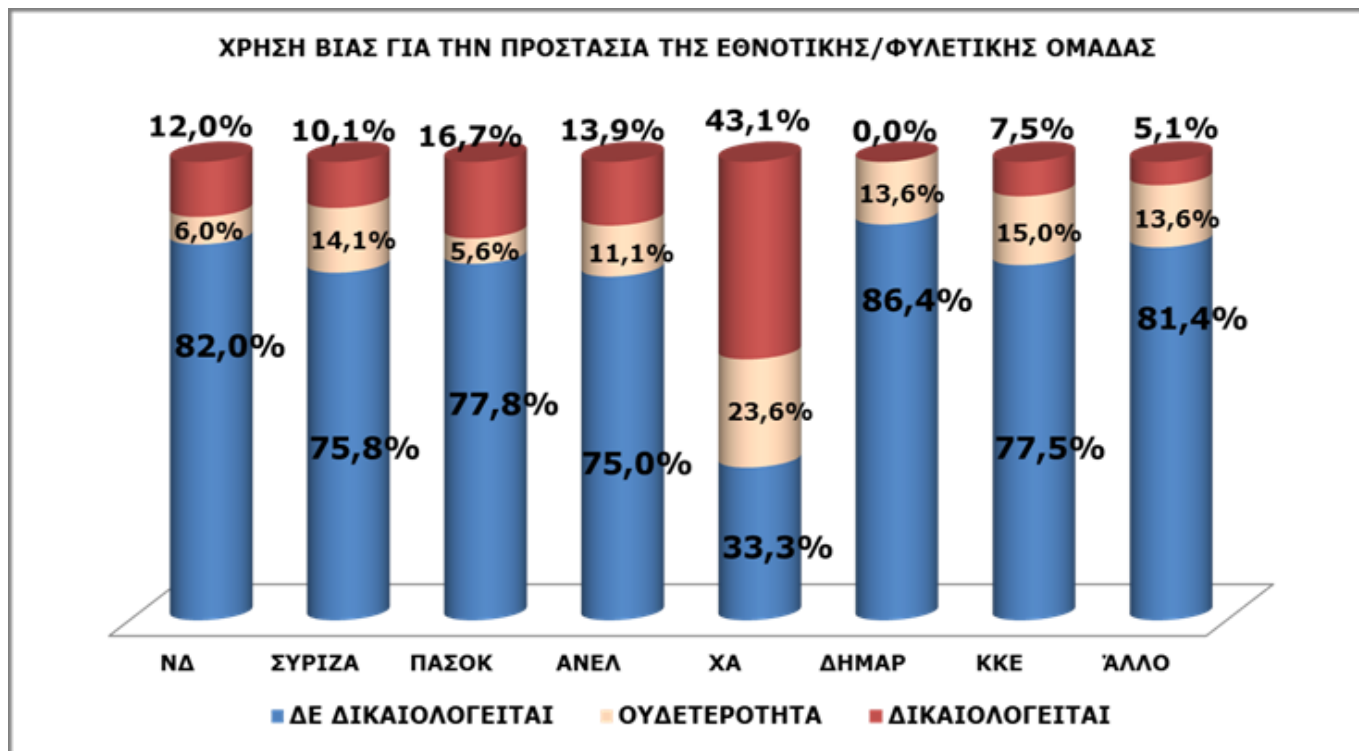
ένα απολυταρχικό υπερεθνικιστικό καθεστώς. Το όραμα αυτό βρίσκεται στον πυρήνα του δημόσιου λόγου και δράσης της ΧΑ καθιστώντας την, έτσι, ένα τυπικό παράδειγμα φασιστικού κόμματος.[6]

Στην έρευνά μας για την ιδεολογικο-πολιτική σχέση των νεαρών ψηφοφόρων της ΧΑ με το κόμμα αναλύσαμε, επίσης, τον λόγο των νεαρών ψηφοφόρων του κόμματος που μας μίλησαν και εντοπίσαμε και σ' αυτόν τη σύμπτωση και τη διαρκή λειτουργία των παραπάνω τριών ιδεολογικο-πολιτικών αξόνων του φασισμού. Οι νεαροί ψηφοφόροι (και όχι μέλη) της ΧΑ που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο και στις συνεντεύξεις της ερευνητικής ομάδας καταγράφουν πολύ υψηλά ποσοστά συμφωνίας, ακόμη και ταύτισης, με τους θεμελιώδεις ιδεολογικο-πολιτικούς άξονες του φασισμού.

Εθνικισμός

Οι νεαροί ψηφοφόροι της ΧΑ δηλώνουν «περήφανοι εθνικιστές», πιστεύουν βαθιά στην υπεροχή της ελληνικής φυλής έναντι των άλλων φυλών, αποστρέφονται, φοβούνται και μισούν τους μετανάστες, καθώς και κάθε είδους μειονοτικές ομάδες (Ρομά/Τσιγγάνους, Μουσουλμάνους, Εβραίους), παρουσιάζουν εξαιρετικά υψηλά επίπεδα προνοιακού σωβινισμού και αποδέχονται τη χρήση της φυλετικής βίας.

«Σε σχέση με τους άλλους λαούς πολύ πιο ανώτεροι. Γιατί εμείς γεννήσαμε τη δημοκρατία, βέβαια έχει καταλυθεί τώρα από όλους, αλλά τι να σου φέρω παράδειγμα... την αστρονομία πώς το λένε, δεν ξέρω, όλα από τις επιστήμες, όλα αυτά, όλα, όλα από εμάς. [...] Όλα από εδώ ξεκίνησαν, ακόμα και κάποια ονόματα αρχαίων, τα έχουνε πάρει και αυτά δηλαδή και τα χρησιμοποιούν. Όλα από μας είναι» (Δόμνα, 25)

Γράφημα 2: Χρήση βίας για την προστασία της εθνοτικής/φυλετικής ομάδας

Στο πλαίσιο αυτό, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι στις συνεντεύξεις τους, οι νεαροί ψηφοφόροι της ΧΑ αναπαράγουν σχεδόν αυτούσια τη ρητορική του κόμματος για την ανωτερότητα της ελληνικής φυλής, για τον κίνδυνο που αντιπροσωπεύουν για το έθνος οι μετανάστες, αλλά και για τις βίαιες πρακτικές του κόμματος. Στον λόγο τους, ο ανοιχτός ρατσισμός και ο διάχυτος φόβος για τους μετανάστες καταλήγουν, σχεδόν πάντα, είτε στην προτροπή για βίαιη αντιμετώπισή τους (ακόμη και μαζική εξόντωση) είτε στη δικαιολόγηση της βίας που ασκεί η ΧΑ εναντίον τους:

«Ναι, το λέω, είμαι ρατσίστρια. Ξεκάθαρα πράγματα. Ούτε μαλακίες ούτε τίποτα, συγγνώμη κιόλας. [...] Ναι, μ' έχουν αναγκάσει να γίνω γιατί δεν γίνεται να ντρέπομαι και να φοβάμαι να κυκλοφορήσω στη χώρα που γεννήθηκα και στις περιοχές που μεγάλωσα. [...] Γιατί δεν τους βάζουνε σ' ένα πλοίο να το βουλιάξουνε κάπου στο Αιγαίο;» (Βούλα, 25)

«Άμα ο άλλος ο Σομαλός για καλημέρα κόβει κεφάλια στη χώρα του, γιατί είναι απολίτιστος, γιατί μιλάμε για μετανάστες που

δεν έχουν πολιτισμό. Καμερούν, Αγκόλα. Τι είναι αυτοί; Ο καλύτερος από αυτούς θα έχει σκοτώσει τη μάνα του. Δε μπορείς με αυτόν να κάνεις κουβέντα. Απλά δε μπορείς, γιατί αυτός θα σου τραβήξει μια χατζάρα και θα σε στείλει. Ε, την τραβάς πρώτος.» (Μάριος, 25)

«Τη βία στην Ελλάδα δεν την έφερε η ΧΑ. Τη βία στην Ελλάδα την έφεραν κατ' αρχάς οι πολιτικοί μας που άνοιξαν τα σύνορα. Στη συνέχεια, οι υποστηρικτές των λαθρομεταναστών και στο επόμενο στάδιο είναι οι λαθρομετανάστες, οι οποίοι είναι οι ίδιοι που εγκληματούν. Επειδή όμως τον ηθικό αυτουργό δεν μπορούμε να τον πιάσουμε ποτέ και φαίνεται πάντα ο λαθρομετανάστης, απευθυνόμαστε, σαν Έλληνες εννοώ, στο λαθρομετανάστη που κάνει το έγκλημα. Εγώ συμφωνώ αυτή τη στιγμή, όπως έχουν τα πράγματα, με όλες τις πράξεις τις ΧΑ, από τη στιγμή που, ό,τι και να γίνει στην Ελλάδα, ο μετανάστης βγαίνει πάντα δικαιωμένος. Δηλαδή, θα τον βρίσεις, θα πας μέσα. Θα σε κλέψει, αν τον χτυπήσεις θα πας μέσα. Θα σε βιάσει, αν τον ακουμπήσεις θα πας μέσα. Ε, όχι δεν γίνεται αυτό. Οπότε συμφωνώ με τις δράσεις της ΧΑ» (Νικόδημος, 26)

Πρόκειται για υπερεθνικισμό έμπλεο φόβου και ματαιωμένων συναισθημάτων μεγαλείου και υπεροχής που αποκρυσταλλώνεται σε μνησικακία τόσο προς τους ξένους που «μας αδικούν» όσο και προς τους ομοεθνείς που δεν μπορούν να σταθούν στο ύψος του «αρχαίου μεγαλείου» και ευθύνονται για τη σημερινή «εθνική παρακμή».

«Εγώ πιστεύω ότι σύμφωνα με την ιστορία τουλάχιστον εμείς δώσαμε τα πάντα σε όλο τον κόσμο και στο τέλος δεν έχουμε τίποτα. Πολιτισμό, κουλτούρα, τα πάντα. Οι Γερμανοί σκοτώνανε γουρούνια με τη σφεντόνα και εμείς είχαμε ολυμπιακούς αγώνες.» (Νικόδημος, 26)

«Και αντί, αντί να μας έχουνε ψηλά, με όλα αυτά που τους έχουμε δώσει, η Γερμανία τι έχει κάνει; Τίποτα δεν έχει κάνει. Πιο πολύ για τον Χίτλερ, που έχει σκοτώσει όλο τον κόσμο και γι' αυτό θα πρέπει να ντρέπονται. Όχι να... εντάξει, κανονικά

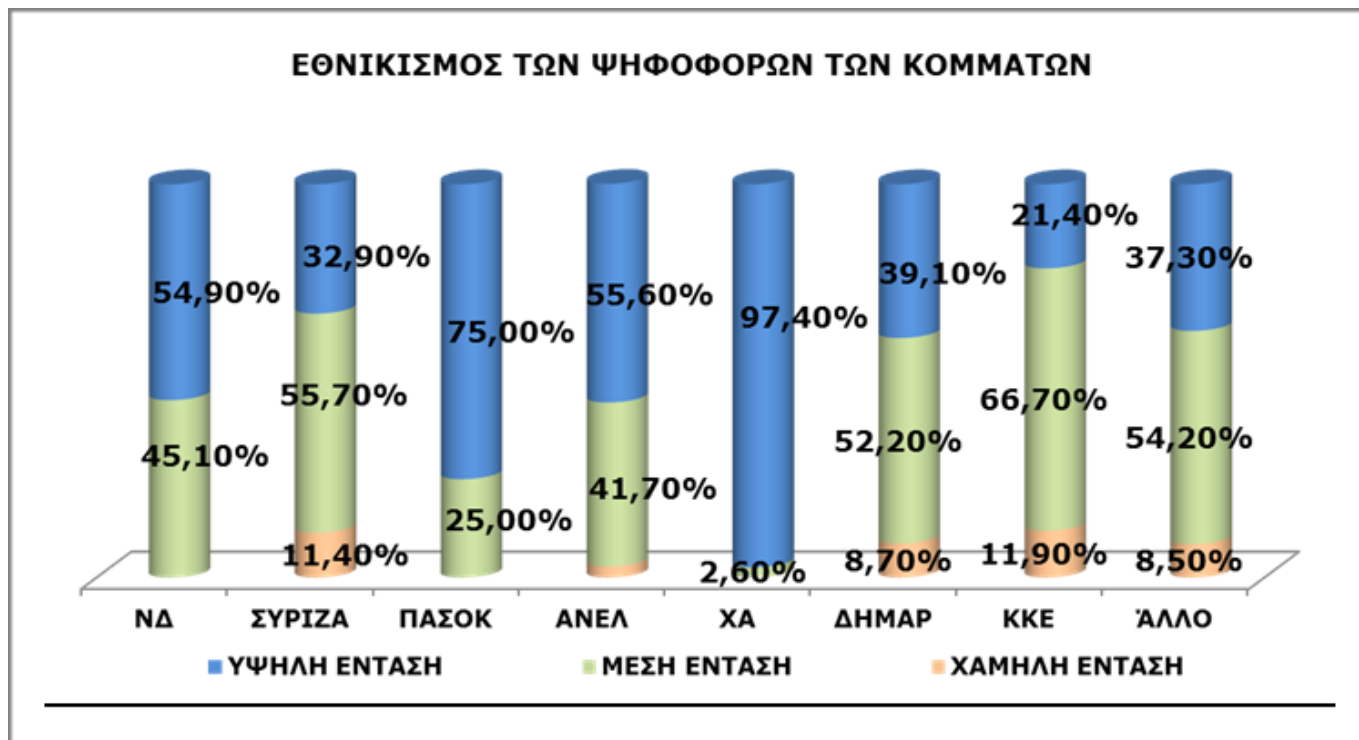
πρέπει να μας έχουνε ψηλά. Όχι να μας φέρονται έτσι.» (Δόμνα, 25)

«Οι νεοέλληνες είναι χαζοί και έχουν χαμηλό επίπεδο νοημοσύνης, γιατί χαθήκανε και υποβιβάσανε πολύ την κουλτούρα τους και δε μπορούν να συγκριθούν με τους αρχαίους Έλληνες. Δηλαδή μια ζωή θα ζούνε με το παρελθόν. Οι νεοέλληνες δεν αξίζουν μία, γιατί δεν υπάρχει παιδεία πάρα πολλά χρόνια κι ούτε πρόκειται να υπάρξει ποτέ και το μόνο πράγμα που θα έχουνε να ασχολούνται είναι το Facebook και τη μαστούρα τους, τίποτα άλλο.» (Σταμάτης 22)

«Εκεί που είμαστε ανώτεροι οι Έλληνες, που θα μπορούσαμε να είμαστε ανώτεροι οι Έλληνες είναι πολιτιστικά. Θα μπορούσαμε να είμαστε μια τόση δα χώρα και να είμαστε το κέντρο της γης. Πραγματικά το πιστεύω. Γιατί να είναι πλανητάρχης ο Ομπάμα και να μην είναι ένας δικός μας. Από δω ξεκίνησες ρε πούστη δηλαδή. Θα μπορούσαμε να ήμασταν το λίκνο. Δεν είμαστε, γιατί είμαστε νεοέλληνες. Το νεοέλληνας για μένα είναι η μεγαλύτερη βρισιά που μπορείς να πεις σε κάποιον. Και το λέω, είμαστε νεοέλληνες ρε γαμώτο. Κωλόφαρα είμαστε.» (Μάριος 25)

Ο μνησίκακος εθνικισμός των νεαρών ψηφοφόρων της ΧΑ συνηχεί με την κομματική ρητορική περί «ελληνόφωνων» που ευθύνονται για την «παρακμή του «Μεγάλου Έθνους των Ελλήνων» και περί της ανάγκης «εκρίζωσης» των μiasματικών στοιχείων από τον εθνικό κορμό και «επανελληνίσης του λαού» που προπαγανδίζονται από το κόμμα. [7]

Συνολικά, όπως φαίνεται στο επόμενο γράφημα της σύνθετης μεταβλητής «εθνικισμός», οι ψηφοφόροι της ΧΑ παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά (97,4%) εθνικισμού υψηλής έντασης (υπερεθνικισμού) μεταξύ των ψηφοφόρων όλων των κομμάτων, ενώ ακολουθούν κατά φθίνουσα σειρά οι ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ, των ΑΝΕΛ, της ΝΔ, της ΔΗΜΑΡ, των μικρότερων κομμάτων, του ΣΥΡΙΖΑ και του ΚΚΕ. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως μεταξύ των ψηφοφόρων της ΧΑ, του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ δεν εμφανίζεται καθόλου εθνικισμός χαμηλής έντασης.

Γράφημα 3: Σύνθετη μεταβλητή «εθνικισμός των ψηφοφόρων των κομμάτων»

Κοινωνικο-πολιτικός αυταρχισμός και βία

Το υπερεθνικιστικό όραμα της δημιουργίας ενός «νέου λαού» που, αποκαθαρμένος από τα μiasματικά στοιχεία της παρακμής, θα αναγεννήσει το έθνος από τις στάχτες του, θεμελιώνει την αναγκαιότητα του αυταρχισμού και της βίας τόσο στο λόγο του κόμματος όσο και των νεαρών ψηφοφόρων του. Η κλασική φασιστική ιδεολογική θεματική του «κράτους/έθνους-κήπου»[8] που απειλείται από παντοειδή ζιζάνια, ασθένειες και εχθρούς και το οποίο, οι εθνικιστές «κηπουροί», πρέπει να καθαρίσουν και να προστατεύσουν από τα μiasματικά στοιχεία, βρίσκεται στον πυρήνα αυτού του οράματος και υποβαστάζει (μαζί με την εικόνα της εχθρικής εισβολής από τον «ασύντακτο στρατό των λαθρομεταναστών»[9]) τον ολόψυχο εναγκαλισμό του κοινωνικο-πολιτικού αυταρχισμού και της βίας για λόγους «εθνικού συμφέροντος».

Έτσι, οι νεαροί ψηφοφόροι της ΧΑ συστηματικά αναπαράγουν στον λόγο τους τον θαυμασμό του κόμματος για τα δύο εμβληματικά αυταρχικά καθεστώτα της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής

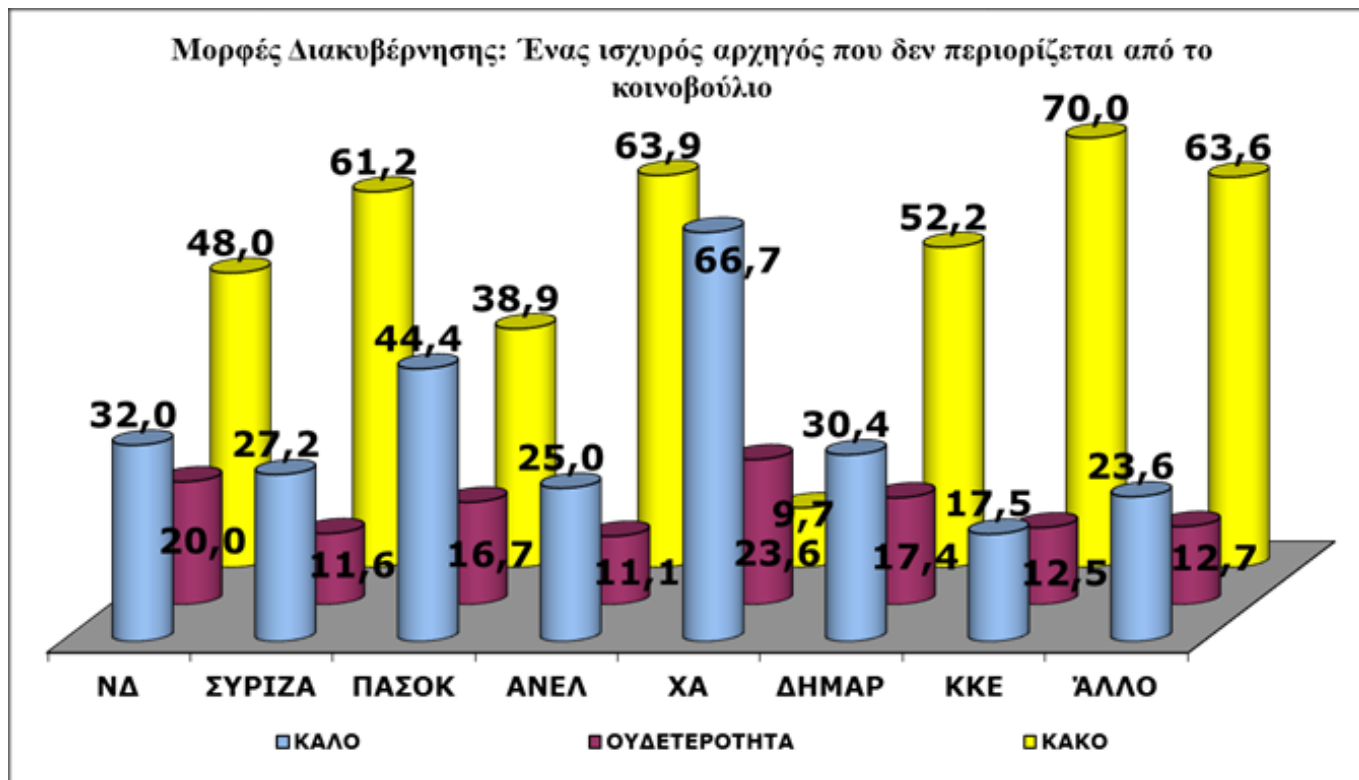
ιστορίας (δικτατορίες Μεταξά και συνταγματαρχών), επικροτούν τη βίαιη συμπεριφορά εναντίον πολιτικών αντιπάλων και μεταναστών και δηλώνουν την περιφρόνησή τους προς κάθε μορφή δημοκρατίας και την υποστήριξή τους προς απολυταρχικά καθεστώτα.

«Το πολιτικό σύστημα είναι μια ηλίθια δημοκρατία. Δεν πιστεύω στη δημοκρατία, δεν πιστεύω ότι μπόρεσε ποτέ η Ελλάδα να δουλέψει με κοινοβουλευτισμό. Νομίζω το είχε πει ο Μεταξάς, δεν είμαι σίγουρος, αλλά νομίζω το είπε ο Μεταξάς. [...] Δεν συμφωνώ με το πολιτικό σύστημα, εγώ είμαι των ακραίων συστημάτων, πολύ καλό παράδειγμα είναι μια χούντα, ένας να αποφασίζει και τελειώσει η υπόθεση. Δε μας αρέσει; Τον ρίχνεις. Σου αρέσει; Τον κρατάς.» (Νίκανδρος, 21)

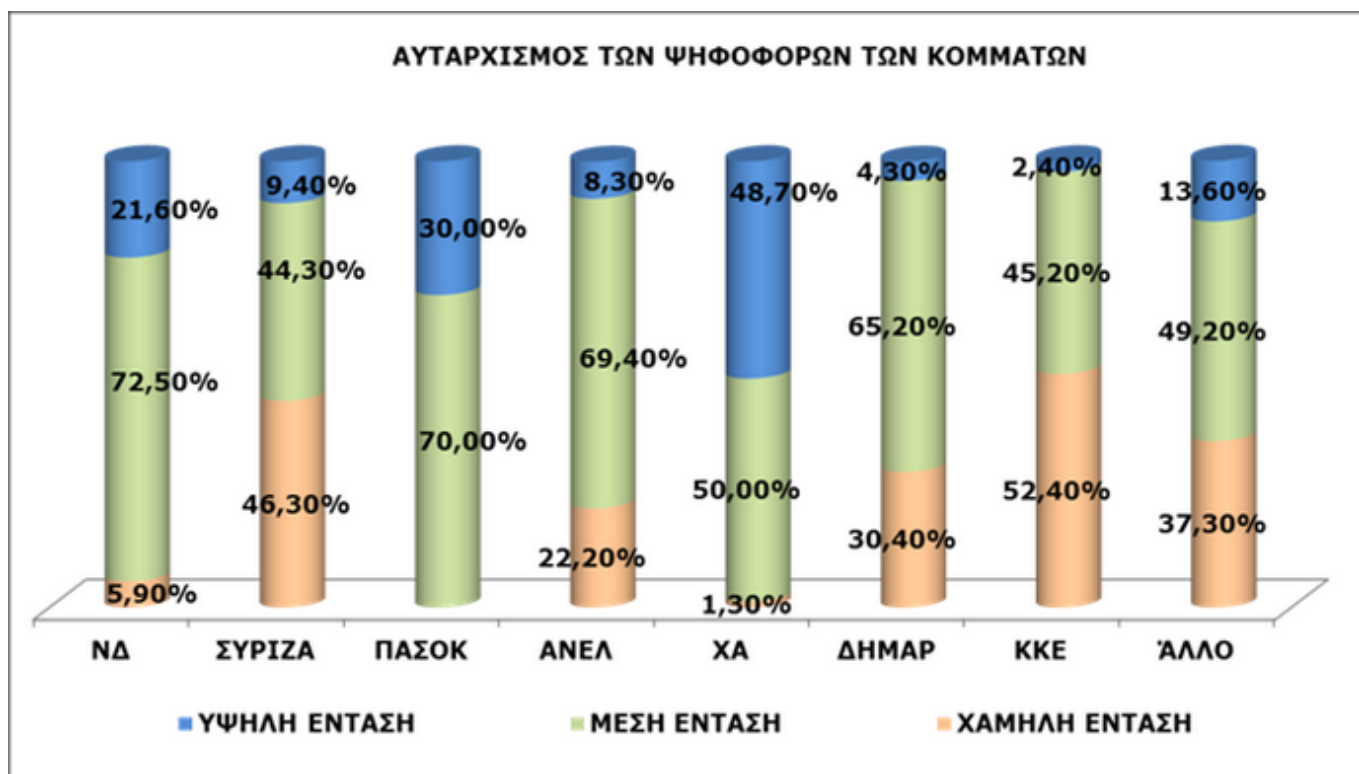
«Δεν θα υπάρχει δημοκρατία τόσο πολύ πιστεύω. Θα είναι η απόλυτη κυριαρχία, όπως στο λέω. Γιατί είναι η ιδεολογία τους έτσι. Θα γίνεται για το καλό της Ελλάδας. Θα προχωράει η Ελλάδα και οικονομικά και κοινωνικά [...] Είμαι και εγώ της άποψης όπου δεν πίπτει λόγος πίπτει ράβδος [...] Άμα πάει να γίνει μια πορεία από ένα συνδικάτο, τότε τα ΜΑΤ δε θα πάνε με καπνογόνα. Θα πάνε με εντολές “μπείτε μέσα με τα γκλομπ και σπάστε τους στο ξύλο”. Δε θα αφήσει μια πορεία να πηγαίνει έτσι και να εκφραστεί η άποψη ελεύθερα και να πηγαίνει γύρω από το Σύνταγμα και το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη δεξιά και αριστερά και να κάνουνε και να βρίζουνε και να πετάνε και πέτρες εκεί. Θα είναι μια περιφρούρηση. Όχι, θα καθόμαστε με τα δακρυγόνα. Θα είναι μια περιφρούρηση, όπως παλιά. Θα μπαίνει μέσα και θα πέφτει ματσούκωμα. Και όσοι είναι μέσα συλληφθέντες, παίζει να μην τους ξαναδεί ούτε η μάνα τους, που λέει ο λόγος» (Μηνάς, 27)

Όπως φαίνεται στα παρακάτω δύο γραφήματα (4 και 5), οι ψηφοφόροι της ΧΑ εκφράζουν ισχυρή προτίμηση για τα αυταρχικά καθεστώτα (66,7%) και συνολικά παρουσιάζουν τα πιο έντονα αυταρχικά χαρακτηριστικά (48,7%) από όλους τους άλλους ψηφοφόρους.

Γράφημα 4: Μορφές Διακυβέρνησης: Ένας ισχυρός αρχηγός που δεν περιορίζεται από το Κοινοβούλιο

Γράφημα 5: Σύνθετη μεταβλητή «αυταρχισμός των ψηφοφόρων των κομμάτων»

Αξίζει, στο σημείο αυτό, να σημειώσουμε ότι οι ψηφοφόροι της

ΧΑ και της ΝΔ παρουσιάζουν τα μικρότερα ποσοστά αυταρχισμού χαμηλής έντασης (1,3% και 5,9% αντίστοιχα), ενώ οι ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ δεν εμφανίζουν καθόλου αυταρχισμό χαμηλής, παρά μόνο μέσης και υψηλής, έντασης.

Αντισυστημισμός

Οι νεαροί ψηφοφόροι της ΧΑ εκφράζουν περιφρόνηση, αποστροφή, ακόμη και βίαιη εχθρότητα για το πολιτικό σύστημα και τους εκπροσώπους και υποστηρικτές του. Απορρίπτουν τον αστικό κοινοβουλευτισμό, αλλά και κάθε μορφή δημοκρατίας, και αντιμετωπίζουν το κόμμα ως την πολιτική δύναμη που μπορεί να τιμωρήσει τους υπαίτιους της παρακμής και να απαλλάξει τη χώρα από τους «ελληνόφωνους ανθέλληνες». Συχνά, αντιδιαστέλλουν τη ΧΑ με τα, μέχρι πρότινος, κυρίαρχα κόμματα του δικομματισμού (ΝΔ και ΠΑΣΟΚ) και την αντιμετωπίζουν ως ηθικό, πατριωτικό φορέα που «βάζει πάνω απ' όλα την Ελλάδα και τους Έλληνες» και μάχεται γι' αυτούς.

«Και εγώ είμαι θυμωμένος με το πολιτικό σύστημα, με τους πολιτικούς, κυρίως αυτούς που έχουν κυβερνήσει την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Επειδή έχουν κάνει πολλά λάθη και είμαι της άποψης ότι αυτοί που κάνουν λάθη πρέπει να τιμωρούνται και αυτοί δεν έχουν τιμωρηθεί καθόλου. Αντιθέτως καθημερινά τιμωρείται ο κόσμος από τα λάθη τα δικά τους.» (Χαρίλαος, 22)

«Ε, να ψήφιζα Νέα Δημοκρατία, να ψηφίσω ένα κόμμα το οποίο... προσκυνά στην ουσία τα θέλω των έξω, δεν το κάνω. Το ΠΑΣΟΚ ομοίως τα ίδια.» (Γρηγόρης, 27)

«Δηλαδή και αυτές τις ψήφους που έδωσα στο ΠΑΣΟΚ αυτά τα χρόνια, μετάνιωσα. Μετάνιωσα, γιατί ήτανε, ένιωσα σα να έβαλα κι εγώ ένα λιθαράκι για την καταστροφή της χώρας, ας πούμε.» (Δόμνα, 25)

«Ο λόγος που ψήφισα ήταν καθαρά να μπει στη βουλή, γιατί έχουν τσαμπουκά στη Χ.Α. κι αυτό το γουστάρω. Ότι κάποιος έπρεπε επιτέλους να τους φοβίσει, για όλα αυτά που κάνουν ανεξέλεγκτα

αυτοί εκεί μέσα, γι' αυτό ψήφισα να μπει η ΧΑ στη βουλή, για να φάνε τα χαστούκια τους όλοι αυτοί εκεί μέσα που δεν έχουν δουλέψει ποτέ στη ζωή τους.» (Σταμάτης, 22)

Σε αντίθεση με τα άλλα κόμματα, η ΧΑ γίνεται αντιληπτή από τους νεαρούς ψηφοφόρους της ως μια ηθική («καθαρή») αντισυστημική δύναμη που αποτελείται από απλούς ανθρώπους, αληθινούς πατριώτες, που κι αυτοί υποφέρουν από τις συνέπειες της «προδοσίας του πολιτικού συστήματος» και αποφάσισαν να αντιδράσουν απέναντι στην «εθνική παρακμή» και να «κάνουν τα λόγια πράξεις».

«Είναι το μόνο κόμμα που ακούω τη λέξη Έλληνας μέσα, το μόνο κόμμα που ακούω να πάει μπροστά η Ελλάδα, το μόνο κόμμα που ακούω ότι θα αντιμετωπίσει το πρόβλημα των λαθρομεταναστών [...] Η ΧΑ υποστηρίζει τον εθνικισμό, ο εθνικισμός για κάθε χώρα σημαίνει ότι θα κοιτάξω να πάω τη χώρα μου μπροστά, να την κάνω αρχηγό όλου του κόσμου και όλους τους υπόλοιπους, ας κόψουν το λαιμό τους.» (Νίκανδρος, 21)

«Και ένα άλλο πολύ σημαντικό είναι ότι η Χρυσή Αυγή τότε ερχότανε ως ένα αντισυστημικό κόμμα, το οποίο στα μάτια του κόσμου ήταν ένα καθαρό κόμμα, δηλαδή δεν είχε μπει στη βουλή ποτέ και ούτε είχε κλέψει λεφτά του κόσμου, όπως είχαν κάνει τα άλλα κόμματα και αυτό ήταν κάτι πολύ σημαντικό για μένα. Ήτανε πατριώτες. Αυτό.» (Χαρίλαος, 22)

«Δεν είναι κόμμα. Και δεν είναι κόμμα με την έννοια του κόμματος, έτσι όπως έχει ξεφτιλιστεί στις μέρες μας. Απλά η διαφορά της είναι ότι δεν αποτελείται από πολιτικούς. Τώρα πια πολιτικός έχει γίνει επάγγελμα, δηλαδή, δεν ξέρω αν το σπουδάζουν κάπου, μεγαλώνεις για να γίνεις πολιτικός και μαθαίνεις να λες ψέματα. Είναι άνθρωποι εδώ τρία στενά πιο κάτω που τα έχουν φάει στη μάπα, δεν ήρθαν από την Αμερική για να μας το παίξουν ότι ξέρουν την Ελλάδα. Δεν έχουν έρθει από τη Γαλλία. Είναι άνθρωποι από την Κυψέλη, από τον Άγιο Παντελεήμονα που τα έχουν φάει στη μάπα. Άνθρωποι που, πριν μπουκ στη βουλή, πιθανότατα να ήταν ένα και δυο χρόνια

άνεργοι, να μην είχαν να φάνε. Αυτή είναι η διαφορά, είναι σα να μπήκα εγώ κι εσύ στη Βουλή.» (Μάριος, 25)

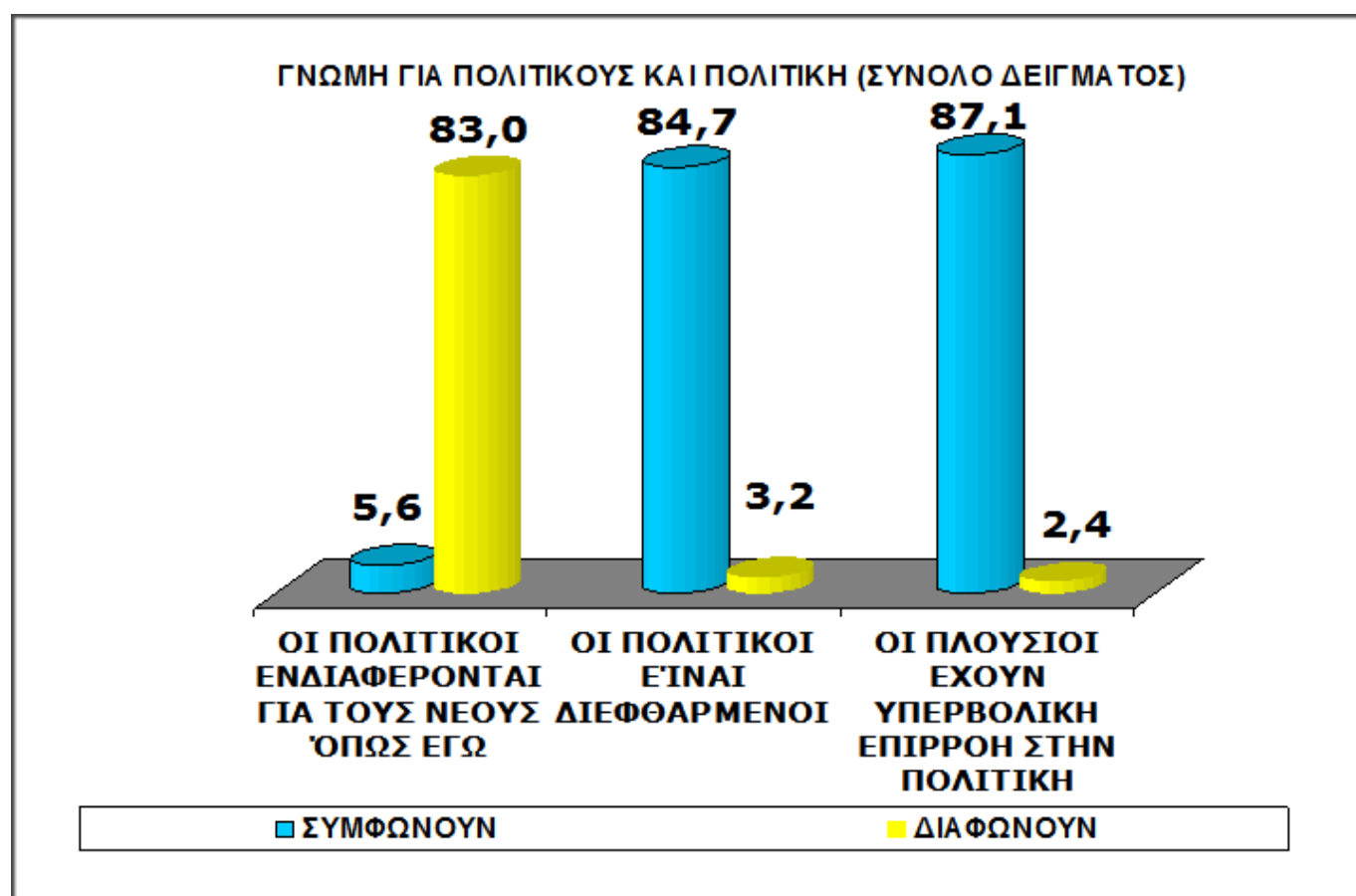
«Γιατί δε θεωρώ ότι ένας Έλληνας πρέπει να ψηφίζει. Ένας Έλληνας πατριώτης δεν ψηφίζει, δεν έχει κόμμα. Κι αυτό είναι και το παρεξηγημένο στην Ελλάδα όποιος πει ότι είναι Έλληνας, είναι φασίστας. Δηλαδή, αν φορέσεις μια μπλούζα με την ελληνική σημαία, θα σε πουν φασίστα ή χρυσαυγίτη. Εγώ δεν χαρακτηρίζομαι, δεν είμαι χρυσαυγίτης, είμαι Έλληνας. [...] Ψήφισα ΧΑ μετά από πάρα πολύ σκέψη. Δεν ήθελα να την ψηφίσω. Σίγουρα με οδήγησε και το ότι τα υπόλοιπα κόμματα δεν ήταν κανένα της αρεσκείας μου, είναι όλοι υποκριτές και αυτοί φάνηκαν οι πιο καθαροί μέσα στους υποκριτές. Από δω και πέρα στα μάτια μου συνεχίζουν να είναι καθαροί, δεν ξέρω αν είναι υποκριτικά ή όχι και θα συνεχίζω να τους ψηφίζω όσο έχουν αυτή την εικόνα, αν κάνουνε κάποια λάθη θα σταματήσω. [...] Απλά οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι πολιτικοί μωρέ, είναι άνθρωποι του λαού, δουλεύουνε. Δεν έχουν διπλωματία και ίσως αυτό είναι που λείπει και από την Ελλάδα. Έχουμε χορτάσει από κουστούμια και πολιτικάντηδες» (Νικόδημος 26)

Ο αντισυστημισμός των ψηφοφόρων της ΧΑ συμφύρει τον υπερεθνικισμό, το μίσος για κάθε μορφή δημοκρατίας και τον αντιελιτισμό σ' ένα πολιτικό μείγμα που το κόμμα αποκαλεί «Λαϊκή Εθνικιστική Επανάσταση»[10]. Πρόκειται για μια «επανάσταση» που κατευθύνεται κυρίως κατά του κατεστημένου πολιτικού προσωπικού και συστήματος επιδιώκοντας την τιμωρία και την αντικατάστασή του από εθνικιστές, μη επαγγελματίες πολιτικούς που δεν πρέπει να έχουν καμιά δημοκρατική νομιμοποίηση και δέσμευση.

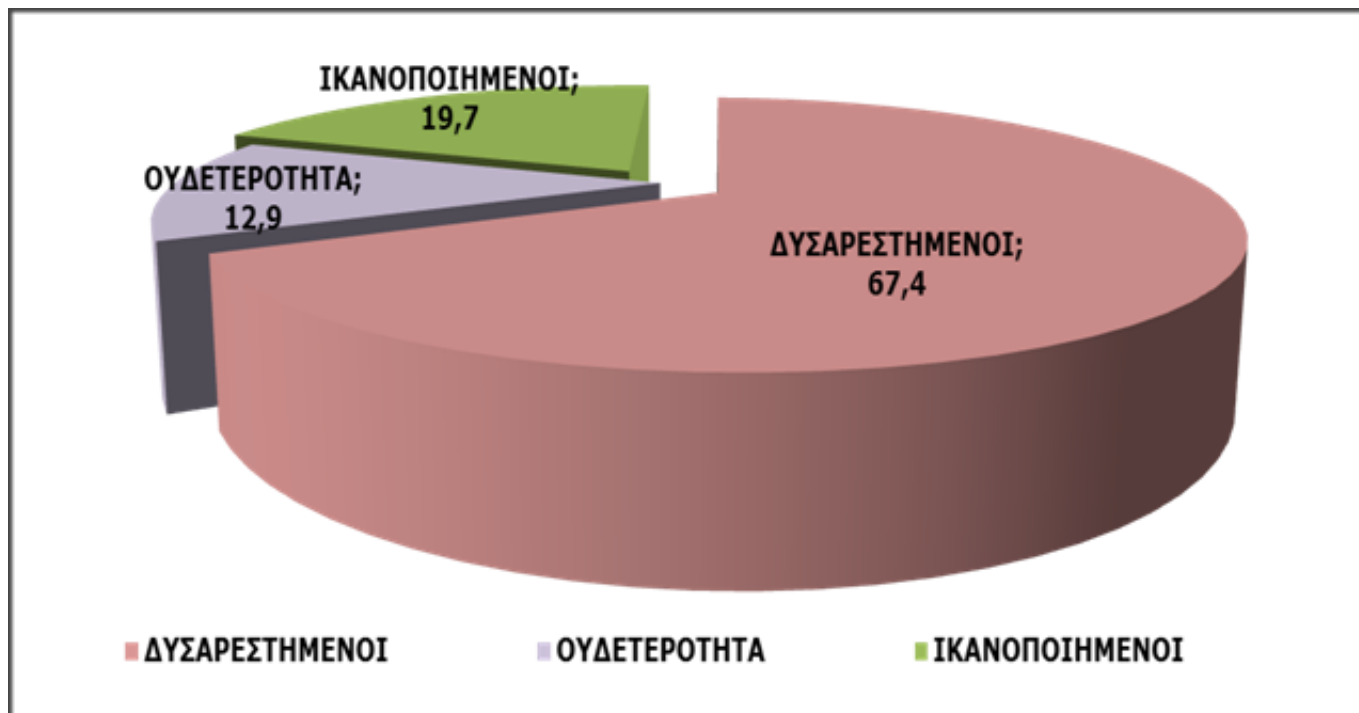
«Όσο δεν γίνεται ένα απολυταρχικό καθεστώς, να βγει ένας να παίρνει αποφάσεις, δεν πρόκειται να γίνει δουλειά.» (Νίκανδρος, 21)

Εντούτοις, η οργή των ψηφοφόρων της ΧΑ για το πολιτικό προσωπικό και συνολικά το πολιτικό σύστημα δεν είναι αποκλειστικά δικό τους χαρακτηριστικό, αφού αυτή φαίνεται να

είναι διάχυτη στην ελληνική κοινωνία και στους ψηφοφόρους όλων των κομμάτων, ακόμη και σ' αυτούς που υποστήριζαν τα κόμματα της λιτότητας. Τα κοινωνικά δεδομένα που συλλέξαμε επιβεβαιώνουν στο σύνολό τους τη διάχυτη στην ελληνική κοινωνία δυσaréσκεια, ακόμη και απόρριψη, προς το πολιτικό σύστημα και τους εκπροσώπους του. Τα δύο επόμενα γραφήματα (6 και 7) παρουσιάζουν τα ποσοστά εμπιστοσύνης-δυσπιστίας προς το πολιτικό προσωπικό και ικανοποίησης-δυσaréσκειας από τη λειτουργία της δημοκρατίας στο σύνολο του δείγματος.

Γράφημα 6: Γνώμη για πολιτικούς και πολιτική (σύνολο δείγματος)

Γράφημα 7: Ικανοποίηση από τη λειτουργία της δημοκρατίας (σύνολο δείγματος)

Τα στοιχεία αυτά ισχυροποιούν τη βασική μας θέση ότι δεν είναι η οργή και η διαμαρτυρία που, κυρίως, χαρακτηρίζει τη χρυσαυγίτικη ψηφοφορική επιλογή, αφού η «κυνική» αντιμετώπιση του πολιτικού προσωπικού και της πολιτικής, αλλά και η δυσαρέσκεια από τη λειτουργία της δημοκρατίας φαίνονται πραγματικά διάχυτα στο συνολικό πληθυσμό περιλαμβάνοντας τους ψηφοφόρους όλων των κομμάτων.

Το πρόβλημα της χρυσαυγίτικης ψήφου και η «θεωρία των δύο άκρων»

Η εγγύτητα που αισθάνονται οι νεαροί ψηφοφόροι της ΧΑ με το κόμμα προέρχεται από την ύπαρξη πραγματικών ιδεολογικο-πολιτικών δεσμών και κοινών τόπων. Αυτοί οι δεσμοί και οι κοινοί τόποι αναδύονται μέσα από τη σύμπτωση υπερεθνικισμού, υψηλής έντασης κοινωνικο-πολιτικού αυταρχισμού και αντισυστημικής ρητορικής που χαρακτηρίζει τόσο το κόμμα όσο και τους ψηφοφόρους του. Η κοινότητα αντιλήψεων, στάσεων και αξιών μεταξύ του κόμματος και των ψηφοφόρων εκτείνεται και καλύπτει όλα τις σημαντικές ιδεολογικο-πολιτικές διαστάσεις

του λόγου και της δράσης της ΧΑ και περιλαμβάνει ακόμη και τον τρόπο με τον οποίο το κόμμα αυτοπαρουσιάζεται στον δημόσιο χώρο. Έτσι, οι νεαροί ψηφοφόροι της ΧΑ που μας μίλησαν αναπαράγουν πιστά όλο το ρητορικό οπλοστάσιο του κόμματος αναφορικά με τη σχέση του κόμματος με τον φασισμό και τον ναζισμό. Στις αφηγήσεις τους συναντούμε όλες τις υπεκφυγές και τους ευφημισμούς με τα οποία το κόμμα, ανάλογα με τη συγκυρία και το στοχευόμενο ακροατήριο, παίρνει αποστάσεις από τον ιστορικό φασισμό και ναζισμό και άλλοτε κλείνει πονηρά το μάτι στους ιδεολόγους οπαδούς και μέλη του μέσα από τα γνωστά ιδεολογήματα του ιστορικού αναθεωρητισμού.

Έτσι, στα ερωτήματα που αφορούν στην ιδεολογικο-πολιτική συγκρότηση της ΧΑ και στο αν πρέπει να απαγορευτεί ως ναζιστικό μόρφωμα, οι νεαροί πληροφορητές μας συστηματικά υποβαθμίζουν τα χαρακτηριστικά εκείνα που, και οι ίδιοι, αντιλαμβάνονται ότι συνδέουν το κόμμα με τον φασισμό και αναπαράγουν την κομματική ρητορική περί αφοσιωμένων πατριωτών-εθνικιστών.

«Δεν ξέρω αν είναι νεοναζιστικό κόμμα. Ξέρω ότι κάποια στελέχη της έχουν τέτοιες απόψεις, αυτό όμως δε νομίζω ότι είναι πρόβλημα. Ας πούμε του ΚΚΕ ή του ΣΥ.ΡΙΖ.Α είναι νοσταλγοί του Στάλιν και του Λένιν ή οι τροτσκιστές για παράδειγμα. Και οι δύο σκοτώσανε κόσμο και ο Στάλιν και ο Χίτλερ, δεν κατάλαβα γιατί ο ένας να τρώει περισσότερη λάσπη από τον άλλο. Αν θέλουμε δηλαδή να απαγορεύσουμε τους νοσταλγούς του Χίτλερ, να απαγορεύσουμε και τους νοσταλγούς του Στάλιν επίσης, αλλιώς μιλάμε για εμπάθεια.[...] Δεν νομίζω ότι μπορώ να της δώσω ένα όνομα γιατί δεν μιλάμε για κάτι ενιαίο. Ας πούμε κάποιοι είναι νεοναζί, κάποιοι είναι εθνικιστές, κάποιοι εθνικοσοσιαλιστές, άλλοι απλά ακροδεξιοί. Εθνικιστικό κόμμα θα έλεγα περισσότερο αν και δεν νομίζω ότι είναι αυτό που την περιγράφει.»
(Χαρίλαος, 22)

«Ερ: Πολλοί λένε πως η ΧΑ είναι ένα νεοναζιστικό κόμμα και θα έπρεπε να απαγορευτεί. Εσύ τι νομίζεις;

Απ: Ενδεχομένως να είναι, δεν είμαι σίγουρος. Αν γινότανε πόλεμος με τους Γερμανούς η ΧΑ θα ήταν με την Ελλάδα. Το ότι μπορεί να έχουνε κλέψει κάποιες ιδέες από τους Γερμανούς και να τις εφαρμόζουνε δεν σημαίνει κάτι. Δεν ξέρω, είμαι κι εγώ διχασμένος.» (Νικόδημος, 26)

Τα κοινωνικο-πολιτικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν υποστηρίζουν, στο σύνολό τους, τη θέση ότι η χρυσαυγίτικη ψήφος είναι περισσότερο ιδεολογική, παρά ψήφος διαμαρτυρίας. Αυτό σημαίνει, αφενός, ότι η διαμαρτυρία, ακόμη και η εχθρότητα, προς το πολιτικό σύστημα δεν επαρκεί ως εξηγητικό-ερμηνευτικό σχήμα της λαϊκής ψήφου στον φασισμό και, αφετέρου, υποδεικνύει την ανάγκη να μην περιορίζουμε τη σκέψη μας για την εξήγηση και την κατανόηση της λαϊκής υποστήριξης στο φασισμό στα στενά χρονικά πλαίσια της κρίσης. Αντίθετα, είναι χρήσιμο και αναγκαίο να επεκτείνουμε τις εξηγητικές και ερμηνευτικές μας προσπάθειες πέραν της κρίσης, ώστε να συμπεριλάβουμε ευρύτερες ιδεολογικο-πολιτικές τάσεις και διεργασίες που την υπερβαίνουν κατά πολύ.

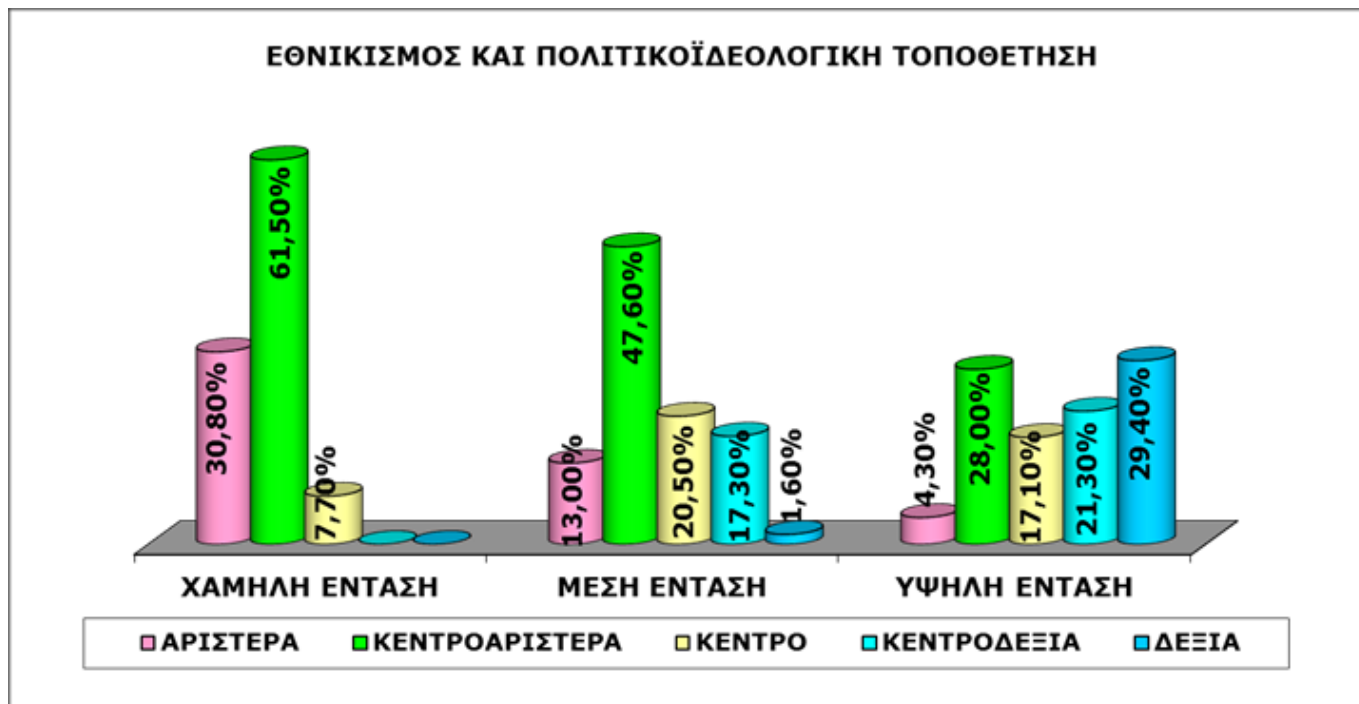
Πραγματικά, όλες οι υπάρχουσες κοινωνικές έρευνες για τις πολιτικές αντιλήψεις, αξίες και πρακτικές της νεολαίας κατά τις τελευταίες τρεις, τουλάχιστον, δεκαετίες συστηματικά επισημαίνουν τη διάχυση του εθνικισμού, της ξενοφοβίας, του ρατσισμού, του κοινωνικο-πολιτικού αυταρχισμού και της απαξίωσης του πολιτικού συστήματος και προσωπικού στη νεολαία.[11] Αυτή η προσέγγιση ενισχύεται περαιτέρω από το πραγματολογικό δεδομένο της μακροχρόνιας, συστηματικής και, εντέλει, επιτυχημένης προσπάθειας διεΐσδυσης του κόμματος στους κοινωνικούς χώρους της νεολαίας και ιδιαίτερα στα γήπεδα, τα γυμναστήρια, τη νεολαιίστικη μουσική κουλτούρα και το διαδίκτυο. Δεν είναι τυχαίο ότι 4 από τα κεντρικά στελέχη της ΧΑ (μεταξύ των οποίων και βουλευτές της) προέρχονται από μουσικά συγκροτήματα της νεοναζιστικής White Power μουσικής σκηνής που ανέπτυξε και προώθησε η ΧΑ, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, μέσα από τη σύνδεση της κομματικής της νεολαίας (Μέτωπο Νεολαίας) με το διεθνές νεοναζιστικό δίκτυο

White Power μουσικής Blood and Honour, ενώ, τουλάχιστον, άλλα τρία στελέχη και βουλευτές προέρχονται από το χώρο των φανατικών οπαδών των γηπέδων.

Επιπλέον, η διάχυση των κεντρικών ιδεολογικο-πολιτικών χαρακτηριστικών της άκρας δεξιάς και του φασισμού σε ευρύτερα νεολαιίστικα ακροατήρια, που υπερβαίνουν την κατεγεγραμμένη εκλογική απήχηση της ΧΑ και διαπερνούν όλες τις ιδεολογικο-πολιτικές τοποθετήσεις αποτυπώνεται με ενάργεια στο ερευνητικό μας υλικό. Τα επόμενα δύο γραφήματα (8 και 9) παρουσιάζουν τη σχετική συνεισφορά των διαφορετικών πολιτικοϊδεολογικών τοποθετήσεων της κλίμακας «Αριστερά-Δεξιά» στη σύνθεση των διαφορετικών επιπέδων έντασης των μεταβλητών «εθνικισμός» και «αυταρχισμός».

Έτσι, στην περίπτωση του εθνικισμού παρατηρούμε ότι η χαμηλή ένταση αποτελείται κατά κύριο λόγο από όσους αυτοτοποθετούνται στην κεντροαριστερά και την Αριστερά και σε μικρότερο βαθμό από τους κεντρώους, ενώ λείπουν τελείως οι κεντροδεξιοί και οι Δεξιοί, η μέση ένταση αποτελείται κυρίως από τις συνιστώσες του κέντρου (με κυρίαρχη την κεντροαριστερά) και δευτερευόντως την Αριστερά, και με τη Δεξιά να είναι υπολειμματική, ενώ, τέλος, η υψηλή ένταση αποτελείται κυρίως από τη Δεξιά και τις συνιστώσες του κέντρου, ενώ η Αριστερά είναι υπολειμματική.

Γράφημα 8: Σύνοπτη μεταβλητή «εθνικισμός» και πολιτικοϊδεολογική τοποθέτηση

Αντίστοιχα, στην περίπτωση του αυταρχισμού, η χαμηλή ένταση αποτελείται κυρίως από όσους αυτοτοποθετούνται στην κεντροαριστερά και την Αριστερά και δευτερευόντως από τους κεντρώους και τους κεντροδεξιούς, ενώ η Δεξιά είναι υπολειμματική, η μέση ένταση αποτελείται κυρίως από τις συνιστώσες του κέντρου και δευτερευόντως από τη Δεξιά και την Αριστερά, ενώ στην υψηλή ένταση κυριαρχεί η Δεξιά και ακολουθούν οι συνιστώσες του κέντρου, ενώ απουσιάζει η Αριστερά.

Γράφημα 9: Σύνθετη μεταβλητή «αυταρχισμός» και πολιτικοϊδεολογική τοποθέτηση

Στο βαθμό που τα κύρια ειδοποιά χαρακτηριστικά της ακροδεξιάς ψήφου (υπερεθνικισμός και υψηλής έντασης κοινωνικο-πολιτικός αυταρχισμός) εμφανίζονται διάχυτα (αν και σε διαφορετική έκταση, ανάλογα με την πολιτικο-ιδεολογική αυτοτοποθέτηση) σε ευρύτερα τμήματα της ελληνικής νεολαίας, αναδύονται σοβαρές επιφυλάξεις αναφορικά με την εξηγητική-ερμηνευτική επάρκεια της «θεωρίας των δύο άκρων». **Μ' άλλα λόγια, αν τα ακροδεξιά ιδεολογικο-πολιτικά χαρακτηριστικά εμφανίζονται διάχυτα τόσο στη Δεξιά όσο και στο κέντρο, η ίδια η διάκριση κέντρου και άκρων τίθεται υπό αμφισβήτηση.** Ακόμη περισσότερο, αν το λεγόμενο κέντρο παρουσιάζει τέτοιας έκτασης ακροδεξιά ιδεολογικο-πολιτικά χαρακτηριστικά, τότε φαίνεται να επαληθεύεται και εμπειρικά η ισχυρή παρουσία ενός «ακραίου κέντρου», τα ιδεολογικά και πολιτικά χαρακτηριστικά του οποίου συνδέονται και επικοινωνούν στενά με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της άκρας Δεξιάς.

Τέλος, τα παραπάνω δύο γραφήματα παρουσιάζουν μια ευρύτερα ανησυχητική εικόνα, αφού υποδεικνύουν το λεγόμενο «κέντρο» και τις συνιστώσες του ως μια επιπλέον δεξαμενή τροφοδότησης των

ακροδεξιών αντιλήψεων και πολιτικών επιλογών, πέρα από την κύρια δεξαμενή που αποτελεί η Δεξιά, ενώ η διάχυση του μέσης έντασης εθνικισμού και αυταρχισμού στις συνιστώσες του κέντρου ενισχύει περαιτέρω την ανησυχία για την πιθανή λειτουργία του «κέντρου» ως διαύλου τροφοδότησης της Δεξιάς ριζοσπαστικοποίησης.

Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε η επιστημονική θεμελίωση της «θεωρίας των δύο άκρων» καθίσταται ιδιαίτερα προβληματική, ενώ ενισχύεται η θέση που της αποδίδει κυρίως ιδεολογικό, παρά επιστημονικό, περιεχόμενο και χαρακτήρα. Από την άλλη πλευρά, η αμφισβήτηση της «θεωρίας των δύο άκρων» και η εμπειρική τεκμηρίωση του «**ακραίου κέντρου**» φαίνεται ότι μπορούν να εξηγήσουν καλύτερα την παρατηρούμενη ιδεολογικο-πολιτική εγγύτητα τμημάτων των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ με αυτούς της ΧΑ (και δευτερευόντως των ΑΝΕΛ). Ταυτόχρονα, ενισχύει, ακόμη περισσότερο, τη θέση ότι η εξήγηση και η ερμηνεία της λαϊκής υποστήριξης στο φασισμό στα χρόνια της κρίσης πρέπει να στραφεί στη διερεύνηση των διαδικασιών, μέσα από τις οποίες τα ιδεολογικο-πολιτικά χαρακτηριστικά της άκρας Δεξιάς διαχύθηκαν σε ευρύτερα ακροατήρια μέσα σε μια ιστορική περίοδο που υπερβαίνει κατά πολύ την κρίση.

Αντί επιλόγου

Το πρόβλημα της λαϊκής υποστήριξης στο φασισμό στις συνθήκες της κρίσης είναι πιο πολύπλοκο και αφορά σε βαθύτερες κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις απ' ό,τι η θεωρία «κρίση-οργή-ακροδεξιός εξτρεμισμός» και η «θεωρία των δύο άκρων» αφήνουν να εννοηθεί. Η ιδεολογικο-πολιτική σύμπτωση, ακόμη και ταύτιση, κόμματος και ψηφοφόρων, που διαγνώσαμε στην έρευνά μας, δεν αφήνει περιθώρια θεωρητικού και πολιτικού εφησυχασμού. Ο ελληνικός φασισμός δεν αποτελεί άμεση και συγκυριακή επίπτωση της κρίσης. Ούτε οφείλεται, κυρίως, σ' αυτήν. Αν και γεννήθηκε κατά τη διάρκειά της, εντούτοις, η κυοφορία του αποτελεί μια μακροχρόνια διαδικασία που υπερβαίνει κατά πολύ τα στενά χρονικά πλαίσια της ίδιας της

κρίσης.

Μια συστηματική και ενδεδειγμένη διερεύνηση της διάχυσης, στην ελληνική νεολαία και κοινωνία, του ιδιαίτερου ιδεολογικο-πολιτικού μείγματος που χαρακτηρίζει την άκρα Δεξιά (υπερεθνικισμός και υψηλής έντασης κοινωνικο-πολιτικός αυταρχισμός, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο μιας ογκούμενης διπλής κρίσης -αντιπροσώπευσης και νομιμοποίησης- του πολιτικού συστήματος και προσωπικού) θα αναδείκνυε τις βαθύτερες κοινωνικο-πολιτικές διεργασίες που αποκρυσταλλώθηκαν στην εκλογική ενίσχυση του φασισμού στις συνθήκες της κρίσης. Μια τέτοια προσέγγιση θα εστίαζε στην ανάλυση της μακροχρόνιας στρατηγικής που υιοθέτησαν τα κυρίαρχα κόμματα του πολιτικού συστήματος στην προσπάθειά τους να απορροφήσουν τους κραδασμούς και τις πιέσεις που προκαλούσαν οι αλληπάλληλες, από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980, κρίσεις νομιμοποίησης και αντιπροσώπευσης που αντιμετώπισε το δικομματικό πολιτικό σύστημα. Η ανάλυση αυτής της στρατηγικής θα αναδείκνυε τη διπλή, αλληλοτροφοδοτούμενη, διαδικασία διάχυσης των ακροδεξιών ιδεολογικο-πολιτικών χαρακτηριστικών στην κοινωνία και σταδιακής ενσωμάτωσης, όλο και κεντρικότερων, στοιχείων του ακροδεξιού ιδεολογικού οπλοστασίου και πολιτικού προγράμματος στον πολιτικό λόγο και πράξη των κεντρικών-φιλελεύθερων κυβερνητικών κομμάτων.

Μια τέτοια προσέγγιση θα μπορούσε να εξηγήσει και να ερμηνεύσει ορθότερα και ακριβέστερα τις μακρές κοινωνικο-πολιτικές διεργασίες που προετοίμασαν και προλείαναν το έδαφος, αφενός, για την είσοδο στην ελληνική βουλή ενός ακροδεξιού κόμματος (ΛΑΟΣ), πέντε ολόκληρα χρόνια πριν το εντυπωσιακό εκλογικό άλμα της ΧΑ και, αφετέρου, για την άλωση του πολιτικού συστήματος από τον φασισμό κατά την περίοδο της κρίσης. Θα επέτρεπε, ακόμη, την ανάδειξη και τεκμηρίωση των σύμπλοκων εκείνων κοινωνικών-πολιτικών-ιδεολογικών διεργασιών που, στο πλαίσιο της κρίσης, κατέστησαν εφικτή και λειτουργική την πολιτική συνεργασία των λεγόμενων κεντρικών-φιλελεύθερων κομμάτων με πολιτικά μορφώματα και στελέχη της άκρας Δεξιάς

κατά την επιβολή των πολιτικών της λιτότητας.

Τέλος, θα μπορούσε να τεκμηριώσει, κοινωνιολογικά και πολιτικά, την ιδεολογικο-πολιτική συγγένεια και σύνδεση ενός τμήματος του κεντρώου-φιλελεύθερου πολιτικού προσωπικού και των κεντρώων-φιλελεύθερων διαμορφωτών της κοινής γνώμης με τους ψηφοφόρους και τις ιδεολογικο-πολιτικές συντεταγμένες της ΧΑ. Ιδεολογικο-πολιτική συγγένεια και σύνδεση που επέτρεψε σε προβεβλημένα στελέχη της κεντροαριστεράς να διαβεβαιώνουν ότι η ΧΑ είναι το «*πρώτο κίνημα που γεννιέται αυθεντικά μετά την Μεταπολίτευση*» και να αναρωτιούνται δημόσια: «*Πάνω σε μεγάλα προβλήματα, όπως το μεταναστευτικό, το παρεμπόριο και η έλλειψη ασφάλειας και αστυνόμευσης κάνει ακτιβισμό η ελληνική Χεζμπολάχ και παράγει εμπιστοσύνη και απολαμβάνει ποσοστά. Αυτό γιατί να το καταγγείλει κανείς;*».[12] Ιδεολογικοπολιτική συγγένεια και σύνδεση που επέτρεψε στην ηγεσία της κεντροδεξιάς να συνηχήσει με τη ρατσιστική ρητορική της ΧΑ, κηρύττοντας τον πόλεμο στους μετανάστες, τους οποίους χαρακτήριζε «*τύραννους της κοινωνίας*», καλώντας σε «*ανακατάληψη των πόλεων*» και εγκλεισμό των μεταναστών σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, τα οποία είχε, ήδη λίγο καιρό πριν, δημιουργήσει άλλο, προβεβλημένο, στέλεχος της κεντροαριστεράς. Ιδεολογική και πολιτική συγγένεια και σύνδεση, τέλος, που, μέσα στην κρίση και ενόψει της όξυνσης των λαϊκών αντιδράσεων απέναντι στις πολιτικές της λιτότητας, επέτρεψε σε κεντρώους-φιλελεύθερους δημοσιολόγους και δημοσιογράφους να ευχαριστούν τη Χρυσή Αυγή για τη συνεισφορά της στη δημοκρατία[13] και να ελπίζουν σε κάποια «*σοβαρότερη*» εκδοχή της για να συγκυβερνήσει με τα μνημονιακά κόμματα.[14]

Σ' ένα τέτοιο ερευνητικό πλαίσιο, η ίδια η κρίση, θα εμφανιζόταν περισσότερο σαν ένας ενισχυτής και επιταχυντής κοινωνικο-πολιτικών διεργασιών που τη διαπερνούν, αλλά δεν εξαντλούνται σ' αυτήν. Αντίθετα, τη διασχίζουν, συνδέοντάς την με τη μακρά περίοδο, τριών τουλάχιστον δεκαετιών, που προηγήθηκε αυτής. Μια τέτοια προσέγγιση, τέλος, θα καθιστούσε σαφή τον κίνδυνο που αντιπροσωπεύουν τυχοδιωκτικές και

επιφανειακές θεωρήσεις, οι οποίες αρνούνται να αντικρύσουν κατά πρόσωπο τη δυσάρεστη και δύσκολη κοινωνικο-πολιτική πραγματικότητα και επιχειρούν, ίσως για λόγους μικροπολιτικής, να την εξωραΐσουν μέσα από ευφημισμούς και ατεκμηρίωτες γενικολογίες περί δημοκρατίας και ανθρωπισμού.

Σημειώσεις:

[1] Μπαλαούρας: «Χρυσή Αυγή ψηφίζει απλός κόσμος, δεν είναι φασίστες»,

14/12/20106, <https://www.iefimerida.gr/news/307313/mpalaoyras-hrysi-aygi-psifizei-aplos-kosmos-den-einai-fasistes#ixzz4Vk3ULKf0>

[2] «Declaration of the European Parliament on the proclamation of 23 August as European Day of Remembrance for Victims of Stalinism and Nazism»,

<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0439+0+DOC+XML+V0//EN>

[3] Το τετραετές, διεθνές, ερευνητικό πρόγραμμα MYPLACE (Memory, Youth, Political Legacy And Civic Engagement) διερεύνησε, μέσα από μια πολυμεθοδολογική εμπειρική κοινωνιολογική έρευνα, τα χαρακτηριστικά και τη σημασία της κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής και δράσης των νέων σε 14 ευρωπαϊκές χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα, Γεωργία, Φινλανδία, Δανία, Ρωσία, Εσθονία, Σλοβακία, Κροατία, Λετονία, Ουγγαρία)

<https://www.fp7-myplace.eu/index.php> Η συλλογή του υλικού έγινε το 2013, κυρίως σε δύο περιοχές της Αττικής (Νέα Φιλαδέλφεια και Αργυρούπολη) μέσα από ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους που περιελάμβαναν: 1200 ερωτηματολόγια, 60 σε βάθος συνεντεύξεις, ομάδες εστίασης, διαγενεακές συνεντεύξεις και τρεις εθνογραφικές μελέτες για το κίνημα των αγανακτισμένων, την ιδεολογικοπολιτική συγκρότηση της Χρυσής Αυγής και τη σχέση της με τη νεολαία, καθώς και τον κοινωνικό ακτιβισμό μιας ομάδας θρησκευόμενων νέων στην περίοδο της κρίσης. Επιστημονική υπεύθυνη της έρευνας ήταν η Αλεξάνδρα Κορωναίου, καθηγήτρια κοινωνιολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και βασικοί

ερευνητές οι κοινωνικοί επιστήμονες Ευάγγελος Λαγός, Αλέξανδρος Σακελλαρίου, Ειρήνη Χιωτάκη-Πούλου, Στέλιος Κυμιωνής και Αρης Δεληβέρης. Τα συμπεράσματα της συνολικής έρευνας πρόκειται να δημοσιευθούν σε συλλογικό τόμο.

[4] Koronaiou, A., Lagos, E., Sakellariou, A., Kymionis, S. and Chiotaki-Poulou, I. (2015), *Golden Dawn, austerity and young people: the rise of fascist extremism among young people in contemporary Greek society*, in *Sociological Review Monograph Series: Radical Futures? Youth, Politics and Activism in Contemporary Europe* by Hilary Pilkington and Gary Pollock, vol 63, 231–249, και Koronaiou, A., Lagos, E., & Sakellariou, A. (2015). *Singing for Race and Nation in* Simpson, P., A., and Druxes, H. (2015). *Digital Media Strategies of the Far Right in Europe and the United States*. Lexington Books, 193-214.

[5] Ενδεικτικά: Griffin, R. (1991) *The Nature of Fascism*. London: Pinter; Feldman, M. (ed.), (2003) *A Fascist Century: Essays by Roger Griffin*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York: Palgrave Macmillan; Paxton, R.O. (2004). *The Anatomy of Fascism*, New York: Knopf; Hamerquist, D., Sakai, J., Chicago Anti-Racist Action, and Salotte, M., (2002). *Confronting Fascism: Discussion Documents for a Militant Movement*, Chicago: ARA.

[6] Ενδεικτικά: «Η Ιδεολογία της Χρυσής Αυγής», «Εθνικιστική Επανάσταση».

[7] Ο.π.

[8] Για την φασιστική προβληματική του «κράτους-κήπου» βλ. π.χ. Griffin, R. (2007) *Modernism and Fascism: The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, Basingstoke and New York: Palgrave

[9] «Πολιτικές θέσεις: Για τη Χρυσή Αυγή του Ελληνισμού».

[10] Ο.π. «Η Ιδεολογία της Χρυσής Αυγής» και «Εθνικιστική Επανάσταση».

[11] Ενδεικτικά: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς και ΙνστιτούτοVPRC, (2000), *Οι νέοι του καιρού μας 1997-1999*, Παπαζήσης, Αθήνα. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, (2005), *Η νέα γενιά στην Ελλάδα σήμερα, Τελική Έκθεση του έργου 'YOUTH'*,

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, https://www2.media.uoa.gr/psylab/imageup/I_nea_gennia_FinalReport.pdf. IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement), (2001), *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*, <http://www.iea.nl/cived.html>. Kerr, D., Sturman, L., Schulz, W. and Burge, B., (2010), *ICCS 2009. European Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary students in 24 European countries*, IEA, http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_European_Report.pdf, Στρατουδάκη, Χ. (2005), «Έθνος και δημοκρατία: Όψεις της εθνικής ταυτότητας των εφήβων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 116: 23-50. Κουλαϊδής, Β., Δημόπουλος, Κ. (2006), *Ελληνική νεολαία: Όψεις Κατακερματισμού*, Αθήνα: Μεταίχμιο. Φραγκουδάκη, Α., Δραγώνα, Θ. (επιμ.), (1997), *Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα. Δεμερτζής, Ν. και Αρμενάκης, Α. (2001), *Φοιτητική νεολαία, κρίση της πολιτικής και πολιτική επικοινωνία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, *Εθνική Έκθεση για τη νεολαία (National Report)*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Δεκέμβριος 2012, <https://www.neagenia.gr/appdata/documents/book-gr.pdf>. Η ίδια εικόνα εμφανίζεται και στα στοιχεία που δημοσιεύουν κατά καιρούς το Ευρωβάρόμετρο και η European Social Survey.

[12] «Ανδρέας Λοβέρδος: Η Χρυσή Αυγή είναι αυθεντικό κίνημα», 14/2/2013: <https://www.tovima.gr/politics/article/?aid=498223>

[13] Κασιμάτης, Σ., Η ευκαιρία της Χρυσής Αυγής για τη δημοκρατία, 16/9/2012, <https://www.kathimerini.gr/731901/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-eykairia-ths-xryshs-ayghs-gia-th-dhmokratia>

[14] «Μπ. Παπαδημητρίου: Γιατί όχι μια σοβαρή ΧΑ στην κυβέρνηση;», 12/9/2013, <https://tvxs.gr/news/ellada/akrodeksies-protaseis-gia-syntiritiki-symmaxia-apo-ton-mpampi-papadimitrioy>

Τέρμα τα αστεία: Ο Τραμπ γίνεται πρόεδρος | Συνέντευξη με τον Stimulator από τη subMedia.tv

Συνέντευξη – Μετάφραση: John Malamatinas και Hamid Mohseni

Μία φρέσκια συνέντευξη με αφορμή την αναμενόμενη ορκωμοσία του Τραμπ στις 20 Ιανουαρίου. Τις επόμενες ώρες με το σύνθημα “*Distrupt #J20*” άνθρωποι στην Ουάσινγκτον και σε άλλες περιοχές των Η.Π.Α. θα διαδηλώσουν, προσπαθώντας να ακυρώσουν την τελετή. Το παρόν κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε στον γερμανικό ιστότοπο [Lower Class Magazine](#). Από κοινού και ταυτόχρονα με το [Beyond Europe](#) δημοσιεύουμε σήμερα την αγγλική και ελληνική εκδοχή του. **Τέρμα τα αστεία: Ο Τραμπ γίνεται πρόεδρος. Τι κάνουμε;**

Παρατηρήσεις των μεταφραστών:

Η subMedia.tv είναι όμιλος παραγωγής ταινιών στη βόρεια Αμερική. Προάγει αναρχικές και αντικαπιταλιστικές ιδέες και υποστηρίζει κοινωνικούς αγώνες μέσω της διάδοσης ριζοσπαστικών ταινιών και βίντεο. Ιδρύθηκε το 1994 στον Καναδά και έχει παράγει εκατοντάδες βίντεο για πολλά θέματα, από διαμαρτυρίες εναντίον της παγκοσμιοποίησης μέχρι διαδηλώσεις εναντίον της συνάντησης κορυφής του G20 στο Τορόντο και ταινίες για τους Μαύρους Πάνθηρες ή ακόμη και απλά ταινίες για κλοπές σε μαγαζιά. Αυτές οι ταινίες έχουν προβληθεί σε όλο τον κόσμο σε κοινωνικά κέντρα και αίθουσες προβολής και τις έχουν επίσης δει εκατομμύρια στο διαδίκτυο. Στην Ευρώπη επίσης, αναρχικοί και συμπαθούντες έχουν παρακολουθήσει τις πολύ διασκεδαστικές ιστορίες νέων που έχουν παρουσιαστεί για δέκα χρόνια από τον

μυθικό “[Stimulator](#)“. Στο τελευταίο επεισόδιο του 2016 ο Stimulator ανακοίνωσε την παραίτησή του – για να αφήσει χώρο για νέα σχέδια. Τον Φεβρουάριο θα εμφανιστεί η νέα ιστοσελίδα sub.media που θα εστιάζει σε εκπαιδευτικές παραγωγές.

Η subMedia.tv κάνει επίσης ρεπορτάζ για διαμαρτυρίες στον υπόλοιπο κόσμο, όπως τις ταραχές στην Πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα ή τις διαδηλώσεις στην έναρξη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην Φραγκφούρτη στις 18 Μαρτίου 2015. Η παρούσα ιστοσελίδα www.submedia.tv παρουσιάζει όλα τα βίντεο από το 2003.

Για πολλά χρόνια η **συλλογικότητα** έχει παρακολουθήσει τα γεγονότα στις ΗΠΑ και έχει υποστηρίξει διάφορες κινητοποιήσεις με τα βίντεό της. Αυτές περιλαμβάνουν το κίνημα Occupy, Black lives matter, και πολυάριθμες δράσεις εναντίον του Τραμπ. Επί του παρόντος, έχουν κάνει πρόσκληση για τις διαμαρτυρίες εναντίον της εγκατάστασης του Τραμπ στην Washington D.C. στις 20 Ιανουαρίου (#J20 – <https://www.disruptj20.org>). Οι **μεταφραστές** ήρθαν σε επαφή μαζί τους διότι θεωρούνται ιδιαιτέρως αρμόδιοι επί των θεμάτων για τις ΗΠΑ και επίσης επειδή είχαν την περιέργεια να δουν πώς το αναρχικό πνεύμα τείνει να εναντιώνεται στα σοκ του Τραμπισμού. Σαν συμπλήρωμα της συνέντευξης αξίζει να δει κανείς το βίντεο της subMedia.tv για τον Τραμπ (<https://vimeo.com/191715995>).

Ένας τρελός και απολυταρχικός δεξιός υπερ-επιχειρηματίας θα είναι ο επόμενος πρόεδρος των ΗΠΑ. Τι στο διάολο συμβαίνει στην χώρα σας;

Ναι, τα έχουμε σκατώσει. Θα έλεγα ότι είναι η αποκορύφωση ενός αριθμού παραγόντων και δυναμικής που έχουν συσσωρευτεί εδώ και αρκετό καιρό. Οι μακροχρόνιες συνέπειες των νεοφιλελεύθερων συμφωνιών απελευθερωμένου εμπορίου και πολιτικών λιτότητας, η αυξανόμενη λαϊκή απογοήτευση με τις πολιτικές ελίτ, η κυριαρχία του συντηρητικού FOX News στις εταιρείες μέσω μαζικής ενημέρωσης και η αχαλίνωτη λατρεία διασημοτήτων – όλα αυτά είχαν πολύ μεγάλη επιρροή πάνω στους λευκούς αγροτικών περιφερειών... και αυτό είναι το αποτέλεσμα.

Πώς την έπαθαν έτσι οι Δημοκρατικοί; Θα μπορούσαν να έχουν τον Σάντερς αλλά τελικά προτίμησαν τη Χίλαρυ. Δηλαδή μεταξύ μας, τη Χίλαρυ – τη μεγαλύτερη υποκρίτρια πολιτικό στις ΗΠΑ...!

Λοιπόν... όπως το έλεγα συνέχεια, δεν υπήρχε καμία περίπτωση να επιτρέψει η Εθνική Δημοκρατική Επιτροπή (ΕΔΕ) στον Μπέρνι Σάντερς να είναι ο υποψήφιος τους, ακόμα και όταν μερικές δημοσκοπήσεις είχαν δείξει ότι θα ήταν καλύτερος αντίπαλος εναντίον του Τραμπ. Τα ισχυρά συμφέροντα που κυβερνούν στην

πραγματικότητα τις Ηνωμένες Πολιτείες και χρηματοδοτούν και τα δυο πολιτικά κόμματα δεν θα επέτρεπαν σε ένα πανθομολογούμενο σοσιαλιστή να εκλεγεί πρόεδρος. Αυτό δεν πρόκειται να συμβεί ποτέ. Στον αιώνα τον άπαντα. Από την δική μου την σκοπιά, ο ρόλος του Μπέρνι σ' αυτές τις εκλογές ήταν να προσελκύσει την προσοχή των νέων ψηφοφόρων, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι εντελώς απογοητευμένοι από τις εκλογικές διαδικασίες. Η ιδέα ήταν να φέρει αυτούς τους νέους στους κόλπους του Δημοκρατικού Κόμματος, και μετά να πάει στην άκρη έτσι ώστε η ενέργειά τους και οι ψήφοι τους να διοχετευτούν στη Χίλαρυ. Και αυτός το δέχτηκε αυτό με το να μη χρησιμοποιήσει τη βάση της υποστήριξής του για να εξασκήσει σημαντική πίεση στο Δημοκρατικό Κόμμα, και με το να αποκλείσει από την αρχή την περίπτωση να είναι ανεξάρτητος υποψήφιος... κάτι που θα μπορούσε να του δώσει κάποια επιρροή ενάντια στην ΕΔΕ. Νομίζω ότι το κατεστημένο του Δημοκρατικού Κόμματος εξεπλάγη από το μέγεθος της υποστήριξης που έλαβε, και ιδιαίτερα με το φαινόμενο "Μπέρνι ή η καταστροφή". Η ιδέα ότι άνθρωποι θα αρνιόταν να ψηφίσουν για τη Χίλαρυ Κλίντον όταν ήρθε η ώρα ήταν γι' αυτούς αδιανόητο. Πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι τα ηλεκτρονικά μηνύματα που εμφάνισαν τα Wikileaks δείχνουν ότι η εκλογική εκστρατεία της Κλίντον υποστήριζε δραστήρια τον Τραμπ κατά την διάρκεια των προκριματικών εκλογών των Ρεπουμπλικανών, διότι νόμιζαν ότι η Χίλαρυ θα τον διέλυε σε μια τελική εκλογή. Αυτό βέβαια δείχνει ακόμη μια φορά πόσο υπερόπτες είναι και πόσο έχουν χάσει την επαφή με τον μέσο Αμερικανό ψηφοφόρο.

Το υπουργικό συμβούλιο του Τραμπ φαίνεται να είναι της κακιάς ώρας και πολύ αντιδραστικό. Υπάρχει αυτό το πνεύμα και στους δρόμους; Με ακροδεξιούς να τρελαίνονται και να επιτίθενται σε εκείνους που δεν ταιριάζουν με τη δική τους στενή οπτική;

Νομίζω ότι είναι σημαντικό να διακρίνουμε μεταξύ των ατόμων που έχουν υποδειχθεί για το υπουργικό συμβούλιο του Τραμπ, και τους ανθρώπους στους δρόμους που διαπράττουν αυτές τις ρατσιστικές, μισογυνιστικές και αντί-ομοφυλοφιλικές επιθέσεις. Η εκστρατεία του Τραμπ χρησιμοποιήθηκε σαν το σύνθημα για μια

χαλαρή συνένωση νέο-ναζιστών και λευκών εθνικιστών οι οποίοι έχουν συγκεντρωθεί κάτω από την σημαία της εναλλακτικής Δεξιάς. Είναι αδιαφιλονίκητο ότι έχουν ενδυναμωθεί από την εκστρατεία του Τραμπ – από τα λόγια του να χτίσει ένα τείχος στα σύνορα, να καταγράψει τους Μουσουλμάνους και να τους απαγορέψει να έλθουν στη χώρα, και τα λοιπά. Και η αναγόρευση του Στήβεν Μπάνον, από το ακροδεξιό Breitbart News, στο ρόλο του διευθυντή της εκστρατείας του, και τώρα στον κύριο στρατηγικό του σύμβουλο, έχουν σίγουρα ερμηνευτεί σαν ενθαρρυντικά σημεία από αυτούς τους ανθρώπους.

Υπήρχε κιόλας μια αύξηση της ρατσιστικής βίας, συμπεριλαμβανομένων και επιθέσεων σε Μαύρους, μετανάστες και Μουσουλμάνους, οι οποίες είχαν αρχίσει να αυξάνονται κατά την διάρκεια της δεύτερης θητείας του Ομπάμα... και ο Τραμπ και οι άνθρωποι που διεύθυναν την εκστρατεία του χρησιμοποίησαν αυτή τη δεξαμενή μίσους και βοήθησαν στο να νομιμοποιηθεί σε ένα βαθμό. Πιο πρόσφατα τον είδαμε να προσπαθεί να απομακρυνθεί από τους πιο εξτρεμιστές λευκούς εθνικιστές υποστηρικτές του, ιδιαίτερα μετά την διαμάχη με το βίντεο του λόγου του Ρίτσαρντ Σπένσερ στο Ίδρυμα Εθνικής Πολιτικής στην Ουάσιγκτον που είχε τεράστια διάδοση, και ο οποίος μιλούσε ανοιχτά για την εφαρμογή μιας νέο-ναζιστικής ατζέντας μιλώντας στα Γερμανικά. Αυτό θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη ότι ο Τραμπ δεν πιστεύει πως χρειάζεται να στηριχτεί πάνω σε αυτές τις δυνάμεις τώρα που ήρθε στην εξουσία, ότι μπορούν να του δημιουργήσουν αρνητικές ευθύνες και ότι θα προτιμούσε να χρησιμοποιήσει τους πιο επίσημους θεσμούς πολιτικής εξουσίας που τώρα έχει στην διάθεσή του. Θα δούμε πώς θα εξελιχτεί αυτή η δυναμική. Θα είναι σίγουρα σημαντικό για αναρχικούς και άλλες αντιρατσιστικές δυνάμεις να προσέξουν αυτό το κίνημα τις ερχόμενες εβδομάδες, μήνες και χρόνια, και να επέμβουν για να βοηθήσουν προσφέροντας άμυνα στις περιθωριοποιημένες ομάδες που έχουν στοχοποιηθεί από αυτές τις επιθέσεις, και να περιορίσουν την ανάπτυξή τους και τη λαϊκή επιρροή τους γενικότερα.

Από την άλλη μεριά, τα άτομα που επιλέγονται για διορισμό στη διοίκηση του Τραμπ αντιπροσωπεύουν μια απειλή εντελώς διαφορετικού είδους. Εκτός από τον Μπάνον, πολλοί από τους ρουφιάνους που ετοιμάζονται να διοικήσουν ανήκουν είτε στις ελίτ της Wall Street, ή είναι μέλη της Ακροδεξιάς του Ρεπουμπλικανικού κατεστημένου ή διαφωνούντες στρατηγοί από τη διοίκηση του Ομπάμα με ιδιαίτερες προσωπικές αντιρρήσεις. Ο εισερχόμενος Αντιπρόεδρος Μάικ Πένς θα είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος στη νέα διοίκηση. Είναι ένας αναγεννημένος Χριστιανός που θέλει να κάνει παράνομες τις εκτρώσεις και να αντιστρέψει τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ, ενώ είναι εγκάθετος των αδελφών Κοτς – των κύριων χρηματοδοτών του κινήματος του Τσαγιού [Tea Party movement]. Η Μπέτσυ Ντεβός, η επιλογή του Τραμπ για Υπουργός Εκπαίδευσης, είναι μια δισεκατομμυριούχος επιχειρηματίας και ιδεολόγος που θέλει να ιδιωτικοποιήσει το Αμερικανικό σχολικό σύστημα. Τυχαίνει να είναι επίσης η αδελφή του Έρικ Πρινς, του τύπου που ξεκίνησε την ιδιωτική στρατιωτική εταιρία Blackwater. Και υπάρχουν και άλλα παραδείγματα... πολλοί από αυτούς που διορίζει στο κατεστημένο εθνικής ασφάλειας είναι υπέρ των βασανιστηρίων, και θέλουν να επιτεθούν στο Ιράν, για παράδειγμα.

Θα κάνει ο Τραμπ την Αμερική μεγάλη και πάλι; Τι αναμένετε από την πολιτική του;

Θα πρέπει να διερωτηθούμε... ήταν ποτέ μεγάλη η Αμερική; Η χώρα είναι ένα αποικιακό έθνος που δημιουργήθηκε από την εξολόθρευση των ενδογενών κατοίκων της και μεγαλωμένο από αιώνες σκλαβιάς και παγκόσμιου ιμπεριαλισμού. Είναι η πιο πλούσια χώρα του κόσμου, αλλά έχει απίστευτα επίπεδα φτώχειας και φυλάκισης στον πλανήτη. Νομίζω ότι αυτή η νοσταλγία για μια εποχή που η Αμερική ήταν σπουδαία προέρχεται από την αίσθηση μείωσης των επιπέδων ζωής και από το ότι πολλοί άνθρωποι είναι αβέβαιοι για τη θέση τους στον κόσμο. Προέρχεται επίσης από ανθρώπους που διδάσκονται συνέχεια ότι η Αμερική είναι η πιο ισχυρή χώρα στη γη (κάτι που πιστεύει η μεγάλη πλειοψηφία των Αμερικανών), αλλά που παρόλα αυτά η

βιωματική τους εμπειρία είναι αυτή της αυξανόμενης φτώχειας και ανασφάλειας. Βλέπουν ότι οι ζωές τους δεν ανταποκρίνονται στην εικόνα της Αμερικής που βλέπουν στην τηλεόραση ή στις ταινίες του Χόλυγουντ. Αυτό τους προξενεί θυμό, σαν να τους λείπει κάτι... ενώ αυτή η εικόνα της Αμερικής σαν μια μεγάλη ουτοπία ελευθερίας και ευκαιριών είναι ένας μύθος που τον έχουν επαναλάβει τόσες φορές ώστε να πιστεύουν ότι είναι αλήθεια.

Όσο για τον Τραμπ... Δεν νομίζω ότι θα μπορέσει να συγκεράσει αυτές τις δύο αντιλήψεις – την πραγματικότητα και το μύθο. Δεν πρόκειται να κάνει την “Αμερική μεγάλη και πάλι”. Εάν δει κανείς ποιούς βάζει σε θέσεις εξουσίας, και την ιστορία της δικής του επιχειρηματικής αυτοκρατορίας, νομίζω ότι είναι πλέον σίγουρο ότι θα οδηγήσει την χώρα σε μια σκοτεινή εποχή ακόμη μεγαλύτερης βίας και ακόμη υψηλότερων επιπέδων οικονομικής ανισότητας από αυτά που ήδη υπάρχουν. Και θα γίνει ακόμη πλουσιότερος ενώ κάνει όλα αυτά. Είναι εκπληκτικό το πόσοι άνθρωποι πείστηκαν από τα ψέμματά του... ο τύπος είναι ένας απίθανος ψεύτης. Ήταν φανερό σ’ όλη του την εκστρατεία ότι κατασκεύαζε ψέμματα καθώς προχωρούσε, και ότι ήταν ένας κοινωνιοπαθής και ένας παθολογικός ψεύτης. Αλλά τελικά αρκετοί άνθρωποι τον πίστεψαν... διότι ήθελαν να πιστέψουν τόσο απεγνωσμένα ότι τα πράγματα θα γινόταν καλύτερα. Δεν είμαι βέβαιος ποια θα είναι η αντίδραση αυτών των εκατομμυρίων ανθρώπων όταν θα καταλάβουν ότι τους είπαν πάλι ψέμματα.

Βλέπουμε όμως μερικές διαδηλώσεις εναντίον του Τραμπ. Είναι αυτό κάτι αυθόρμητο και απεγνωσμένη απογοήτευση ή υπάρχει κάτι πιο συνεπές σ’ αυτό;

Δεν θα έλεγα ότι είναι κάτι απεγνωσμένο, αν και ήταν σίγουρα αυθόρμητο. Νομίζω πολλοί σοκαρίστηκαν και ήταν θυμωμένοι όταν κατάλαβαν ότι αυτός θα ήταν ο πρόεδρος για τέσσερα χρόνια. Οι πρώτες διαδηλώσεις έγιναν όλες στη δυτική ακτή, όπου έχει πολύ μικρή απήχηση. Εκεί ήταν οι πόλεις όπου υπήρξαν μικροταραχές σε συγκεντρώσεις του Τραμπ... Πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι ένα μεγάλο μέρος της υποστήριξης στον Τραμπ προήλθε από μικρές και

αποβιομηχανοποιημένες πόλεις, ενώ δεν είχε τόσο μεγάλη υποστήριξη σε μεγάλες πόλεις όπου δεν υπήρχαν πολλοί που πίστευαν ότι θα μπορούσε να κερδίσει. Ήταν βασικά ένα αστείο... κάτι που προκαλεί γέλια στην τηλεόραση. Όλοι αυτοί σοκαρίστηκαν όταν κέρδισε... και προς τιμή τους πολλοί από αυτούς βγήκαν στους δρόμους για να διαδηλώσουν την απογοήτευσή τους στο ότι κάποιος τόσο μισητός μπόρεσε να εκλεγεί.

Θα δούμε πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα... αλλά θα πρέπει να σκεφτούμε σοβαρά γιατί τόσοι πολλοί άνθρωποι δεν κατάλαβαν πόσο ισχυρή ήταν η βάση υποστήριξής του, και τι μας λέει αυτό για την πολιτιστική διαίρεση που υπάρχει στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Αυτή δεν είναι μια αστεία ερώτηση (ποιος θα το πίστευε): Θα ζήσουμε μια "Αμερικανική άνοιξη" το 2017;

Μαντεύω ότι όλα είναι πιθανά... αλλά θα ήμουν πραγματικά έκπληκτος αν κάτι τέτοιο συνέβαινε. Ελπίζω ότι το 2017 θα δούμε την απαρχή της εμφάνισης ενός νέου κινήματος, και κατά προτίμηση ένα κίνημα που θα δεν θα εστιάζει στην προσωπικότητα του Τραμπ, αλλά στο καπιταλιστικό και αποικιακό σύστημα εξουσίας που αυτός αντιπροσωπεύει. Δεν πρόκειται καθόλου να υπάρξει μια στιγμή σαν αυτή της πλατείας Ταχρίρ στα σκαλιά του Καπιτωλίου, ή στην Times Square ή κάτι παρόμοιο. Οι ΗΠΑ είναι πολύ διαφορετική από τις χώρες όπου έγιναν οι επαναστάσεις της Αραβικής Άνοιξης. Είναι πολύ πιο μεγάλη χώρα και έχει ένα πολύ πιο αναπτυγμένο σύστημα επιτήρησης και καταπίεσης. Αλλά είναι επίσης πολύ διαφορετική πολιτιστικά και πολιτικά. Έχει διαφορετικές αντιθέσεις και διαφορετικές διαχωριστικές γραμμές.

Ελπίζω πραγματικά να δω κινήματα που έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια, όπως το κίνημα των Μαύρων εναντίον των φόνων από την αστυνομία, και το ενδογενές κίνημα υπεράσπισης της γης στο Standing Rock, να μεγαλώνουν και να προχωρήσουν σε νέες κατευθύνσεις. Ελπίζω να δω αγώνες και κινήματα που να ενώνονται και να μαθαίνουν το ένα από το άλλο... να αρχίσουν να

βλέπουν τι δουλεύει και να πειραματιστούν με νέες τακτικές και οργανωτικές μεθόδους. Όσον αφορά την Αμερικανική Άνοιξη... δεν θα κρατούσα την αναπνοή μου ώσπου να έρθει. Αλλά θα ήμουν ευτυχής αν έκανα λάθος σ' αυτό.

Στις 20 Ιανουαρίου θα δούμε καπνό πάνω από την πόλη ενώ ο «Τράμπας» θα δίνει τον πρώτο του λόγο;

Χμ! Νομίζω ότι μάλλον σκέφτεστε για την τελετή όπου ανακοινώνουν τον νέο Πάπα.

Αλλά στα σοβαρά, δεν ξέρω την απάντηση σ' αυτό. Οι ορκωμοσίες των Προέδρων έχουν πολύ μεγάλη ασφάλεια... και αυτή ιδιαίτερα θα έχει βαριά αστυνόμευση. Αλλά υπάρχουν και εκατομμύρια άνθρωποι που μισούν τον Τραμπ και ό,τι αυτός αντιπροσωπεύει, οι οποίοι θα προσπαθούν να του χαλάσουν αυτή τη μεγάλη του μέρα. Οπότε θα πρέπει να περιμένουμε να δούμε τι θα γίνει.

Τραμπες: Σκέψεις λίγο πριν ή/και λίγο μετά την Πολυαναμενόμενη «Στέψη» του Νέου Πλανητάρχη

R.R.

-Τελικά, δεν ήταν ο Τραμπ λαγός της Κλίντον, μάλλον η κυρία ήταν η λαγουδίνα του...

-Σωστά, μαλακίες λέγαν πάλι οι αναλυτές! Άσε που κι ο Σάντερς ήταν λαγός της Κλίντον για την ανάδειξη υποψηφίου του Δημοκρατικού Κόμματος.

-Αυτό ξαναπές το! (1)

Μεγάλη ανακούφιση είναι να ακούς μια τέτοια συζήτηση μεταξύ ταξιτζή και πελάτη, επιβάτης κι εσύ σε διπλοκούρσα. Φαίνεται πως οι αποκάτω της βαλκανικής πατρίδας μας ξέμειναν ακόμη από κι από κουτόχορτο, η κρίση βλέπετε... Έτσι, στα περίπλοκα, ως είθισται να λέγονται, θέματα της υψηλούς διεθνούς πολιτικής, δεν πολυτσιμπάνε στους «ειδικούς».

Μεγάλη πλάκα έχει να διαβάζεις τις βαθυστόχαστες συζητήσεις των αναλυτών: θα υπάρξει όντως προσέγγιση ΗΠΑ-Ρωσίας, μια σύγκρουση (οικονομική έστω) ΗΠΑ-Κίνας, μια «εγκατάλειψη» της Ευρώπης από τις ΗΠΑ, μια ανάδειξη του εθνοκεντρισμού έναντι του παγκοσμιοποιητικού κοσμοπολιτισμού, της ασφάλειας έναντι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και πάει λέγοντας.

Μεγάλη σοφία δεν χρειάζεται για να καταλάβει κανείς πως η νέα αφήγηση που κατασκευάζουν επιμελώς και επιμόνως τα ΜΜΕ ανά την (δυτική τουλάχιστον...) υφήλιο με αφορμή την αλλαγή φρουράς στον Λευκό Οίκο άλλο στόχο δεν έχει από το να αποδείξει στους αποκάτω πως, ναι, μπορούν να τα αλλάξουν όλα εντός του συστήματος. Και πως οι αποκάτω θα πρέπει να πάρουν θέση, καθ' ότι έχουν κάτι να χάσουν ή να κερδίσουν από την αλλαγή. Βέβαια, οι μισθωτοί ειδικοί έχουν υποχρέωση, λόγω επαγγέλματος, να λησμονούν πως αν οι εκλογές μπορούσαν να αλλάξουν κάτι θα ήταν παράνομες ή όπως το έθεσε και ο, κάπως ωμός, Πατερούλης (του κρατικού καπιταλισμού): «η εξουσία δεν κάνει εκλογές αν δεν έχει σίγουρο το αποτέλεσμα».

Το αποτέλεσμα στις αμερικανικές προεδρικές ήταν σίγουρο, όποιος/α κι αν εξελέγετο για την προεδρία. Και για τους αποκάτω τα αποτελέσματα ταυτόσημα, η οικονομική ολιγαρχία, σε πλανητικό επίπεδο, είχε λύσει τις αντιθέσεις της, ανέδειξε τους υποψηφίους και άφησε την «εκλογική δημοκρατία» να λειτουργήσει. Ναι, με κάποια... παρατράγουδα, λένε, λόγω της ρωσικής παρέμβασης, όπως κατήγγειλε η νικημένη και αποδέχθηκε και ο νικητής εσχάτως. Παρατράγουδα σοφά υπολογισμένα, καλώς σκηνοθετημένα και καλύτερα προβεβλημένα. Για να δικαιολογηθεί η «έκπληξη», η πολυαναμενόμενη –όπως θέλουν να μας πείσουν τα ΜΜΕ– «ανατροπή», η νίκη του επιλεγέντος να παίξει τον ρόλο του

αουτσάιντερ!

Όσοι «τσιμπάνε» και εμπλέκονται στη συζήτηση των αποπάνω λησμονούν πως είναι η εξουσία αυτή που θέτει τα ερωτήματα, διά των ΜΜΕ και των «ειδικών» στην προκειμένη, είναι αυτή που καθορίζει και την γκάμα των απαντήσεων, ερωτημάτων και αποκρίσεων που αφορούν/ευνοούν την εξουσία, τους αποπάνω, ποτέ τους αποκάτω. Διερωτώνται, λοιπόν, οι ανά την υφήλιο πληρωμένοι κονδυλοφόροι ή έμμισθοι παπαγάλοι: «Μα, καλά, ήταν ανάγκη να αντιπαρατεθούν για την προεδρία ένας άξεστος και ημιμαθής με μια αναξιόπιστη και ψεύτρα;». Διερωτώνται γιατί (θέλουν να) ξεχνούν:

«Μιλούν οι από πάνω:

Εμείς είμαστε αυτοί που κάνουν κουμάντο. Είμαστε ισχυρότεροι, παρ' όλο που είμαστε λιγότεροι. Δεν μας νοιάζει τι λες, ακούς, σκέφτεσαι, κάνεις, αρκεί να μη μιλάς, να μην ακούς, να μην κινείσαι.

»Μπορούμε να επιβάλουμε στην κυβέρνηση ανθρώπους μέσης ευφυΐας (αν και είναι πλέον δύσκολο να τους βρεις στις τάξεις των πολιτικών), όμως επιλέγουμε κάποιους που δεν είναι καν σε θέση να προσποιηθούν ότι ξέρουν τι τους γίνεται.

*Γιατί; Γιατί **μπορούμε!***

*»**Μπορούμε** να χρησιμοποιήσουμε τους αστυνομικούς και στρατιωτικούς μηχανισμούς για να συλλαμβάνουμε και να φυλακίζουμε αληθινούς εγκληματίες, μόνο που αυτοί οι εγκληματίες αποτελούν ζωτικό μας κομμάτι. Αντίθετα, επιλέγουμε να κυνηγάμε, να χτυπάμε, να συλλαμβάνουμε, να βασανίζουμε, να φυλακίζουμε και να δολοφονούμε εσένα.*

*Γιατί; Γιατί **μπορούμε!***

»Αθώος ή ένοχος; Τι σημασία έχει; Η δικαιοσύνη είναι μία από τις πολλές πουτάνες που έχουμε στην ατζέντα μας και, πίστεψέ μας, δεν είναι η πιο ακριβή.

»Και ακόμη κι αν προσαρμόζεσαι απόλυτα στο καλούπι που σου επιβάλλουμε, ακόμη κι αν δεν κάνεις τίποτα, κι αν είσαι αθώος, θα σε συντρίψουμε.

Και αν επιμένεις να μας ρωτάς γιατί το κάνουμε, ιδού η

απάντηση: Γιατί μπορούμε! [...]

Δεν έχει σημασία ποιος βγαίνει μπροστά. Τα περί Δεξιάς ή Αριστεράς είναι απλώς οδηγίες για τον σοφέρ που παρκάρει το αμάξι. Η μηχανή λειτουργεί από μόνη της».

Υποδιοικητής Μάρκος, Εμείς και αυτοί – οι (παρα)λογισμοί των αποπάνω

Γιατί **μπορούν** λοιπόν... Και γιατί όντως τίποτα δεν θα αλλάξει –προς το καλύτερο, τουλάχιστον– στην πραγματική ζωή των αποκάτω. Και ένας άξεστος και ημιμαθής (ή μια αναξιόπιστη) θα χρησιμεύει πάντοτε για να φορτωθεί σε εκείνον (ή εκείνη, ανάλογα με την επιλεγείσα αφήγηση) η μη αλλαγή. Για να είναι σε θέση να πουν, να αναλύσουν, ή έστω να αφήσουν να εννοηθεί, πριν τις επόμενες εκλογές: Λάθος, λάθος κάνατε όταν ψηφίζατε (τον ημιμαθή και άξεστο) εσείς οι αποκάτω. Και φτου κι από την αρχή. Δημιουργώντας και... ενοχές στους αποκάτω! Γιατί είναι βολική η επίρριψη της κακοδαιμονίας στο «εσφαλμένο κριτήριο» αυτών που δεν αποφασίζουν για τίποτα επί της ουσίας σε ό,τι αφορά τις ζωές τους, αυτών που έχουν πεισθεί να αναθέτουν. Αυτοί φταίνε που το Obamacare πήγε κατά διαόλου. Αφού το ανέθεσαν στον μαλακό (ή αναξιόπιστο και ψεύτη, όπως και η περί ης ο λόγος κυρία από το κόμμα του) Ομπάμια... Πάμε λοιπόν για κάποιον σκληρό τώρα!

Η εκλογή του Τραμπ καθόλου δεν ξεβόλεψε τους διευθύνοντες του στρατοπέδου των αποπάνω, την ελίτ, ως είθισται να λέγεται, από δεξιούς αλλά και κάποιους αριστερούς που ζητούν σωτήρες και έχουν το βλέμμα στα γεγονότα (την «(αντικειμενική) κίνηση του κεφαλαίου», όπως λένε). Αρκεί μια ματιά στη συνεχή άνοδο της Γουόλ Στρίτ και του δολαρίου μετά την εκλογή του Τραμπ. Θα ήταν αφέλεια να πιστέψει κανείς πως η εκλογή του δισεκατομμυριούχου θα ανακόψει/αναστρέψει την παγκοσμιοποίηση, στην οποία αποδίδεται, εν μέρει σωστά, η «εκπτώχευση» των μεσοστρωμάτων στη Δύση. Ο οποίος, μετά από κάποιες «λάθος» –θα πει, θα πουν– σπασμωδικές κινήσεις, θα μας ξεφουρνίσει τη νέα ΤΙΝΑ (There Is No Alternative) για τη μητρόπολη του καπιταλισμού.

Ναι, γιατί παρά τις προσπάθειές(;) του για κάποιον εσκεμμένα νεφελώδη νέου τύπου «νεοκεϋνσιανό» φιλελεύθερο καπιταλισμό –μέσω της μείωσης της φορολόγησης!–, πάλι δεν θα υπάρχει ανάπτυξη, δεν θα υπάρχουν ούτε ψίχουλα για να φτάσουν και στους αποκάτω (δεν βλέπετε πως μειώνουμε και τους εξοπλισμούς; ούτε για το NATO δεν έχουμε!), δεν θα υπάρχει σάλιο, το κεφάλαιο έχει «φύγει» από την κατεξοχήν –κατά τους αριστερούς– πατρίδα του. Όμως, όπως λέει σε άλλο του κείμενο ο υποδιοικητής Μάρκος, δεν θα πρέπει να πιστεύουμε ποτέ την εξουσία όταν λέει πως έκανε λάθος. Απλώς προετοιμάζει τη νέα της αφήγηση.

-Ο Τραμπ δεν είναι ξανθός, τα βάφει! -Φαίνεται, βέβαια, αλλά λες και ήθελαν να το προσέξουμε!

-Δηλαδή, τελικά άλλαξαν όλα για να μην αλλάξει τίποτα; -Και ναι και όχι... (2)

Από την ίδια συζήτηση στο ταξί

Επομένως, δεν θα υπάρξει νεοκεϋνσιανισμός (της Δεξιάς;!) στην Αμερική, προστασία της εγχώριας παραγωγής από την παγκοσμιοποίηση και τόνωση της ανάπτυξης, «προστασία» από μετανάστες ή/και δυνάμει τρομοκράτες, «προστασία»...; Μμμ, βασικά θα υπάρξει «προστασία»... με τη μαφιόζικη έννοια του όρου. Μέχρι να πειστούν οι αποκάτω πως αυτό που χρειάζονται είναι η «προστασία» των αποπάνω και όχι ο έλεγχος της ζωής τους από τους ίδιους. «Προστασία» για να μη σκεφτούν πως, αντί της «προστασίας» των αποπάνω, αυτό που χρειάζονται εσπευσμένα είναι να προστατεύσουν τους εαυτούς τους από τους αποπάνω.

Στην παγκοσμιοποίηση –για να μαθαίνουν και οι αριστεροί αλλά και οι πατριώτες, ειδικά δε οι αριστεροί πατριώτες– δεν υπάρχει φυγή κεφαλαίων. Φυγή νοείται άμα υπάρχει η δυνατότητα περιορισμού. Υπάρχει μεταφορά. Εδώ και χρόνια έχει θεσπιστεί η σχεδόν ελεύθερη κίνηση των (μεγάλων) κεφαλαίων. Και, όταν κι όπου δυσκολεύουν παροδικά τα πράγματα, υπάρχουν και οι offshore εταιρείες στους φορολογικούς παραδείσους.

Πάνω από το μισό παγκόσμιο εμπόριο εκτιμάται πως περνάει,

τουλάχιστον στα χαρτιά, μέσα από τους φορολογικούς παραδείσους. Πάνω από το μισό των τραπεζικών στοιχείων ενεργητικού και το 1/3 των άμεσων ξένων επενδύσεων από πολυεθνικές εταιρίες περνούν μέσα από τα offshore κέντρα. Περίπου το 85% των διεθνών τραπεζικών εργασιών και της έκδοσης ομολόγων διεξάγεται σε μια υπεράκτια ζώνη άνευ εθνικότητας, της λεγόμενης *Ευρωαγοράς* (καμιά σχέση με τη «Ζώνη του Ευρώ»). Το ΔΝΤ εκτιμούσε το 2010 πως η συνολική αξία του ενεργητικού μόνο των μικρών νησιωτικών χρηματοπιστωτικών κέντρων, όπου εδρεύουν οι offshore, ανέρχονται συνολικά σε 18 τρισεκατομμύρια δολάρια, δηλαδή ίσο με το 1/3 του παγκόσμιου ΑΕΠ! Οι offshore δεν είναι απλώς πάρκινγκ πλούτου προς αποφυγή της φορολόγησης. Είναι, κυρίως, κόμβοι προσωρινής στάθμευσης και αλλαγής πορείας του κεφαλαίου, έτσι λειτουργούν σήμερα οι παγκόσμιες χρηματοροές. Το κεφάλαιο δεν έχει πατρίδα, είναι αποεδαφικοποιημένο, χάρη κυρίως στην ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού του κλάδου. Εξάλλου και η σύνθεση του μετοχικού κεφαλαίου των πολυεθνικών κολοσσών γίνεται όλο και πιο πολυεθνική, οδεύει προς την πλήρη πλανητική ολοκλήρωση.

Οι κρατικοί καπιταλισμοί –Ρωσίας, Κίνας και άλλων χωρών, όπως της κεμαλικής Τουρκίας, αίφνης– άλλαξαν, εδώ και δύο δεκαετίες και βάλε, σταδιακά ή απότομα, διδασκόμενοι από τη Δύση. Είχαν πλέον επιτύχει μια πρωταρχική συσσώρευση μέσα από δεκαετίες οργανωμένης και συνετής εκμετάλλευσης των υπηκόων τους. Επομένως «ιδιωτικοποιήθηκαν», όπως λένε. Μέσα από την τελική –και μαφιόζικη, εν πολλοίς– πινελιά της ιδιωτικοποίησης fast track και εν μια νυκτί, που ολοκλήρωσε τη συσσώρευση, έγιναν κι αυτοί καπιταλισμοί έτοιμοι και συμβατοί για να συνεργαστούν με τους ομολόγους τους στη Δύση. Και, ναι, υιοθέτησαν και την αντιπροσωπευτική δημοκρατία.

Όμως εδώ αυτή η δημοκρατία είναι εκ προοιμίου απλώς μια «εκλογική δημοκρατία», όπως σωστά το θέτει ο Ρώσος διανοητής Καγκαρλίτσκι. Οι διάφορες αστικές ελευθερίες και τα ατομικά δικαιώματα, προϊόντα συγκρούσεων στη μακρά πορεία προς την ανάπτυξη αστικών καθεστώτων στη Δύση, δεν έχουν εδώ και μεγάλη

σημασία, εδώ η ιστορική διαδρομή ήταν διαφορετική, όσο και αν το λησμονεί η δυτικοκεντρική σκέψη. Εξάλλου και η έννοια του ατόμου σε κάποιες από αυτές τις χώρες δεν ήταν και δεν είναι και τόσο σαφής.

Έτσι, ήταν πια καιρός να διδαχθεί και ο δυτικός καπιταλισμός ορισμένα πράγματα από αυτούς τους καπιταλισμούς διαφορετικής γενεαλογίας από τη δική του, όπως το έχει επισημάνει και ο Άγγλος διανοητής Τζον Γκρέι (βλ. *Η Αλ Κάιντα και η νεωτερικότητα*). Όχι τόσο για λόγους ανταγωνισμού, αλλά, όπως είδαμε, υπάρχει μια πλανητική καπιταλιστική ολοκλήρωση: για λόγους απρόσκοπτης συνεργασίας και συμβατότητας.

Ο δυτικός καπιταλισμός, διδασκόμενος από την επιτυχία των εξωδυτικών ομολόγων του, υιοθετεί την ουσία της «εκλογικής δημοκρατίας»: Εσείς οι αποκάτω ψηφίζετε, άρα «αποφασίζετε», μην ψάχνετε για άλλα...

Όπως υιοθετεί και την εν μέσω κρίσεων κερδοφορία μέσω της εσπευσμένης μαφιοποίησης της οικονομίας (νόμιμης και «μαύρης», μέσω ολιγαρχών και υπερεθνικών ΜΚΟ, μέσω της διαπλοκής και μέσω του εγκλήματος) και της ληστρικής συμπεριφοράς του κεφαλαίου εντός της Δύσεως – γιατί εκτός της Δύσεως την είχε εφαρμόσει ήδη από την εποχή των Ανακαλύψεων. Και όταν και όπου το άλλοθι της «εκλογικής δημοκρατίας» δεν αρκεί για να πείσει τους αποκάτω, υπάρχει και η «παράλογη» ισλαμική τρομοκρατία, η οποία «παραδόξως» (το είπε κι ο Γιούνκερ!) στρατολογεί τους πιο πολλούς μαχητές της από την Ευρώπη... Την τρομοκρατία αυτή που συνιστά την αναγκαία συνθήκη –αγνοούμε ακόμη αν είναι και ικανή, ίσως απαιτηθούν πιο δραστικά μέτρα– για τη μετατροπή της όποιας ενδεχόμενης κοινωνικής ρήξης σε θρησκευτική/πολιτισμική (δεν έχει αποφασισθεί ακόμη, για την ώρα ισχύει ακόμη η «σύγκρουση πολιτισμών»...) σε μια Δύση που «φτωχαίνει», όσον αφορά τους αποκάτω... γιατί το 1%, που αποτελούν οι αποπάνω,, όπως μαθαίνουμε, καλά κρατεί!

Μια Δύση όπου η παραγωγή είναι μη ανταγωνιστική απέναντι σε

εκείνη του πάλαι ποτέ Τρίτου Κόσμου, των αναδυομένων οικονομιών κ.λπ, κ.λπ... Και όπου ο δανεισμός, για τόνωση της κατανάλωσης, έχει φτάσει στα όριά του και είναι καιρός να επιστραφούν τα δανεικά. Και το κυριότερο είναι ότι έχει έρθει το πλήρωμα του χρόνου για να καταναλώσουν κάποιοι (πλην της ολιγαρχίας) και στους τέως κρατικούς καπιταλισμούς και στις αναπτυσσόμενες χώρες –στην Κίνα η τόνωση της ζήτησης, μέσω μισθών αλλά και μεγάλου δανεισμού, είναι κρατική πολιτική εδώ και δυο χρόνια. Αλλά στην Κίνα δεν έχουμε παραγωγή μόνον από (αμιγώς) κινεζικά κεφάλαια... ενώ, από την άλλη, τα (αμιγώς) κινέζικα κεφάλια επενδύονται παντού, σε αναπτυσσόμενες αλλά και ανεπτυγμένες γειτονιές του πλανήτη.

Βιώνουμε ήδη εδώ και καιρό την πλανητική ολοκλήρωση του κεφαλαίου, λειτουργικά. Και, παράλληλα, το κεφάλαιο ολοκληρώνει την κατάκτηση των συνειδήσεων πλανητικά, τις γοητεύει. Μόνες συμπαγείς και σχετικά μεγάλες εστίες αντίστασης φαίνεται πως είναι κάποιοι ιθαγενείς πληθυσμοί. Οι λεγόμενες «αριστερές» απαντήσεις εξακολουθούν να εστιάζονται στην ανάπτυξη (του κεφαλαίου, εννοείται) και στην επιστροφή στο ειδυλλιακό παρελθόν (του δυτικού καπιταλισμού), στην εποχή που ο παρέχων «προστασία» παρείχε και πρόνοια. Επαναφέροντας το ιδεολόγημα της σύγκρουσης κρατισμού-(νέο)φιλελευθερισμού, όπως ακριβώς κάνει και η Δεξιά. Λες και είναι εφικτός ο νεοφιλελευθερισμός χωρίς την κρατική πυγμή και χωρίς την αναδιανομή που πραγματοποιούν τα κράτη στη Δύση προς όφελος των αποπάνω. Με όχημα/άλλοθι την κρίση και τις επαπειλούμενες πτωχεύσεις τραπεζών, των ιερών αγελάδων του φαντασιακού όλων των δυτικών μεσοστρωμάτων.

Έχει αυξηθεί ήδη πολύ η παραγωγή στις αναπτυσσόμενες χώρες και στις χώρες του τέως κρατικού καπιταλισμού. Καιρός να μεταφερθεί, να μεταγγισθεί εκεί ο συσσωρευμένος πλούτος των μεσοστρωμάτων της Δύσης. Για να «τζιραριστεί», όπως λένε, για να αυξηθεί κυρίως εκεί ο δανεισμός για κατανάλωση, με μικρές μόνον αυξήσεις των εργασιακών αμοιβών. Οι λεγόμενες «φούσκες» δεν σημαίνουν τόσο εξαύλωση του κεφαλαίου (πόσω μάλλον πλούτου

και αγαθών), αλλά απλώς γεωγραφική μεταφορά τους. Οι ποσοτικές χαλαρώσεις της FED -3 τρις περίπου- υπολογίζεται πως σε μεγάλο βαθμό κατέληξαν σε επενδύσεις στο εξωτερικό και σε ομόλογα που διακρατούν σε μεγάλο ποσοστό. Κινέζοι και Άραβες. Για να συνεχίζεται απρόσκοπτα η κερδοφορία του κεφαλαίου πλανητικά.

Η νέα αφήγηση (3)

Οι βάρδοι στον Μεσαίωνα, όταν η εποχή χαρακτηριζόταν από συχνά αλλαξοβασιλίκια, περνούσαν στη δούλεψη του νέου ηγεμόνα αλλάζοντας την αφήγηση. Γι' αυτό και έχουμε και τόσες παραλογές στα έπη. Τα σύγχρονα ΜΜΕ, ενοποιημένα στον δυτικό κόσμο, σε μεγάλο βαθμό -από τα ίδια διεθνή πρακτορεία «ψωνίζουν» και «ψωνίζονται» οι κατά χώρα καναλάρχεις και μεγαλοδημοσιογράφοι- κατασκευάζουν τη νέα αφήγηση με τις σωστές αναλογίες ψεύδους και αλήθειας (για να γίνει πιστευτό το ψεύδος). Ναι, ο κόσμος θα είναι πια πολυπολικός, λένε, και ο Τραμπ δεν θα χαρακτηρίζεται από εχθροπάθεια προς τη Ρωσία, όπως οι προκάτοχοί του.

Θέλουν, βλέπετε, να συνεχίζεται η γεωπολιτική βυζαντινολογία περί εθνοκεντρισμού και κοσμοπολιτισμού για να κρύψουν την πραγματικότητα: οι πόλοι δεν θα είναι τα έθνη, δεν είναι πλέον τα έθνη εδώ και χρόνια.

Η αλλαγή έχει συντελεστεί και οι πόλοι είναι τα ανταγωνιστικά συμπλέγματα των πολυεθνικών με διαπλοκές σε πολλά και, φαινομενικά, αντίπαλα ενίοτε έθνη. Πρόσφατα η ρωσική Δούμα, σε ό,τι αφορά την οικονομική συνεργασία με το Κατάρ, σε αντίπαλο στρατόπεδο με τη Ρωσία όσον αφορά τη Συρία, απεφάνθη ότι άλλο οι πολιτικές σχέσεις και άλλο η οικονομική συνεργασία! Βέβαια, για να πειστούν οι αποκάτω περί πολυπολικού κόσμου -τι να κάνουμε, οι ΗΠΑ πλέον έχουν κάπως παρακμάσει, θα τις ξανακάνουμε «μεγάλες» αλλά μη ζητάτε και πολλά, η οικονομία δεν πάει καλά- έχουμε τον παρασημοφορημένο από τον Πούτιν διευθύνοντα σύμβουλο της EXXON (με μεγάλες μπίζνες στη Ρωσία) Ρεξ Τίλεσον εμφανικά στη θέση του ΥΠΕΞ του Τραμπ. Λες και δεν

μπορούσε να κάνει τη δουλειά του δι' αντιπροσώπου...

Όπως έχουμε και την *εμφατική* αναγνώριση της «παρέμβασης» της Ρωσίας στις αμερικανικές εκλογές. Όμως, όπως λένε δημοκρατικοί και ρεπουμπλικάνοι, η παρέμβαση δεν ήταν καθοριστική ως προς το αποτέλεσμα! Ο λόγος και η ουσία της εσκεμμένα «ηχηρής» αναγνώρισης της παρέμβασης είναι απλώς να εμπεδώσουν οι πληβείοι ότι όλα «ρυθμίζονται» (ακόμη και οι ιερές εκλογές) από κέντρα εκτός της επικράτειας, ακόμη και όσον αφορά τις ΗΠΑ, και να μη ζητούν πολλά... Ναι, ο κόσμος είναι πολυπολικός, αλλά οι νέοι πόλοι είναι τα πλανητικής κλίμακας κέντρα αποφάσεων: διεθνείς οργανισμοί μεγάλης, μικρής ή και αμυδρής «ορατότητας», στους οποίους τον αποφασιστικό ρόλο παίζουν συν/ανταγωνιστικές συνομαδώσεις πολυεθνικών με βάση κοινά συμφέροντα. Κι αυτό, για τα συμφέροντα των αποπάνω, καλό είναι να μένει στη σκιά... Γιατί θα αποκαλυφθεί τότε πως οι μόνοι πραγματικοί πόλοι είναι οι αποπάνω και οι αποκάτω, το 99% και το 1%.

Αλλά και η ακατάσχετη σκανδαλολογία των ΜΜΕ σε όλες τις δυτικές χώρες στόχο έχει να εμπεδώσουν οι αποκάτω πως τα οικονομικά σκάνδαλα είναι μέρος του συστήματος, πως οι μαφίες είναι τελικά αναπόφευκτες, ειδικά σε εποχές κρίσης, και πως, ναι, «λάθος» κάναμε, ηθική και πολιτική άμα συμβαδίζουν τα οικονομικά αποτελέσματα είναι πενιχρά, πρέπει να είμαστε πραγματιστές, θέσεις εργασίας δημιουργούν κάτι τύποι όπως ο Μπάφετ της WallMart, που κατά δήλωσή του πληρώνει στην εφορία λιγότερο και απ' όσο ένας κατώτερος υπάλληλός του. Αλλά, τι να γίνει; **There Is No Alternative.**

Ακόμη και η προβολή του Τραμπ ως δισεκατομμυριούχου, ως προστάτη των πληττόμενων μικρομεσαίων και αυτή της κατάφωρα εμπλεκόμενης σε πολιτικά σκανδαλώδεις ενέργειες (Λιβύη) Κλίντον ως φορέα ηθικής, τον ίδιο στόχο έχουν: την εμπέδωση της νέας αφήγησης από τους αποκάτω. Και ο Τραμπ θα είναι σκληρός, αυθαίρετος κι απρόβλεπτος (το καλλιεργεί αυτό), αλλά τον εκλέξατε! «Έτσι έχουν τα πράγματα και δεν θα μπορούσαν να έχουν αλλιώς», όπως έλεγε κι ο δικτάτορας της Πορτογαλίας

Σαλαζάρ, μετά από την ανακοίνωση των δυσάρεστων για τους αποκάτω αποφάσεών του. Κάποια στερεότυπα του εξουσιαστικού λόγου έχουν βαθιές ρίζες!

Δεν άλλαξε λοιπόν τίποτε; Ναι, πολλά έχουν αλλάξει, αλλά όχι λόγω της αλλαγής φρουράς στην Ουάσιγκτον, αυτή δεν αποτελεί το γεγονός αλλά την αφήγηση για τον λαό σε ό,τι αφορά μια σειρά μικρών γεγονότων που μεταμόρφωσαν και συνεχίζουν να μεταμορφώνουν τον κόσμο μας εδώ και μερικές δεκαετίες. Που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι είναι κάπως σαν τις περίφημες «σιωπηλές μεταμορφώσεις» της κινέζικης σκέψης: τυπικό παράδειγμά τους η γήρανση όπως (δεν) την προσλαμβάνει το υποκείμενο, έστω και αν ξυρίζεται κάθε μέρα μπροστά στον καθρέφτη.

Τα ΜΜΕ, ιδίως τα δυτικά, λατρεύουν το γεγονός, ένα σημείο στον γραμμικό χρόνο, στην υποθετική γραμμή της προόδου, έτσι φτιάχνουν τις αφηγήσεις τους. Εμείς, μακριά από από τη μελαγχολική ή οργισμένη ενατένιση της «Παρακμής της Δύσης», δεν είμαστε βέβαιοι ότι «όπου γίνεται πολύς θόρυβος για το τίποτα, μια κάποια διέξοδος θα ήταν να μην πούμε τίποτα», όπως λέει κι ο Αξελός στην τριλογία του για το «παιχνίδι του κόσμου». Δυστυχώς, για την ώρα, νιώθουμε την ανάγκη να δηλώσουμε πως η αφήγηση των αποπάνω δεν είναι παρά μια αφήγηση, μια κατασκευή της πολιτικής θεολογίας για τον λαό. Χωρίς να εμπλεκόμαστε σε αυτή την αφήγηση, αναμένοντας όχι τη στέψη, έχουμε δει πολλές, και πολύ φοβόμαστε ότι θα δούμε κι άλλες, αναμένουμε την αφήγηση των αποκάτω, χαρούμενη σαν τις ιστορίες του καρναβαλιού, δημιουργική σαν την αθόρυβη δουλειά του τυφλοπόντικα που υποσκάπτει το αρχοντόσπιτο με τα λαγούμια που ανοίγει.

Το Τέλος της Ενιαίας Σκέψης και η Ριζοσπαστικοποίηση της Δημοκρατίας

Αποστόλης Στασινόπουλος

Ο μεγάλος χαμένος των προκριματικών εκλογών του γαλλικού κόμματος των Ρεπουμπλικανών, Νικολά Σάρκοζι, δήλωσε πρόσφατα πως με τη νίκη του Τραμπ στις ΗΠΑ βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το τέλος της «ενιαίας σκέψης», κάτι που επιβεβαιώνεται και από τον νικητή της εν λόγω αναμέτρησης, Φρανσουά Φιγιόν, που συνιστά μια τερατώδη συμπλοκή του νεοφιλελευθερισμού με τον φασισμό. Τι εννοεί ο Σαρκοζι; Μα φυσικά ότι ζούμε την οριακή απόληξη του «θριάμβου» του φιλελευθερισμού και την οριστική αποτυχία του να ενθκεύσει στην ιστορία τις εξαγγελίες του περί προόδου, ελευθερίας, ευημερίας και ευτυχίας της ανθρωπότητας.

Ο Βέμπερ, χαρτογραφώντας το σιδερένιο κλουβί του καπιταλισμού, σημείωνε πως ο καπιταλισμός δεν έχει ανάγκη τη δημοκρατία ή τα δικαιώματα. Σε πρόσφατο άρθρο του στους Financial Times, ο Μάρτιν Γουλφ, διαπρύσιος κήρυκας των καπιταλιστικών οραμάτων, υποστήριξε πως σήμερα βιώνουμε μια βίαιη ασυμβατότητα μεταξύ καπιταλισμού και δημοκρατίας. Βεβαίως, τα φιλελεύθερα δικαιώματα δεν συνεπάγονται τη δημοκρατία ούτε είναι έννοιες συνυπόστατες, αλλά ο σύγχρονος γραφειοκρατικός τεχνοκρατισμός του καπιταλισμού διαλύει ακόμα και αυτόν τον κεκτημένο χώρο των δικαιωμάτων.

Το 1996 ο Κρίστοφερ Λας έγραφε για την εξέγερση των ελίτ. Η είσοδος στον 21^ο αιώνα επιφύλασσε μια αντιστροφή του παραδείγματος αυτού. Οι μεγάλες εξεγέρσεις των ευρωπαϊκών μητροπόλεων και προαστίων ξεδίπλωσαν ένα «όχι» που έκανε ορατή την ύπαρξη ενός ορίου. Το πνιγηρό αίσθημα του ασαφούς ορισμού της ύπαρξης έδωσε τη θέση του σε μια καινοφανή ανίχνευση των

δυνατοτήτων της ανθρώπινης δημιουργίας, με δημοκρατικές συντεταγμένες, που εκπυρώθηκε στις πλατείες όλου του κόσμου το 2011. Τον τελευταίο καιρό, η ζωή των δυτικών κοινωνιών ανατέμνεται με μια ηχώ που δραπετεύει από τα κρεματόρια του παρελθόντος, μετατρέποντας την Άκρα Δεξιά σε μία placebo επαναστατική δύναμη. Το δόγμα της μονοδρόμησης του κόσμου αμφισβητείται, αποκτώντας επικίνδυνες συνδηλώσεις μέσα από μια υπαναχώρηση σε σκοτεινές οδούς.

Ο φασίστας Ούγγρος πρωθυπουργός, Βίκτορ Ορμπάν, τόνισε emphaticά για την εκλογή Τραμπ: «αισθάνομαι ότι ζούμε τις μέρες όπου αυτό που ονομάζουμε φιλελεύθερη μη-δημοκρατία –στην οποία ζήσαμε για τα προηγούμενα 20 χρόνια– τελειώνει» για να το επισφραγίσει προσφάτως ο Πέπε Γκρίλο λέγοντας πως «αυτό είναι η κατάρρευση μιας ολόκληρης εποχής». Η αποτυχία των υποσχέσεων του συστήματος έχει οδηγήσει εδώ και χρόνια τις κοινωνίες στην αποστοίχιση από τις συντεταγμένες του. Ο Τραμπ, η Λεπέν, ο Φάρατζ, ο Γκρίλο, ο Ορμπάν, ο Χόφερ, ο Βίλντερς και όλο αυτό το ρεύμα επιτυγχάνει την ενσωμάτωση της αντισυστημικής έκφρασης μεγάλης μερίδας των κοινωνιών μέσα από τον έλεγχο της ψήφου. Πώς αλλιώς μπορούμε να ερμηνεύσουμε τη δυναμική που απασφάλιστηκε μετά το Brexit; Ο υπαρξιακός τρόμος, η ασφυξία και η αβεβαιότητα που βιώνει σήμερα η ανθρωπότητα μέσα από τον κατακερματισμό εννοιών όπως ο πολίτης, το σύνταγμα και η δημοκρατία βρίσκει μια απάντηση στην κοινοτοπία του κακού.

Η εθνική ταυτότητα δεν νοηματοφορεί πλέον ορίζοντες καθολικού ανήκειν, ούτε είναι αναγκαία για τη συγκρότηση του νέου χάρτη πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, με αποτέλεσμα οι αναβιώσεις των εθνικισμών ως αμυντικές αναζητήσεις νοήματος, όσο επιθετική μορφή και να παίρνουν, να γίνονται μέχρι σήμερα διαρκώς ενσωματώσιμες απ' τις πολιτικές αποφάσεις των κυρίαρχων οικονομικών ελίτ. Το εθνικό εμφανίζεται ως επισήμανση με μειωμένη ισχύ. Ως μια ζώνη παγκόσμιου καταμερισμού. Η Μεγάλη Βρετανία κλείνει την πόρτα πίσω της στην Ε.Ε. τη στιγμή που η Σκωτία ζητά ανεξαρτητοποίηση και επιστροφή. Η Β. Ιρλανδία ένωση με την Ιρλανδία και το Λονδίνο

μια ζωνοποίηση εντός Ε.Ε. Η ταύτιση του volk με τον ηγέτη μέσα από την κρατική έκφραση αναδιατάσσεται, χωρίς να βρίσκει άμεση εφαρμογή στον 21ο αιώνα. Τα εθνικιστικά κόμματα εξουσίας προβάλλονται διχοτομημένα από τα αντίστοιχα κινήματα αναπαράγοντας τον μετα-πολιτικό στίβο που κυριαρχείται από την ανάθεση και τη διαμαρτυρία. Μια οπή δημιουργείται παρά ταύτα στην Ουκρανία, την Ουγγαρία και την Πολωνία που, λόγω της σημασιακής δέσμης του κομμουνιστικού παρελθόντος, οι εθνικιστικές κινήσεις ανθούν εφαπτόμενες με τις κυβερνητικές προτάσεις.

Η ταύτιση όμως του εθνικισμού με την εναντίωση στον αντιδημοκρατικό οικονομισμό και την έξοδο από την Ε.Ε. μπορεί να αποδεσμεύσει πολλαπλούς κινδύνους. Οι εθνικισμοί σήμερα δεν προσομοιάζουν με το μεσοπολεμικό αντίστοιχο, αλλά αναδιατάσσουν τους συσχετισμούς παγκοσμίως σε τρομακτική κλίμακα, κάνοντας τη ροή της παγκοσμιοποίησης να μην μοιάζει κεκτημένη. Η οργή δείχνει να στρέφεται εκεί. **Το κοινό υπέδαφος της εθνολαϊκιστικής Άκρας Δεξιάς εντοπίζεται στην τρισχιδή ρητορεία περί οπισθοχώρησης στην εθνική ισχύ, στην εθνική παραγωγική ανασυγκρότηση και το κλείσιμο των συνόρων, σημεία που επιτείνουν τη σύγχυση, τον φόβο και τον αυταρχισμό. Ποια ιστορική βεβαιότητα δύναται να μας αναγγείλει τη μη αντιστρεψιμότητα των σημερινών συνθηκών;**

Η ρευστοποίηση των συσχετισμών παγκοσμίως παράγει τους όρους για μια νέα πολιτική σύμβαση ανακήρυξης της Άκρας Δεξιάς σε διαχειριστικό εγγυητή των κοινωνικών ανακατατάξεων. Σε ποια αναστολή συνταγματικών διατάξεων θα προβεί πιθανώς η Λεπέν όταν η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης στη Γαλλία διατηρείται ως σήμερα; Ας στοχαστούμε πάνω στην κρίση του εθνοκράτους ως ένα μετασχηματισμό της ταξινομητικής του ισχύος και της δικαιοδοτικής του σφαίρας. Η ανθεκτικότητά του πρέπει να μας απασχολήσει.

Ο Τίμοθι Γκάρτον Ας, διάσημος Βρετανός ιστορικός, υποστήριξε, μια εβδομάδα πριν την επίσκεψη Ομπάμα στην Ελλάδα σε άρθρο του στη Guardian, πως αναπτύσσεται μια «παγκοσμιοποίηση της αντι-

παγκοσμιοποίησης» με όρους όμως «διεθνούς των εθνικιστών». Η συμπύκνωση των κοινωνικών τάσεων σε σχηματισμούς εξουσίας που διαμορφώνουν πόλους και εγχαράσσουν νέες κοινωνικές σχέσεις, είναι πιθανό να ανακινήσουν θεσμισμένες πολιτικές και παγιωμένα μορφώματα. Σε αυτό το πλαίσιο, όσοι περίμεναν πως η ομιλία του Ομπάμα στην Αθήνα θα είχε διεκπεραιωτικά χαρακτηριστικά σάστισαν μπροστά στον φορτισμένο πολιτικά διακηρυκτικό του λόγο. Ακριβώς διότι έδωσε το σύνθημα της ανασύνθεσης του φιλελεύθερου δημοκρατικού πόλου και της εναντίωσης στον εσωστρεφή εθνικισμό. Δεν είναι καθόλου τυχαία η κοινή του δήλωση με τη Μέρκελ πως η Γερμανία και η Αμερική μοιράζονται τις πανανθρώπινες αξίες του Διαφωτισμού, καθώς επιθυμεί να διασαφηνίσει τους όρους εκ νέου. Παρακάμπτει όμως την αδυναμία παραγωγής πολιτικών από τις ελίτ, με αποτέλεσμα να χρίζει τη Μέρκελ ηγέτιδα του ελεύθερου κόσμου και τον Τσίπρα εγγυητή της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων. Είναι το σύνολο αυτής της σκέψης που διέρχεται μιας ριζικής κρίσης καθώς η τεχνοκρατικοποίηση της πολιτικής και η επιστημονικοποίηση της ζωής που επέβαλε, σηματοδότησαν μέχρι σήμερα τη μετατροπή του ανθρώπου σε στατιστικό μέγεθος και τον εγκλωβισμό του σε ζώνες κοινωνικού αποκλεισμού.

Η παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία αδυνατεί να συγκροτηθεί σε συμπαγή πόλο επιρροής και εξουσίας και έτσι επισκιάζεται από τη δυναμική της Ακροδεξιάς που ελέγχει εκλογικά τις δυνάμεις απόκλισης. Η κύρια όμως μήτρα της ιστορικής αυτής καθίζησης είναι η πλήρης προσχώρησή της στον νεοφιλελευθερισμό.

Ο Σύριζα, ακολουθώντας μια πολιτική ενσωμάτωσης, προσεταιρίστηκε παραδοσιακά αιτήματα του εν λόγω χώρου μαζί με τη νεόκοπη ριζοσπαστική συνθηματολογία για να υποδεχθεί αυτό το κράμα των ψηφοφόρων που τον κατέστησε κυβερνητική δύναμη, εξοβελίζοντας οριστικά την παραδοσιακή και απονενοημένη σοσιαλδημοκρατία. Στην Ισπανία βλέπαμε για καιρό δηλώσεις στελεχών των Podemos αλλά και του ίδιου του P. Iglesias για μια μετατόπιση του πολιτικού βάρους των Podemos προς τη σοσιαλδημοκρατία. Στον ευρωπαϊκό χώρο, ο Τσίπρας επιχειρεί να

τροφοδοτήσει και να τροφοδοτηθεί απεγνωσμένα από τον ευρωπαϊκό μεσαίο χώρο ποντάροντας στη δημιουργία ενός «προοδευτικού» πόλου πίεσης προς τον αρτηριοσκληρωτικό βορρά. Ο Ρέντσι τον επικαλείτο διαρκώς εντάσσοντάς τον στον δικό του σχεδιασμό. Η ήττα του Ρέντσι στο πρόσφατο δημοψήφισμα επιβεβαίωσε τη φυγή από το συστημικό κέντρο και την ηγεμονική εκλογική διαχείριση αυτής της φυγής από τη λαϊκιστική ακροδεξιά. Τι μπορεί να σημαίνει όμως σήμερα «ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία» και ποια είναι τα όρια απόδοσής της;

Μετά το κραχ του 1929, εγκαινιάζεται στην Αμερική με το New Deal και στην Αγγλία με τον έλεγχο επί των εισαγωγών, εξαγωγών και επιτοκίων η εκκίνηση της σύγκλισης κεφαλαίου και εργασίας. Η αύξηση των μισθών, η μείωση των ωρών εργασίας και η κοινωνική ασφάλιση επέτρεψαν στον καπιταλισμό να επιβιώσει διευρύνοντας τις εσωτερικές του αγορές, απορροφώντας την υπερπαραγωγή και αμβλύνοντας την ανεργία. Ο Kalecki είχε ήδη μιλήσει γι' αυτό από το 1943. Οι ιστορικές προκείμενες επικράτησης της σοσιαλδημοκρατίας και αμφισβήτησης των νεοκλασικών οικονομικών είχαν ως σημείο αφετηρίας την ανάπτυξη σε εθνικό περιβάλλον, τη μεταπολεμική συναίνεση και την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων. Τίποτα από όλα αυτά δεν έχει την ίδια ισχύ σήμερα.

Ας αναγνώσουμε τις απόπειρες σχεδιασμού μιας νέας κοινωνικής πολιτικής στην Ευρώπη σήμερα. Η «Στρατηγική της Λισσαβόνας» που εκπονήθηκε το 2000 και η μεταγενέστερη «Ευρώπη 2020» αποτελούν τους κεντρικούς πυλώνες αυτής της τάσης. Ας δούμε τους στόχους της δεύτερης. «*Η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού είναι μια από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες της στρατηγικής "Ευρώπη 2020" για μια έξυπνη και διατηρήσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς*». Και αποφαίνεται πως «*Η ατζέντα περιλαμβάνει συγκεκριμένες δράσεις που θα συμβάλουν στην εντατικοποίηση των μεταρρυθμίσεων, ώστε να βελτιωθούν η ευελιξία και η ασφάλεια της αγοράς εργασίας ("ευελιξία με ασφάλεια")*».

Μιλάμε δηλαδή για το επισφράγισμα της διάλυσης της εθνικής

πολιτικής πρόνοιας προς όφελος μιας υπερεθνικής ατζέντας και την αυτοκατάργηση της θεμελιώδους αρχής της σοσιαλδημοκρατίας περί κοινωνικής ασφάλειας με την ολική προσχώρησή της στο νεοφιλελεύθερο δόγμα της ανάπτυξης δεξιοτήτων για την ένταξη σε μια ελαστική αγορά εργασίας με άξονα την αξιοκρατία και την αριστεία. «*Η έξυπνη και διατηρήσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς*» συγκαλύπτει επίσης το γεγονός της εξωφρενικής διόγκωσης του οικολογικού αποτυπώματος και της αναστολής των συνταγματικών διατάξεων που έχουν κανονικοποιηθεί στην καθημερινότητα των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Δεν μπορούμε, βέβαια, να σκεφτούμε καμία αυτοεκπληρούμενη προφητεία που θα εξοστράκιζε νομοτελειακά αυτή την τάση από τον πολιτικό ανταγωνισμό. Το έλλειμμα συγκρότησής της σε πολιτικό ρεύμα στο κοινωνικο-ιστορικό πεδίο την καταδικάζει σε έναν αφανή τόπο.

Καμία επιταγή δεν προεξοφλεί πως η έξοδος από το παραδοσιακό σύστημα των ελίτ τροχοδρομεί την εδραίωση της απολυταρχίας. **Η ανάδυση στην επιφάνεια ενός πόλου ριζοσπαστικοποίησης της δημοκρατίας φαντάζει επιτακτικότερη από ποτέ.** Πού συνοψίζεται αυτή; Η πρωτογενής και εξόχως ριζοσπαστική διατύπωση των νεωτερικών συνταγμάτων, που διατρανώνει πως όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό και ασκούνται από τον ίδιο και υπέρ αυτού, συγκαλύπτει πως η ιδιοποίηση της εξουσίας από το κυρίαρχο κράτος σημειοδοτεί και την έξοδό του από τη φανταστική αυτή συμφωνία καθώς και τη δυνατότητά του να ορίζει αυθαίρετα και ανεξέλεγκτα τα μέσα και τους σκοπούς της δημόσιας – πολιτικής σφαίρας.

Η εστίαση στην έννοια του πολίτη ως μια ιδιότητα πλήρους και άμεσης συμμετοχής, πρέπει να αποτελέσει το πυρηνικό κέντρο διεκδίκησης σήμερα. Ο δήμος, ως πρωταρχική συσώρευση κοινωνικής εξουσίας και κυκλοφορίας της δύναμης των πολιτών, μπορεί να δημιουργήσει μια νέα αίσθηση συμμετοχής και απόσπασης των φυγόκεντρων, προς την Άκρα Δεξιά, ροπών.

Η διάλυση του χώρου χωρίς δικαιώματα ανακύπτει ως πρωτεύουσα σε έναν κόσμο ραγδαία οργανωμένο σε συντεταγμένες πολιτείες,

καθώς αφαιρεί τη δυνατότητα απανθρωποποίησης. Είναι αλήθεια ότι υπάρχει μια θολή και δυσδιάκριτη πλέον γραμμή μεταξύ εντός και εκτός που ίσως και να έχει καταλυθεί. Ίσως θα έπρεπε να σκεφτούμε πως η γυμνή ζωή δεν επαρκεί ως εννοιολογικό πλαίσιο, καθώς ακόμα και η περίπτωση του πρόσφυγα που ενυλώνει αυτή την κατάσταση δεν τοποθετείται εκτός. Το γεγονός της στέρησης της νομικής ταυτότητας του πολίτη δεν αναιρεί το γεγονός πως πλήθος εξουσιών όπως η αστυνομική, η δικαστική και η στρατιωτική τον περιβάλλουν και τον διευθετούν. Η αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού του δυϊσμού άνθρωπος – πολίτης που διχοτομεί την ύπαρξη έτσι όπως αρθρώθηκε στο πρώτο Γαλλικό Σύνταγμα, αποτελεί εξέχον πεδίο αγώνα.

Τέλος, η κατοχύρωση των κοινών αγαθών ως θεμελιώδες δικαίωμα κοινωνικής χρήσης και διαχείρισης απέναντι στον κρατικό χειρισμό που προκρίνει η ακροδεξιά και την επέκταση της ιδιωτικοποίησης που υιοθετεί η φιλελεύθερη δεξιά και αριστερά, σημαίνει τον προσδιορισμό της έννοιας του δημοσίου, ως χώρου των πολιτών. Η διασπορά της νίκης του ακροδεξιού λαϊκισμού εδράζεται στη βίαιη εκρίζωση από τη συμμετοχή και το ανήκειν, στη συντριβή της ατομικότητας από δυνάμεις αλλότριες που την υπερβαίνουν και τη συνθλίβουν καθώς επίσης και από την αμηχανία μιας ζωής στο όριο. Η συμμαχία για τη ριζοσπαστικοποίηση της δημοκρατίας ως αυτόνομος πόλος αναδημιουργίας του δημόσιου χώρου, που θα κινείται στη μεθόριο της θεσμισμένης πολιτικής σφαίρας, σηματοδοτεί τη μόνη δυνατή επέμβαση διάρρηξης του φόβου και της ανασφάλειας, αναπροσαρμογής της συμμετοχής και αναδιάταξης των συσχετισμών.

Νεοφιλελεύθερη

ΕΕ

και

Ακροδεξιά: Μια Σχέση Διαλεκτικής

Αντώνης Μπρούμας

Η σύγχρονη Ευρώπη σημειώνει ακροδεξιές τάσεις σε επίπεδο εξουσίας. Στη Φινλανδία, στην Πολωνία και στην Ουγγαρία η ακροδεξιά ήδη συμμετέχει στην κυβέρνηση, ενώ στην Ολλανδία, στη Γαλλία και στην Αυστρία αποτελεί την πρώτη πολιτική δύναμη με βάση τις δημοσκοπήσεις. Ακολουθούν σε ακροδεξιά δυναμική χώρες όπως η Δανία, η Ελβετία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιταλία. Δεν θα επεκταθούμε εδώ για τις αντίστοιχες τάσεις στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, που εκδηλώνονται με ακόμη πιο ηχηρά χουλιγουντιανό τρόπο με τους υποψηφίους του Ρεπουμπλικανικού κόμματος για την προεδρία των ΗΠΑ. Πέρα βέβαια από τις κάλπες και την αντιπροσώπευση, τα πράγματα στη βάση των κοινωνιών είναι πολύ πιο σύνθετα, όπου διαδραματίζεται μία άγρια μάχη των ακροδεξιών δυναμικών με τα ζωντανά κομμάτια της κοινωνίας και τα ριζοσπαστικά κοινωνικά κινήματα. Το επιχείρημα του γράφοντος είναι πως η σημερινή ακροδεξιά βρίσκεται σε μία ιδιότυπη διαλεκτική σχέση με τον κυβερνώντα ευρωπαϊκό νεοφιλελευθερισμό και ήδη αναπτύσσει μία δυναμική ηγεμονίας, τουλάχιστον στον πυρήνα της σύγχρονης Ευρώπης.

Η ακροδεξιά σήμερα έχει σύγχρονα αίτια, καινοτόμα χαρακτηριστικά και μεγάλη εμβέλεια. Έτσι, συγκρίσεις με το παρελθόν του φασισμού/ναζισμού είναι σε πολύ μικρό βαθμό βοηθητικές. Σε γενικές γραμμές, η ακροδεξιά αποτελεί μία κοινωνικο-πολιτική απάντηση στις αρνητικές εξωτερικότητες της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης. Απαντά επίσης στην αποσταθεροποίηση από την αγορά κάθε κοινωνικής δομής, η οποία ξεκινά από το κράτος και τα εταιρικά σχήματα και αγγίζει τις κάθε είδους ανθρώπινες κοινότητες και την οικογένεια. Έτσι λοιπόν, η ακροδεξιά στροφή κομίζει νέα στοιχεία για το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας. Μέσα από την αναπόληση ενός

παρελθόντος μίας φαντασιακής κοινότητας/έθνους, που σήμερα δέχεται επίθεση από τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης, συνθέτει μία νέα συγκολλητική ουσία για τις κοινωνίες, που ελλείπει από τους απρόσωπους θεσμούς της εμπορευματικής αγοράς και την αδύναμη κοινότητα του χρήματος.

Η ψευδο-κοινοτική αυτή πρόταση έχει μεγάλη απήχηση σε ομάδες πληθυσμού, όπως οι ευρωπαϊκές μεσαίες τάξεις, που έχουν υποστεί βαθιά αλλοτρίωση/εξατομίκευση από τη λειτουργία της αγοράς και έχουν απολέσει κοινοτικούς δεσμούς του παρελθόντος, ρέποντας έτσι σε έναν –τρομακτικό και για τους ίδιους– κοινωνικό κανιβαλισμό. Επίσης, είναι εξαιρετικά ευνοϊκή για τις κυρίαρχες τάξεις, που στον διαχωρισμό φίλου/εχθρού εύκολα εμπίπτουν εαυτές στην κατηγορία του φίλου, ενώ στην κατηγορία του εχθρού μπορούν εύκολα να νομιμοποιήσουν στη συνείδηση της κοινωνίας διάφορους αποδιοπομπαίους τράγους ως υπαίτιους για τις αρνητικές εξωτερικότητες της κυριαρχίας/εκμετάλλευσής τους πάνω στο κοινωνικό σώμα. Όπως και στον μεσαίωνα που η Εκκλησία κυριαρχούσε και βασάνιζε αλλά οι μάγισσες καίγονταν στην πυρά, έτσι και με τους ακροδεξιού τύπου σύγχρονους, πλην αρχέγονους, δυϊσμούς, οι κυρίαρχες δυνάμεις του σήμερα μπορούν να διαφεύγουν εύκολα από την κοινωνική οργή για την ανισότητα, επενδύοντας στον φόβο για τη διαφορετικότητα.

Τέλος, η ακροδεξιά πρόταση αποτελεί μοναδική ευκαιρία για την επανανομιμοποίηση των πολιτικών θεσμών του έθνους-κράτους, χωρίς να αλλάζει τίποτα στα γενεσιουργά κοινωνικά φαινόμενα της απονομιμοποίησής του. Παλιά οι Ρωμαίοι άρχοντες έδιναν στον λαό άρτο και θεάματα. Τώρα, οι αποσυντιθέμενες δομές των εθνών-κρατών από τη λαίλαπα της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης μπορούν να συνεχίζουν τις ίδιες νεοφιλελεύθερες πολιτικές αλλά να αναστείλουν πρόσκαιρα τους ρυθμούς αποσύνθεσής τους πουλώντας εθνική ιδεολογία.

Σε αντίθεση με την προοδευτική απάντηση, που έχει κόστος για το άτομο, αφού απαιτεί ενεργοποίηση και δημιουργία εναλλακτικών κοινωνικών σχέσεων, η ακροδεξιά απάντηση είναι μικρο-κοινωνικά ελκυστική και μακρο-κοινωνικά άμεσα

εφαρμόσιμη. Σε πολλά επίπεδα λειτουργεί μάλιστα παραπληρωματικά σε σχέση με τον νεοφιλελευθερισμό. Ενώ στον νεοφιλελευθερισμό η σύνδεση ατόμου – κοινωνίας παρέχεται μέσα από τον απρόσωπο θεσμό της αγοράς, στην ακροδεξιά παρέκκλιση μία τέτοια σύνδεση παρέχει ιδεολογικά στοιχεία που λειτουργούν συμπληρωματικά με την αγορά, όπως την αίσθηση μίας κοινότητας και κοινής μοίρας. Έτσι, η ακροδεξιά πρόταση παρέχει στο άτομο ένα αίσθημα του [ψευδο]ανήκειν χωρίς κανένα προσωπικό κόστος και μια ταυτότητα στη βάση διαχωρισμών φίλος/εχθρός, που δίνει μπούσουλα για την πλοήγηση μέσα σε μία πολυσύνθετη πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, βασιζόμενη τυφλά στην ιεραρχία και σε μία πλήρως διαμεσολαβημένη σχέση με την πολιτική, αρκείται στη διαμόρφωση πολιτικής άποψης και στην ανάθεση της διαχείρισης του συλλογικού στους ηγέτες. Καλύπτοντας δε τις κοινωνικές αντιθέσεις μέσα από το έθνος, δεν απαιτεί από το άτομο τη σύγκρουση με τις σχέσεις κυριαρχίας/εκμετάλλευσης, αντίθετα τις συγκαλύπτει, τις νομιμοποιεί ως φίλιες και, τελικά τις επιτείνει.

Εντούτοις, η ακροδεξιά πρόταση για την κοινωνία δεν πέφτει από τον ουρανό. Αντιθέτως, πατά πάνω στα συντρίμια του κοινωνικού ιστού, που αναπαράγει ο νεοφιλελευθερισμός. Η καθημερινή βιωματική μετατροπή των ανθρώπων ως μέσων προς αλλότριους σκοπούς από τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, αποτελεί το ιδανικό υπόστρωμα του ναζισμού για τη μετατροπή των ανθρώπων ως μέσων προς τον ανώτερο εθνικό σκοπό των στρατοπέδων συγκέντρωσης και των πολέμων. Η εργαλειακή λογική κόστους/οφέλους, όπου η πληροφορημένη για τις κοινωνικές αντιθέσεις πολιτική αντικαθίσταται από έναν ψευδοαντικειμενικό τεχνοκρατισμό, γίνεται το υπερεργαλείο της ακροδεξιάς πρότασης για το βάθεμα της διαχείρισης του ανθρώπινου όντος ως γυμνής ζωής. Η υποκριτική αδιαφορία του νεοφιλελευθερισμού για τις ανισότητες κοινωνικής εξουσίας, που αναπαράγονται από το κεφάλαιο και τις εμπορευματικές αγορές ως δήθεν το απόγειο της ελευθερίας, νομιμοποιεί εύκολα την εξύμνηση της κοινωνικής ιεραρχίας και κυριαρχίας, που απαντάται στον ολοκληρωτισμό.

Στο μακρο-κοινωνικό επίπεδο, η ακροδεξιά πρόταση είναι πρόταση εξουσίας. Αφήνοντας άθικτο το νεοφιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο στο εσωτερικό, επενδύει σε έναν προστατευτισμό στις σχέσεις με τη διεθνή αγορά. Και κυρίως αναιρεί βασικές δημοκρατικές κατακτήσεις, τάση – κλειδί στη σύγχρονη φάση του καπιταλισμού και μεγάλο ζητούμενο για τη νεοφιλελεύθερη ολοκλήρωση των κοινωνιών. Έτσι, η ακροδεξιά απάντηση βαθαίνει κάποιες πλευρές της παγκοσμιοποίησης (οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ εθνικών οικονομιών, εντατικοποίηση εκμετάλλευσης της εργασίας και καταστροφής των φυσικών πόρων, μετάβαση προς μη δημοκρατικά καθεστώτα). Αποτελεί όμως σημαντικό κίνδυνο για κάποιες άλλες, αφού διαθέτει μία εγγενή ροπή προς την αυτοκαταστροφή. Σε μικρο-κοινωνικό επίπεδο, η ροπή αυτή οφείλεται στην επένδυση σε κατά βάση σκοτεινά στοιχεία της ανθρώπινης ουσίας, όπως ο φόβος για τον άλλο, ο ετεροκαθορισμός μέσα από το δίπολο φίλου/εχθρού, το μίσος και ο πόλεμος κατά του διαφορετικού, αντί για φωτεινά στοιχεία όπως το μοίρασμα, η αλληλεγγύη, η συνεργασία, η δημοκρατική αυτο-κυβέρνηση. Αν οι ανθρώπινες κοινωνίες στηρίζονται κατά το μέγιστο μέρος τους στη συνεργασία, εύλογα αντιλαμβάνεται κανείς το πόσο διαλυτικά λειτουργούν οι από τα πάνω επιβολές αντίρροπων τάσεων. Ωστόσο, κάθε ακροδεξιά παρέκκλιση του νεοφιλελευθερισμού δεν ρέπει προς τον πόλεμο μόνο στο εσωτερικό κάθε κοινωνίας, αλλά επεκτείνεται στον πόλεμο και μεταξύ κοινωνιών. Το γεγονός αυτό αναπόφευκτα διακινδυνεύει στο σύνολό της την εύρυθμη λειτουργία των αγορών. Η ακροδεξιά πρόταση αποτελεί λοιπόν επιλογή για το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας, αλλά ένα είδος επιλογής – τελευταίου καταφυγίου για τη διατήρηση της κοινωνικής αναπαραγωγής.

Στην έφοδο προς το κράτος, η σημερινή ακροδεξιά δεν δομείται σε τόσο μεγάλο βαθμό όπως στον μεσοπόλεμο, δηλαδή με μαζικά τάγματα εφόδου στους δρόμους. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ο ίδιος με τον λόγο που δε συμβαίνει το ίδιο με τη σύγχρονη δόμηση της αριστεράς, που συγκροτεί μεν κινήματα, αλλά όχι σαν τα μαζικά εργατικά κινήματα του παρελθόντος. Ο θρυμματισμός της σχέσης του ατόμου με οποιαδήποτε συλλογικότητα μέσω της

εσωτερίκευσης της αγοραίας λογικής έχει –φαίνεται– έρθει για να μείνει. Το ζήτημα αυτό δεν μπορεί να ξεπεραστεί εύκολα από την αριστερά, που κινείται πάνω στη συγκρότηση εναλλακτικών κοινωνικών σχέσεων στη βάση της κοινωνίας. Αντίθετα, για την ακροδεξιά αρκεί η ανάθεση από το άτομο της τύχης του σε κάποιον ηγέτη και η νομιμοποίηση μίας τέτοιας ανάθεσης, ώστε να ξεπεραστεί το οργανωτικό πρόβλημα. Ο έτσι και αλλιώς ολοκληρωτικός πυρήνας του κράτους είναι άλλωστε πολύ πιο εξορθολογισμένος από τα τάγματα εφόδου, αφού καταληφθεί η εξουσία, όπως αντιλήφθηκε ο Χίτλερ ήδη από τη νύχτα των μεγάλων μαχαιριών. Έτσι, η ακροδεξιά, σε αντίθεση με τις προοδευτικές δυνάμεις της ανθρωπότητας, έχει συμβατή με το υπάρχον και έτσι άμεσα εφαρμόσιμη πρόταση εξουσίας, συνιστάμενη στην επίταση των ήδη υφιστάμενων τάσεων κοινωνικού κανιβαλισμού και ολοκληρωτισμού, που εγκυμονούνται στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό.

Όταν καταστεί ηγεμονική και πριν ακόμη πάρει την κυβέρνηση, οποιαδήποτε πολιτική δύναμη αντανακλάται στις κεντρικές πολιτικές αποφάσεις. Έτσι, πριν ακόμη η ακροδεξιά έρθει στην εξουσία στον πυρήνα της ΕΕ, η ηγεμονία της ήδη αντανακλάται στην υφιστάμενη διακυβέρνηση μέσα από τη λήψη αποφάσεων ακροδεξιάς κατεύθυνσης. Οι αντιδραστικές πολιτικές στην κορυφή της ΕΕ αποτελούν το αποτέλεσμα της διαλεκτικής αυτής σχέσης της ακροδεξιάς με τον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό. Η ακροδεξιά παρέκκλιση του νεοφιλελευθερισμού είναι συμβατή με μία συνέχεια της υφιστάμενης διαδικασίας παγκοσμιοποίησης. Προς το χειρότερο. Τον πόλεμο. Υπάρχει όμως και η προοδευτική απάντηση στην υφιστάμενη διαδικασία παγκοσμιοποίησης, που στηρίζεται στην αλληλεγγύη, τη συνεργασία και τη δημοκρατία μέσα σε μια άλλου τύπου διεθνή κοινότητα. Σε αντίθεση με την ακροδεξιά, η προοδευτική απάντηση δεν είναι συμβατή με την υφιστάμενη διαδικασία παγκοσμιοποίησης. Έτσι, ακροδεξιές κυβερνήσεις ήδη βλέπουμε παντού χωρίς καμία ιδιαίτερη σύγκρουση με προϋφιστάμενες δομές εξουσίας, εθνικές ή διακρατικές. Αντίθετα, αριστερές κυβερνήσεις, αν υπάρξουν, γρήγορα απορροφώνται από τη δομική εξουσία των αγορών. Με δυο λόγια, η

σημερινή διεθνής κατάσταση δεν αφήνει χώρο για την αλληλεγγύη και τη συνεργασία. Αφήνει όμως πολύ χώρο για τον πόλεμο. Από τη σκοπιά των ριζοσπαστικών κινημάτων και των κοινωνικών αγώνων, εδώ και είκοσι χρόνια παλεύουμε χτίζοντας έναν άλλον κόσμο, αυτόν της νιότης του κόσμου, μέσα και ενάντια στον δικό τους κόσμο, αυτόν της κυριαρχίας και της εκμετάλλευσης. Είναι όμως φανερό ότι οι σύγχρονες προκλήσεις μάς καλούν να περάσουμε σε ένα άλλο επίπεδο, αυτό της διεθνούς δικτύωσης των αγώνων μας.

Όπως και στις γενιές αγωνιστών του παρελθόντος, έτσι και σε εμάς αναλογεί ιστορικά να σηκώσουμε το γάντι των αγώνων ενάντια στον καπιταλισμό και στις σύγχρονες ολοκληρωτικές παρεκκλίσεις του, παίρνοντας τις τύχες της ανθρωπότητας στα χέρια μας.

[Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 18](#)

Η αγγλική εκδοχή του κειμένου δημοσιεύεται στο roarmag.org

Η Μεταλλαγή της Ευρώπης

Νίκος Ιωάννου

Από τη δεκαετία του 1990, η Ευρώπη έδειχνε πως θα είχε κάποιο σοβαρό πρόβλημα με τη διαχείριση της μετακίνησης πληθυσμών. Αυτή η εισροή εκατομμυρίων ανθρώπων από διαλυμένες παραδοσιακές κοινωνίες προς τις παλιές βιομηχανικές χώρες της Ευρώπης, σε συνδυασμό με την παγκόσμια οικονομική και πολιτική μεταλλαγή, συγκλονίζει τα θεμέλια της ατομικής ασφάλειας του Ευρωπαίου, μια ατομική ασφάλεια που διαμορφώθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως το τέλος του 20^{ου} αιώνα.

Σε αυτή την κοινωνικοϊστορική διαδρομή μισού αιώνα παρατηρούμε

τον παραγωγικό άνθρωπο που δημιούργησε η βιομηχανική εποχή να μεταλλάσσεται σε καταναλωτή απογυμνωμένο από την ευθύνη της παραγωγής. Σήμερα παρατηρούμε τον καταναλωτικό άνθρωπο να χάνει αυτή την ιδιότητά του και να αναρωτιέται ο ίδιος για τη σημασία της. Ποιος θα είναι ο σύγχρονος άνθρωπος που θα συνοδεύσει την ιστορική διαδρομή του καπιταλισμού στη νέα, άγρια και παγκόσμια μορφή του; Ποιος θα είναι ο σύγχρονος Ευρωπαίος που θα πάρει μέρος σε αυτή τη νέα οικονομική και πολιτική εξέλιξη;

Στην πραγματικότητα, φαίνεται να αλλάζει αυτή ακριβώς η ευρωπαϊκή πολιτισμική ιδιότητα. Μοιάζει όχι και τόσο σημαντική για τον νέο καπιταλισμό. Η μικρομεσαία ευρωπαϊκή επιχείρηση χρειάζεται τον φρέσκο και πρόθυμο πληθυσμό για να επιβιώσει. Είναι η ελάχιστη προσδοκία μπροστά στον κίνδυνο να μετατραπούν τα αστικά βιομηχανικά συμπλέγματα σε αστικές ερήμους με εκατομμύρια ασκόπως περιφερόμενους ανθρώπους.

Η κεντρική παραγωγή πολιτισμικών αγαθών με τη μορφή εμπορευμάτων διέλυσε την τοπική-εθνική ταυτότητα, η οποία επανέρχεται σήμερα ως μια πολιτική οπισθοδρόμηση. Έτσι, η εθνική ταυτότητα παίρνει χρώμα ιδεολογικό, ναζιστικό και ο «συγχρωτισμός» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αποφεύγεται οριακά εφόσον οι φράχτες και το NATO αποτελούν την απόδειξη μιας αυστηρά επιλεκτικής υποδοχής των προσφύγων και ταυτόχρονα της εργαλειακής χρησιμοποίησής τους από όλες τις πλευρές, με τρόπο που πηγαίνει τη μνήμη μας στην ακραία έκφανση (του Άουσβιτς), μιας πάντοτε υπαρκτής αντίληψης για τον άνθρωπο. Ο παγκοσμιοποιημένος ευρωπαϊκός καπιταλισμός αντιπαρατίθεται με τα νεοεθνικά αντανάκλαστικά και επιλέγει μια εργαλειακή χρήση των προσφύγων, αφαιρώντας όλο το πλαίσιο δικαιωμάτων που θεσπίστηκε από τον Β΄ Παγκόσμιο και μετά. Έχουμε να κάνουμε με μια οπισθοδρόμηση που διαπερνά όλους τους τομείς:

- Απώλεια της δυνατότητας για ανάπτυξη της εθνικής παραγωγής και οικονομίας, πράγμα που γίνεται εμφανές ιδιαίτερα στις περιφερειακές χώρες μέσω της δημοσιονομικής κρίσης.

- Απώλεια της εγγυημένης ατομικής ασφάλειας όσον αφορά το επίπεδο διαβίωσης, δηλαδή το επίπεδο καταναλωτικής δύναμης.
- Η εθνική κυβερνητική εξουσία αντικαταστάθηκε από μια διεθνική αυστηρά οικονομοκεντρική κυβερνητική εξουσία που, αντίθετα με τις διακηρύξεις του νεοφιλελευθερισμού, γίνεται ακόμη πιο γραφειοκρατική και απολύτως ελεγκτική προκειμένου να εξυπηρετήσει τα χρηματοοικονομικά συμφέροντα των παλαιών χωρών του ευρωπαϊκού καπιταλισμού.
- Μήπως δεν πρόκειται για οπισθοδρόμηση της επιστήμης, όταν ένα θεραπευτικό φάρμακο πωλείται π.χ. 15.308,80 Ευρώ (λιανική τιμή) που ανενδοίαστα αναγράφεται στο κουτάκι με 28 χαπάκια των 0,1 gr; Μήπως περιέχει το θεραπευτικό σάλιο κάποιου θεού ή πακτωλούς κρατικού και βρόμικου χρήματος που πρέπει να πολλαπλασιαστούν και να διατηρήσουν την κυριαρχία στον δημόσιο χώρο μιας συντεταγμένης φυσικής μειοψηφίας μαφιόζικου τύπου;
- Η οπισθοδρόμηση της οικονομικής θεωρίας εκφράζεται στις νεομαθηματικές επινοήσεις, είτε αυτές έχουν δεξιά (Ντράγκι, Λαγκάρντ) απόκλιση είτε αριστερή (Βαρουφάκης) απόκλιση. Οπισθοδρομούν, γιατί επιχειρούν να διατηρήσουν το υπάρχον με το βλέμμα στο παρελθόν. Αφαιρούν από το κάδρο της διανόησής τους την αμηχανία του σύγχρονου ατόμου μπροστά στα οικονομικά θεωρήματα. Αγνοούν την κατάρρευση των φαντασιακών σημασιών που δημιουργούσαν το σημασιακό πλαίσιο όχι απλώς του οικονομοκεντρισμού αλλά της ίδιας της παραγωγής και της οικονομίας.
- Ίδιου τύπου οπισθοδρόμηση παρατηρούμε και στην πολιτική θεωρία με νεομαρξιστικές επινοήσεις ακαδημαϊκών, προσανατολισμένες στην περίπτωση αριστερών κυβερνήσεων στην Ευρώπη και την ελπίδα να αντιπροσωπεύσουν με νέους, καλούς(!) αυτή τη φορά, όρους το ευρωπαϊκό δημοκρατικό κίνημα.

Η εισροή του χρειαζόμενου πληθυσμού στην Ευρώπη θα πραγματοποιηθεί σε μια αργή και τόσο αυστηρή διαδικασία, μέχρι

που η Μεσόγειος να γεμίσει πτώματα, και θα πραγματοποιηθεί σε μια Ευρώπη που καμιά σχέση δεν θα έχει με την παλιά. Αυτό δεν αφορά στους νέους μόνο πληθυσμούς αλλά και στους παλιούς και έχει να κάνει με την οπισθοδρόμηση για την οποία μιλούμε. Είναι σαφές πως οι λεγόμενες ειδικές οικονομικές/παραγωγικές ζώνες δεν μπορούν να περιοριστούν στη χρησιμοποίηση του νεοεισερχόμενου προσφυγικού πληθυσμού χωρίς να επηρεάσουν τον γενικό ευρωπαϊκό πληθυσμό.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και της παραγωγής, καθώς και οι πολιτικές αποφάσεις των διεθνικών κέντρων εξουσίας, απέδειξαν με τον πιο εκκωφαντικό τρόπο ότι ελεύθερη αγορά δεν υπήρξε ποτέ στην ιστορία του καπιταλισμού. Πώς θα μπορούσε άλλωστε να υπάρξει ελεύθερη αγορά μεταξύ άνισων, αφού το δίκαιο και τους κανόνες ορίζει πάντοτε ο ισχυρός; Σήμερα, η αγορά της οικονομίας όχι μόνο ελεύθερη δεν είναι, αλλά δημιουργεί προνόμια αυτοκρατορικού χαρακτήρα, και με συμφωνίες όπως η TTIP έχουμε την απόλυτη οικονομική ζούγκλα.

Παράλληλα, ο πολιτισμός της βιομηχανικής/καπιταλιστικής δημιουργίας που ανέδειξε τον παραγωγικό άνθρωπο και μετέπειτα τον καταναλωτή, μεταλλάσσεται σε έναν πολιτισμό της διεκπεραίωσης, ενός πρακτικισμού από τον οποίο απουσιάζει το περιεχόμενο, και αντί αυτού εμφανίζεται ένα πηλίκο ή το αποτέλεσμα κάποιας πρόσθεσης ή αφαίρεσης.

Σε αυτή την πραγματικότητα της οπισθοδρόμησης εισέρχεται ο (κατά το πλείστον) δυτικότερος προσφυγικός πληθυσμός, ο προς εγκατάσταση μετανάστης.

Στον αντίποδα της ρατσιστικής διαχείρισης του προσφυγικού, έχουμε ένα τεράστιο κίνημα αλληλεγγύης, το οποίο εξαντλείται (χωρίς να υποβαθμίζεται η σημασία του) και αυτό στη διεκπεραίωση αυτών που τυπικά επιτάσσει το νόημα του ανθρωπισμού. Δεν τίθεται με διακριτό τρόπο το πολιτικό αίτημα της ένταξης του πρόσφυγα στον δημόσιο χώρο με ίσους όρους. Έτσι, έχουμε μια αλληλεγγύη μεταξύ άνισων ατόμων, μια δυσάρεστη στο βάθος κατάσταση που θα απαλυνόταν με την

ανάδειξη του συγκεκριμένου πολιτικού αιτήματος.

Η Ευρώπη μεταλλάσσεται μέσα σε ένα περιβάλλον πολιτικού εκβιασμού και σπρωξίματος για μια θέση στο τεντωμένο σκοινί ασκήσεων ισορροπίας του παγκόσμιου καπιταλισμού. Η κοινωνική και πολιτική διάλυση εκφράζεται στους αλλεπάλληλους κλυδωνισμούς του υπόρρητου αποθεματικού εξουσίας που το έθνος-κράτος καρπωνόταν αριστοτεχνικά – πράγμα που μάλλον δεν ισχύει στο νέο καθεστώς των υπερεθνικών οικονομοκεντρικών εξουσιών που στηρίζονται κατά βάση σε έναν τύπο ανθρώπου που πλέον δεν υπάρχει και πιθανότατα να μην υπήρξε ποτέ. Το αποκοινωνικοποιημένο άτομο του νεοφιλελευθερισμού έμεινε από νόημα, και στην καλύτερή του εκδοχή εμφανίζεται να αυτοκαταναλώνεται – αρκεί ένα ζάπινγκ σε όλη την ευρωπαϊκή τηλεόραση για να το διαπιστώσουμε ή μια ματιά στην εμπορική ανάπτυξη του “Do it yourself”.

Ποιο θα είναι το νέο πολιτικό όν της μεταλλαγμένης Ευρώπης; Το ευρωπαϊκό οικονομικό και πολιτικό σύστημα εξουσίας αδυνατεί να αναπαράγει τον πολιτικό λόγο της δικαιολόγησής του. Έτσι, αδυνατεί και να παράγει πλέον τον οποιοδήποτε πολιτικό λόγο, ο οποίος δύναται να παραχθεί από τις χιλιάδες σύγχρονες κοινωνικές δικτυώσεις, και παράγεται επί του συγκεκριμένου μιν, σε ένα πλαίσιο άμεσης δημοκρατίας δε. Δεν επιζητεί κανείς από αυτό το μεγάλο δημοκρατικό ρεύμα να αντιπροσωπευθεί ούτε να αντιπροσωπεύσει, παρά μόνο γελοίοι επίδοξοι ηγέτες πιθανών νέων εκλογικών αναδύσεων.

Η μεταλλαγή της Ευρώπης αποκαλύπτει κρυφές, αθέατες πλευρές της κοινωνικής ζωής με δυσάρεστες συγκρούσεις, καθώς έρχονται τα πιο χαμηλά κίνητρα στην επιφάνεια του κοινοβουλευτισμού. Παράλληλα, αναδύεται μια νέα ευρωπαϊκή κουλτούρα που δεν παγιδεύεται στην οπισθοδρόμηση του εθνικού – τοπικού, ούτε ακόμη στην οπισθοδρόμηση του νέου οικονομικού ευρωπαϊσμού, αλλά επεκτείνεται πέρα από αυτά τα πολιτισμικά σύνορα. Είναι η διαμόρφωση μιας δημοκρατικής κουλτούρας, πέρα από τις εθνικές μορφές ζωής. Πέρα από την Ευρώπη του παρελθόντος και πέρα από την Ευρώπη του σήμερα.

Στον αστερισμό της «προόδου»

Παναγιώτης Κονδύλης, Συντηρητισμός: Ιστορικό περιεχόμενο και παρακμή, μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 644

Γιώργος Μερτίκας

Είμαι αριστερός επειδή είμαι συντηρητικός. Επειδή τα θύματα της προόδου ξεπερνούν κατά πολύ τα όποια οφέλη αποκομίζει η εκάστοτε κυρίαρχη μειοψηφία, που για λόγους ιδεολογικούς τοποθετεί τον εαυτό της στη θέση της ανθρωπότητας. Επειδή η «απελευθέρωση των παραγωγικών δυνάμεων» σημαίνει το ξερίζωμα εκατομμυρίων ανθρώπων, που παραδίδονται βορά στην πρόοδο, όπως μας δείχνουν για μία ακόμα φορά τα προσφυγικά κύματα.

Η κορύφωση της προόδου, ο διαφωτισμός που υποτίθεται ότι είναι το πέραςμα του ανθρώπου στην ωριμότητα, μια και στηρίζεται πλέον στον δικό του Λόγο, ξεσκεπάστηκε από την κριτική του πολιτισμού ως μία ακόμα αξίωση κυριαρχίας: κυριαρχίας πάνω στη φύση, που στις ανθρώπινες υποθέσεις αντιστοιχεί με την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο.

Θα άξιζε πράγματι τον κόπο, μια και είναι ένα ζουμερό θέμα, να εντοπίσει κανείς τις αλληλεπικαλύψεις, τις οφειλές και τα δάνεια της ριζοσπαστικής και της συντηρητικής κριτικής του πολιτισμού. Ωστόσο, όταν περνάμε από τη σφαίρα της πολιτισμικής κριτικής στη σφαίρα του πολιτικού και αναζητάμε τον κοινωνικό φορέα των ιδεών, τα πράγματα αλλάζουν. Γιατί η σκέτη πολιτισμική κριτική μπορεί κάλλιστα να εκτυλίσσεται σε κάποιον χρυσελεφάντινο πύργο περιθωριακών διανοουμένων ή να αφορά κάποιους ευπατρίδες. Το πολιτικό, όμως, προϋποθέτει

στράτευση σ' ένα πρόταγμα και άρα αξιώσεις κυριαρχίας κάποιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Γι' αυτό, ακόμη και η βούληση για την απελευθέρωση από την κυριαρχία της νεοτερικής προόδου απαιτεί την πρόταξη αξιώσεων κυριαρχίας (από κάποια κοινωνική συνομάδωση).

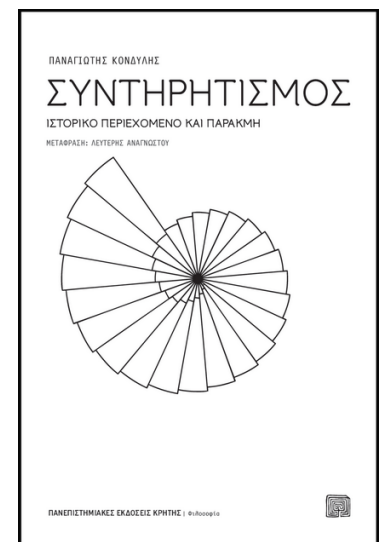
Μ' αυτή την αντινομία, βρισκόμαστε ήδη στον πυρήνα όσων χρειάζεται να ξεκαθαρίσουμε γύρω από την ιδεολογία του συντηρητισμού, μα και όσων αντιφάσεων μαστίζουν τις προμηθεϊκές απόπειρες υπέρβασης της νεοτερικότητας. Κι εάν κάποια μελέτη προσφέρεται να δώσει μεστές απαντήσεις γύρω απ' αυτές τις απορίες είναι αναμφίβολα *Ο συντηρητισμός του Παναγιώτη Κονδύλη*. Το σπουδαίο αυτό σύγγραμμα, που κυκλοφόρησε πρόσφατα στην ελληνική γλώσσα, είναι τομή στην πολιτική θεωρία, κι όχι μόνον για τον καθ' ημάς επαρχιωτισμό μα σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Με τη δημοσίευσή του άλλαξε ριζικά η αντίληψη για την ιδεολογία του συντηρητισμού και συνάμα έδωσε μια νέα προοπτική σε θεμελιώδη ζητήματα της κριτικής θεωρίας. Στο εύλογο ερώτημα πώς ο συγγραφέας του *Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού* και της *Παρακμής του αστικού πολιτισμού* καταπιάνεται με τον *Συντηρητισμό*, ένα θέμα που εκ πρώτης όψεως πόρρω απέχει από τα υπόλοιπα, η απάντηση είναι ότι με αυτό το σύγγραμμα ο Κονδύλης θεμελιώνει όσα κατά κάποιον τρόπο προϋποτίθενται στα δύο προαναφερθέντα βιβλία του.

Ο Κονδύλης δεν περιορίζεται σε μια ιστορία των ιδεών. Για να κατασκευάσει τον συντηρητικό ιδεότυπο ανατρέχει στην ευρωπαϊκή ιστορική και κοινωνική εξέλιξη από τον πρώιμο μεσαίωνα ίσαμε τους νεότερους χρόνους. Εξετάζει τον συντηρητισμό σε συνάρτηση με τους εκάστοτε κοινωνικούς φορείς του, αλλά και τις μεταβολές στη σφαίρα της θεωρητικής τους συγκρότησης, ανάλογα με την ιστορική περίοδο και τις ανάγκες της πολεμικής κατά των αντιπάλων. Ταυτόχρονα, ανοίγει τον ορίζοντα για να κατανοήσουμε σε ποιον απαντούσαν και με ποιον αναμετρήθηκαν οι θεωρίες του νεότερου φυσικού δικαίου, τόσο στη φιλελεύθερη όσο και στη δημοκρατική εκδοχή τους. Ο πολιτικός ρομαντισμός, ο

εθνικισμός, η «συντηρητική επανάσταση» κι ο ναζισμός επανεξετάζονται με βάση τα ιστορικά εδραιωμένα στοιχεία που κομίζει ο Κονδύλης. Στην πορεία της ανάλυσής του είτε αναιρούνται κάποιες τρέχουσες προκαταλήψεις (όπως για τον ρομαντισμό και την επίθεση που έχει δεχτεί από τον Καρλ Σμιτ), είτε επιβεβαιώνονται μαρξιστικές αναλύσεις (για τον ναζισμό ως κρατικό καπιταλισμό).

Σε αντίθεση με τη δεσπόζουσα αντίληψη ότι ο συντηρητισμός είναι προϊόν των νέων χρόνων κι εμφανίζεται ως ιδεολογικό-πολιτικό ρεύμα στην πολεμική κατά του διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης, ο Κονδύλης θεμελιώνει την έποψη ότι ο συντηρητισμός είναι ήδη τον 16^ο και 17^ο αιώνα μια συνεκτική ιδεολογία που έρχεται σε σύγκρουση με το νεότευκτο απολυταρχικό κράτος. Για την ακρίβεια είναι η ιδεολογία της μεσαιωνικής κοινωνίας-κράτους, της *societas civilis*, δηλαδή των νομοκατεστημένων τάξεων, των αριστοκρατών-αρχηγών οίκων και των συντεχνιών.

Προκειμένου να ρίξουμε μια σύντομη ματιά στον *Συντηρητισμό* του Κονδύλη θα αναφερθούμε εδώ σε δύο βασικά θέματα της συντηρητικής ιδεολογίας, και μάλιστα σε αντιδιαστολή με την ιδεολογία του νεότευκτου απολυταρχικού κράτους και της γαλλικής επανάστασης. Για τον κλασικό συντηρητισμό, λοιπόν, της *societas civilis* η κοινωνία αναπτύσσεται **οργανικά**, σύμφωνα με την αριστοτελική-σχολαστική παράδοση. Σ' αυτή τη συνάφεια ο καθένας έχει τη θέση του μέσα στις παραδοσιακές ιεραρχίες και δεν νοείται ξέχωρα ως άτομο. Εφόσον η κοινωνία είναι ένας φυσικός οργανισμός ακολουθεί τους νόμους της φύσης, που δεν είναι ανθρωπίνοι αλλά απορρέουν από τη θεϊκή παντοδυναμία. Αυτό σημαίνει ότι οι ανισότητες και οι ιεραρχίες είναι αποτέλεσμα της φυσικής ανάπτυξης της κοινωνίας. Έτσι εκλογικεύεται η κυριαρχία των αρχηγών των (φεουδαλικών) οίκων και τα προνόμια τα οποία

απολαμβάνουν, μα και στη συνέχεια κάθε λογής ανισότητα. Στον αντίποδα αυτής της θεώρησης βρίσκεται η επαναστατική αντίληψη του νεότερου φυσικού δικαίου για τη **μηχανιστική** κατασκευή μιας κοινωνίας. Εδώ η ανθρώπινη βούληση αντικαθιστά την θεϊκή παντοδυναμία και τους νόμους του θεού. Ο προμηθεϊκός άνθρωπος με τον Λόγο του κατασκευάζει ως κυρίαρχος την κοινωνία, παράγοντας όσους νόμους την κυβερνούν.

Αυτό μας φέρνει στο δεύτερο βασικό στοιχείο του συντηρητισμού, στη σχέση ηθικής και δικαίου. Στη συντηρητική ιδεολογία **ηθική και δίκαιο συμπίπτουν**. Ο κάθε νόμος πρέπει να είναι δίκαιος, δηλαδή ηθικός, μια και εκπορεύεται από το θεϊκό νόμο ή τη φύση. Ο διαχωρισμός της ατομικής ηθικής από τον νόμο του κράτους δεν υφίσταται, και κατά συνέπεια δεν υπάρχει διαχωρισμός δημόσιου και ιδιωτικού, κράτους και κοινωνίας. Μ' άλλα λόγια, δεν υπάρχει κάποια ανώτερη (κρατική) αρχή που να θεσπίζει γενικούς νόμους ανεξάρτητους από την ατομική ηθική ή πίστη. Το δίκαιο εμπεριέχει όλα τα ιδιωτικά-κεκτημένα δικαιώματα, τα οποία είναι απαραβίαστα αφού δεν υπάρχει ανώτερο δημόσιο δικαίωμα. Στο πλαίσιο αυτό ο βασιλιάς δεν είναι νομοθέτης αλλά ένας ακόμη φεουδάρχης, ο οποίος έχει εκτελεστικές και δικαστικές αρμοδιότητες, δηλαδή ερμηνεύει το θεϊκό δίκαιο. Από εδώ απορρέει το περίφημο δικαίωμα αντίστασης κατά του τυράννου. Τύραννος είναι ο βασιλιάς που ξεφεύγει από τις δικαστικές αρμοδιότητές του και γίνεται απόλυτος κυρίαρχος, δηλαδή κατασκευαστής δικαίου-νομοθέτης, παραβιάζοντας τα κεκτημένα δικαιώματα.

Όπως αντιθέτως, με τη μετάβαση στην απολυταρχία ο βασιλιάς γίνεται κυρίαρχος νομοθέτης. Το δίκαιο και οι νόμοι που θεσπίζονται δεν αφορούν μεμονωμένες περιπτώσεις ιδιωτών αλλά είναι γενικός κανόνας που ισχύει για όλους. Η βούληση του κυρίαρχου που θεσπίζει νόμους δεν αναφέρεται στους αρχηγούς των οίκων ή σε ιεραρχικά δομημένες τάξεις και συντεχνίες αλλά στα μεμονωμένα άτομα. Με τον τρόπο αυτό καταλύεται η μεσαιωνική πυραμίδα, κι ο απολυταρχικός ηγεμόνας απευθύνει άμεσα τις εντολές-νόμους του σε όλα τα άτομα, κι όχι σε κάθε

τάξη ξεχωριστά ή στους αρχηγούς των οίκων. Αυτή είναι η (νομική) ισότητα απέναντι στο κράτος, που ασφαλώς συμπορεύεται με την ανισότητα στην κοινωνία.

Από τη στιγμή που το κράτος ανάγεται σε ανώτερο σκοπό, σε σχέση με τα επιμέρους δικαιώματα, αποδεσμεύεται από την κοινωνία, και το δημόσιο διαχωρίζεται από το ιδιωτικό, η πολιτική από την ηθική και τη θρησκεία. Στο πέρασμα των αιώνων, ό,τι καταλογίστηκε από τον συντηρητισμό ως σατανικό στον Μακιαβέλλι, είναι η στήριξη της κυρίαρχης κρατικής λογικής, της πρόταξης του κρατικού σκοπού και άρα της διάλυσης της ταυτότητας ηθικής και δικαίου. Τώρα, εάν στη θέση του απολυταρχικού ηγεμόνα βάλουμε τον κυρίαρχο λαό (πράγμα που έκανε ο Ρουσσώ) έχουμε τη δημοκρατική θεωρία της γενικής βούλησης και τη συντηρητική δαιμονοποίηση της επανάστασης. Να υπενθυμίσω από την πλευρά μου, ότι η άμεση σχέση απολυταρχίας κι επανάστασης επισημάνθηκε αρκετά ενωρίς από συντηρητικούς στοχαστές: ήταν ο Τοκβίλ ο οποίος υποστήριξε ότι η γαλλική επανάσταση βρήκε έτοιμο από την απολυταρχία εκείνον τον συγκεντρωτικό διοικητικό μηχανισμό που στη συνέχεια χρησιμοποίησε εναντίον του παλαιού καθεστώτος, μα και για την εδραίωση της δικής της κυρίαρχης εξουσίας.

Η κριτική επίθεση του συντηρητισμού στο νεότερο κυρίαρχο κράτος δεν περιορίστηκε στον «αντίχριστο» Μακιαβέλλι και στο συνάφι του. Η επικριτική ανάλυση της γραφειοκρατίας, της σχέσης πόλης-υπαίθρου, των πολυτελών αναγκών της πόλης και της λιτής-αυτάρκους αγροτικής ζωής είναι μερικά κοινά μοτίβα με τον επαναστατικό ρομαντισμό. Σ' εκείνο όμως που συνέπεσε με τη μαρξική κριτική είναι το ζήτημα της δυαρχίας δημόσιου και ιδιωτικού, της κυριαρχίας των οικονομικών σχέσεων στην κοινωνία καθώς αυτονομείται από το κράτος. Ο ενιαίος άνθρωπος, η υπέρβαση του διαχωρισμού υποκειμένου και αντικειμένου είναι ο κοινός τόπος όπου συναντάται το επαναστατικό κίνημα με τον συντηρητισμό.

Ωστόσο ο κοινός αυτός τόπος γίνεται πεδίο μάχης όταν περνάμε από τη θεωρία στην πράξη. Για να το δώσουμε ανάγλυφα αυτό

χρειάζεται ν' αναφερθούμε στο δικτατορικό καθεστώς. Ο νεότερος συντηρητικός ακτιβισμός είχε σαν στόχο να διαφυλάξει την προνομιακή σχέση των αριστοκρατών με το νεοπαγές κράτος, σε συμμαχία με την ανερχόμενη αστική τάξη ενάντια στα επαναστατικά-δημοκρατικά κινήματα. Σ' αυτή τη συνάφεια, η κυρίαρχη εξουσία του νεοτερικού κράτους χρησιμοποιείται για να καταστείλει την κοινωνική δημοκρατία. Βασική πολιτειακή μορφή γι' αυτόν τον στόχο είναι η δικτατορία. Η διάκριση μεταξύ επιτροπικής δικτατορίας (κι όχι επιτετραμμένης κατά τη μετάφραση) ή δικτατορίας των κομισάριων και κυρίαρχης δικτατορίας μάς παρέχει το έδαφος για να κατανοήσουμε τη διαφορά των συντηρητικών και των επαναστατικών καθεστώτων στην εποχή των κυρίαρχων κρατών.

Η επιτροπική δικτατορία ή δικτατορία των κομισάριων επικαλείται την κατάσταση έκτακτης ανάγκης με στόχο τη διαφύλαξη της οργανικής κοινωνικής συνοχής. Οι έκτακτες εξουσίες του δικτάτορα αποβλέπουν στην καταστολή των κοινωνικών ανατροπών και στην παλινόρθωση του προηγούμενου νόμιμου καθεστώτος μέσω της κυρίαρχης κρατικής εξουσίας. Η κυρίαρχη δικτατορία, από την άλλη πλευρά, αποσκοπεί στην δημιουργία μιας νέας πολιτειακής τάξης, είναι μια κατάσταση εξαίρεσης η οποία συντάσσει ένα νέο κοινωνικό καθεστώς. Αυτό είναι, για παράδειγμα, το πρόταγμα του μαρξικού *Εμφυλίου πολέμου στη Γαλλία*, καθώς και της πολυσυζητημένης δικτατορίας του προλεταριάτου.

Ο Κονδύλης θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο συντηρητισμός ως συνεκτική ιδεολογία συγκεκριμένων κοινωνικών φορέων σήμερα δεν υφίσταται. Από τα σπαράγματά του ασφαλώς τρέφονται ποικίλα σύγχρονα ρεύματα. Το ίδιο όμως ισχύει και για τον φιλελευθερισμό ή τον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό ως ιδεολογίες συγκεκριμένων τάξεων που σήμερα ναί μεν επανερμηνεύονται και κυκλοφορούν ως αξίες, αλλά στην ιστορική και κοινωνική τους εκδοχή αναφέρονται σε διαφορετικά κοινωνικά υποκείμενα, με διαφορετικό περιεχόμενο.

Σε κάθε περίπτωση το σύγγραμμα αυτό του Παναγιώτη Κονδύλη μόνο

θαυμασμό μπορεί να προκαλέσει στον μελετητή του, τόσο για τον πλούτο της γνώσης που κομίζει όσο και για τις διεξόδους που δίνει στον στοχασμό για μείζονα θέματα. Είναι πράγματι σπάνιο να συναντάς ένα σύγγραμμα στο οποίο το πνεύμα ελέγχει τόσο αχανές υλικό και του δίνει μορφή και περιεχόμενο. Ο σπουδαιότερος νεοέλληνας φιλόσοφος, με την ακάματη εργασία του άφησε σίγουρα ένα ανεκτίμητο πνευματικό οικοδόμημα για φίλους και αντιπάλους. Για την κυβερνώσα μα και για την αιρετική αριστερά θα ήταν πράγματι ένα φωτεινό ξέφωτο στην πορεία της, εάν έριχνε έστω και μια κλεφτή ματιά στις λαμπρές συλλήψεις του.

https://avgi-anagnoseis.blogspot.gr/2015/11/blog-post_43.html